

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİ TURKISH LIBRARIANSHIP

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİ / *TURKISH LIBRARIANSHIP*

Yayımlayan / *Publisher*: Türk Kütüphaneciler Demeđi / *Turkish Librarians' Association*

Cilt / *Volume* 37 • Sayı / *Issue* 1 • Mart / *March* 2023

İçindekiler / *Contents*

	Sayfa / <i>Page</i>
Editörden / <i>Editorial</i>	i
Genel Başkanın Mesajı / <i>Message from Chairman</i>	
Ali Fuat Kartal. 59. Kütüphane Haftası Açılış Konuşması / <i>59th Library Week Opening Speech</i>	1
Hakemli Makaleler / <i>Refereed Articles</i>	
Levent Kutlutürk ve Fahrettin Özdemirci. Elektronik Belge Yönetim Sistemleri ve Kullanılabilirlik / <i>Electronic Records Management Systems and Usability</i>	4
Cansu Yıldız Taşdemir ve Selda Ata Doğan. Çocuklar için Bir E-Kitap Uygulaması: TRT Çocuk Kitaplık / <i>An e-Book Application for Children: TRT Çocuk Kitaplık</i>	29
Nihan Temiz ve Bülent Yılmaz. Çocuk Kütüphanelerinde Yaşam Becerileri Geliştirmek: Bir Kütüphane Programı Modeli / <i>Developing Life Skills in Children's Libraries: A Library Program Model</i>	51
Kitap Tanıtımı / <i>Book Review</i>	
Aykut Kaya. Customer-based Collection Development: An Overview / <i>Kullanıcı Merkezli Koleksiyon Geliştirme: Genel Bir Bakış</i> .	74
Ömer Dalkıran. İlahiyat Araştırmalarında Veri Taraması: Veri Tabanları - Kütüphaneler - Atıf Dizinleri / <i>Data Search in Theological Researches: Databases, Libraries and Citation Indexes</i>	79

CİLT / *VOLUME* 37 SAYI / *ISSUE* 1 MART / *MARCH* 2023

Başeditör / Editor-in-Chief

Doç. Dr. Tolga Çakmak • Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü • tcakmak@hacettepe.edu.tr

Editörler / Editors

Doç. Dr. Şahika Eroğlu • Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü • sahikaeroglu@hacettepe.edu.tr

Doç. Dr. Kasım Binici • Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü • kbinici@karatekin.edu.tr

Dil Editörleri / Language Editors

Doç. Dr. Güler Demir • Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü • gulerdemir2009@gmail.com

Dr. Emre Yağlı • Hacettepe Üniversitesi Üniversitesi İngiliz Dil Bilimi Bölümü • yagli@hacettepe.edu.tr

İstatistik Editörü / Editor-in-Statistics

Dr. Öğr. Üyesi Onur Toka • Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümü • onur.toka@hacettepe.edu.tr

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Dr. Selda Ekici • Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı • sekici@metu.edu.tr

Can Uzun • Bartın Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü • cuzun@bartin.edu.tr

Ülkü Özgüven • Bartın Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı • uozguven@bartin.edu.tr

Hanife Gül Bozkurt • Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı • gulbozkurt@adu.edu.tr

Feride Aydın Çolak • Uşak Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı • feride.colak@usak.edu.tr

Sercan Tırnavalı • Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı • sercan.tirnavali@tbmm.gov.tr

Rahmi Akkılık • Altınbaş Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı • rahmiakkilik@gmail.com

Sekreteryaya / Secretariat

Sebahat Keçici • TED Üniversitesi Ayşe Ilıcak Kütüphanesi • sebahat.kecici@tedu.edu.tr

Son Okuma / Proofreading

Esma Bağcı • Konya İl Halk Kütüphanesi • esmabagci@hacettepe.edu.tr

Türk Kütüphaneciliği, Türk Kütüphaneciler Derneği'nin resmi yayın organıdır. Dergide bilgi ve belge yönetimine ilişkin sorunları inceleyen ve çözüm önerileri sunan Türkçe veya İngilizce özgün bilimsel (hakemli) makaleler, görüşler, okuyucu mektupları, kitap değerlendirmeleri ve çeviri yazılarına yer verilmektedir. Dergide yer alan makaleler *Türkiye Makaleler Bibliyografyası*, *Emerging Sources Citation Index (ESCI)*, *Library and Information Science Abstracts (LISA)*, *Library, Information Science and Technology Abstracts (LISTA)* ve *TÜBİTAK-ULAKBİM TR Dizin*'de dizinlenmektedir. *Türk Kütüphaneciliği* açık erişimli bir dergidir. *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*'da yer almaktadır. Yazılarda belirtilen düşünce ve görüşlerden yazar/ları sorumludur. Gönderilen yazılar Editörler Kurulu ve Yazı Değerlendirme Kurulu'nun incelemesinden geçer.

Turkish Librarianship is the quarterly journal of Turkish Librarians' Association. It is a peer-reviewed journal publishing original scientific (refereed) articles, opinion papers, letter to editors, book reviews, translations on information management in Turkish and in English. Articles that appear in Turkish Librarianship are indexed in the *Emerging Sources Citation Index (ESCI)*, *Library and Information Science Abstracts (LISA)*, *Library, Information Science and Technology Abstracts (LISTA)*, *Bibliography of Articles in Turkish Periodicals* and *TUBITAK ULAKBİM TR Index*. Turkish Librarianship is an open access journal on and listed in *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*. The opinions expressed are those of the authors only. They do not necessarily represent the views of *Turkish Librarianship*. All Submissions to the Turkish Librarianship are subjected to assessment by the Editorial Board and evaluation by the peer review board.

Yönetim Yeri / Managing Office: Necatibey Cad., Elgün Sok. 8/8, Kızılay 06440 Ankara / Türkiye

Tel/Phone: +90 (312) 2301325 • Faks / Fax: +90 (312) 2320453

İçindekiler / Contents

	Sayfa / Page
Editörden / Editorial	i
Genel Başkanın Mesajı / Message from Chairman	
Ali Fuat Kartal. 59. Kütüphane Haftası Açılış Konuşması / <i>59th Library Week Opening Speech</i>	1
Hakemli Makaleler / Refereed Articles	
Levent Kutlutürk ve Fahrettin Özdemirci. Elektronik Belge Yönetim Sistemleri ve Kullanılabilirlik / <i>Electronic Records Management Systems and Usability</i>	4
Cansu Yıldız Taşdemir ve Selda Ata Doğan. Çocuklar için Bir E-Kitap Uygulaması: TRT Çocuk Kitaplık / <i>An e-Book Application for Children: TRT Çocuk Kitaplık</i>	29
Nihan Temiz ve Bülent Yılmaz. Çocuk Kütüphanelerinde Yaşam Becerileri Geliştirmek: Bir Kütüphane Programı Modeli / <i>Developing Life Skills in Children's Libraries: A Library Program Model</i>	51
Kitap Tanıtımı / Book Review	
Aykut Kaya. Customer-based Collection Development: An Overview / <i>Kullanıcı Merkezli Koleksiyon Geliştirme: Genel Bir Bakış.</i>	74
Ömer Dalkıran. İlahiyat Araştırmalarında Veri Taraması: Veri Tabanları - Kütüphaneler - Atıf Dizinleri / <i>Data Search in Theological Researches: Databases, Libraries and Citation Indexes</i>	79

Editörden

Editorial

Tolga Çakmak*

Değerli Okuyucularımız,

Türk Kütüphaneciliği dergisi editör kurulu olarak Dergimizin 2023 yılındaki ilk sayısını sizlerle paylaşmaktan gurur duyuyoruz. Bu sayımızı hepimizi etkileyen kayıpların ve deprem felaketinin yaşandığı bir dönemde hazırladık. Yılın hemen başında Türk Kütüphaneciler Derneği'nde uzun süredir yönetim kurulunda görev yapan Emre Hasan Akbayrak'ı kaybetmenin üzüntüsünü yaşadık. Ardından da ülkemizi derinden sarsan deprem felaketiyle karşılaştık. Sayısı on binlerle ifade edilen vefatların ve enkazlarda yaşanan acının üzüntüsünü derinden hissettik. Birçok yaşam mücadelesini gözlerimiz dolarak, yutkunarak izledik. Bu yüksek vicdan döneminde hemen hepimiz orada olmak, bir işe yaramak, bir işe yaradığımızı hissetmek istedik. Bu dönemde birlik olmanın yanı sıra deprem bölgesinde verilen gezici kütüphane hizmetlerine ve çocuklara yönelik olarak düzenlenen etkinliklere, bir başka ifadeyle kütüphanelerin toplum içerisindeki rollerine de tanık olduk. Adıyaman'da, Gaziantep'te ve Hatay'da görev yapan çok değerli meslektaşlarımızı kaybettik. Hayatını kaybeden tüm meslektaşlarımıza Allah'tan rahmet, ailelerine ve camiamıza baş sağlığı diliyoruz.

Değerli Okuyucularımız,

Dergimizin bu sayısını hazırlarken aynı zamanda ekibimizi de uygulamada görev yapan çok değerli arkadaşlarımızla güçlendirdik. Bu dönemde Bartın Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığından Ülkü Özgüven editör yardımcısı olarak aramıza katıldı. Dergimizin sekreteryasında TED Üniversitesi Ayşe Iııcak Kütüphanesinden Sebahat Keçici, son okuma süreçlerinde ise Konya İl Halk Kütüphanesinden Esmâ Bağcı görev yapmaya başladı.

Dergimizin 37. cildinin ilk sayısı olan bu sayımızda hakemli makaleler bölümünde üç değerli makale bulunmaktadır. Bu makalelerden ilki “*Elektronik Belge Yönetim Sistemleri ve Kullanılabilirlik*” başlığını taşıyor. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesinde kullanılan elektronik belge yönetimi sisteminin kullanılabilirlik açısından incelenmesini içeren çalışma aynı zamanda bir doktora tezinden üretilmiştir. Dergimizde hakemli makale türünde yayımlanan ikinci makale ise çocuk edebiyatı ve dijital bir uygulama içeriğinde sunulan koleksiyonun değerlendirmesine odaklanmaktadır. “*Çocuklar için Bir E-Kitap Uygulaması: TRT Çocuk Kitaplık*” başlıklı makalede TRT Çocuk Kitaplık uygulamasındaki 3-5 yaş aralığındaki çocuklara yönelik olarak sunulan 172 etkileşimli e-kitap bir kontrol listesi aracılığıyla değerlendirilmektedir. Hakemli makaleler bölümündeki üçüncü araştırma makalesi ise yaşam becerileri çerçevesinde çocuk kütüphanelerinin işlevlerine değinmektedir. “*Çocuk Kütüphanelerinde Yaşam Becerileri Geliştirmek: Bir Kütüphane Programı Modeli*” başlıklı bu makalede literatürde yapılmış çalışmalardan, iyi uygulama örneklerinden ve uzman görüşlerinden hareketle geliştirilen ve çocuklara yaşam becerileri kazandırmaya yönelik çeşitli aktiviteleri içeren bir eğitim programı sunulmaktadır. Bu makale de yapılmakta olan bir doktora tezine dayanmaktadır.

* Türk Kütüphaneciliği dergisi Başeditörü. Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü E-posta: tcakmak@hacettepe.edu.tr

Editor-in-Chief of Turkish Librarianship. Hacettepe University, Department of Information Management.
Email: tcakmak@hacettepe.edu.tr

Hakemli makalelerin ardından Dergimizin bu sayısında bulunan bir diğerk bölüm ise Kitap Tanıtımı'dır. Bu bölümde iki kitaba yönelik değerlendirmeler sunulmaktadır. Bu değerlendirmelerden ilki 2014 yılında yayımlanmış olan “*Customer-based Collection Development: An Overview*” başlıklı kitapla ilgilidir. Dergimizdeki ikinci kitap değerlendirmesinde ise 2021 yılında yayımlanmış olan “*İlahiyat Araştırmalarında Veri Taraması: Veri Tabanları - Kütüphaneler - Atıf Dizinleri*” başlıklı kitabın içeriği bilgi ve belge yönetimi alanı bakış açısıyla incelenmektedir.

Bu yıl 59. Kütüphane Haftası, 27 Mart-2 Nisan 2023 tarihleri arasında birçok etkinlikle kutlanıyor. Dergimizin bu sayısında Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı Ali Fuat Kartal tarafından yapılan açılış konuşmasının metnine de yer verilmektedir.

Genel bir değerlendirmeyle Dergimizin bu sayısı, elektronik belge yönetim sistemleri ve kullanılabilirlik, çocuklara yönelik bir uygulamada sunulan etkileşimli e-kitapların analizi ve çocuk kütüphanelerinin yaşam becerileri kazandırmaya yönelik işlevleriyle ilgili eğitim programı oluşturma konularını ele alan hakemli makalelerden ve iki farklı kitabın içeriğine ilişkin değerlendirmelerden oluşmaktadır. Bu sayımızın ortaya çıkmasına katkı sağlayan tüm yazarlarımıza, çalışmaların bilimsel değerlendirme sürecinde yer alarak yayın kalitemize katkı sağlayan tüm hakemlerimize ve çalışmaların gönderiminden son ürün aşamasına kadar tüm süreçleri büyük bir özveriyle yürüten editörlerimize, editör yardımcılarımıza, dil ve istatistik editörlerimize, sekreteryaya ile son okuma süreçlerinde görev alan arkadaşlarımıza teşekkür ederim.

Verimli bir okuma deneyimi dileğiyle...

59. Kütüphane Haftası Açılış Konuşması*

59th Library Week Opening Speech

Ali Fuat Kartal**

Değerli Konuklar, Sevgili Meslektaşlarım,

59. Kütüphane Haftası'nın açılışına hoş geldiniz. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Türk Kütüphaneciler Derneği olarak bu yıl Cumhuriyetimizin 100. yılı olmasından hareketle 59. Kütüphane Haftasının temasını “Cumhuriyetin Kazanımları ve Kütüphanecilik” olarak belirledik.

Cumhuriyetimizin 100. yılına ülke olarak büyük bir heyecanla girdik ancak önce 2 Ocak'ta derneğimizin Genel Başkan Yardımcısı Emre Hasan Akbayrak'ı kaybettik. Sonra da 6 Şubat tarihinde Kahramanmaraş depremini yaşadık. Depremde kaybettiğimiz canlarımızın sayısı resmî rakamlara göre 50 bini, yaralı sayısı ise 100 bini geçti. Yaralılara acil şifa, vefat edenlere Allah'tan rahmet diliyorum.

Depremle birlikte on binlerce insanımız bölgeden göç ederken, geride kalanlar ise tüm olumsuzluklara rağmen hayata tutunmaya çalışıyorlar. Depremden sonra gördük ki bölge için bilim insanların tüm uyarılarına rağmen, deprem öncesi herhangi bir hazırlık yapılmadığı gibi afet yönetimi konusundaki yetersizliğimiz de bir kez daha ortaya çıktı.

Yaşadığımız çaresizlik yüzünden depremin travmatik etkisi, olduğundan daha karmaşık bir hal aldı. Adeta yediğimiz yemekten, örtündüğümüz yorgandan utanır olduk. Bu hissettiğimiz utanç hali aslında acıya duyarsız kalmadığımızın bir göstergesiydi ki afetten sonra oluşan toplumsal dayanışma, iyileşme adına umudumuz oldu.

Ülke olarak yaşadığımız deprem ve ardından sel felaketi ile kriz zamanlarında kütüphanelerin rolü nedir? Ne olmalıdır? konusu bir kez daha gündemimize geldi.

Kısa bir zaman öncesine kadar kitaba ulaşmak için kütüphaneye gitmeniz şarttı. Oysa bugün milyonlarca dijital kitap ve dergiye, dizüstü bilgisayarınızdan ya da kendi akıllı telefonunuzdan birkaç tıklamayla ulaşabiliyoruz. Kütüphanelere hala ihtiyaç var mı? Sorusu tartışıla dursun, kütüphanelerin mekân olarak sundukları olanaklarla giderek daha çok önem kazandığını görüyoruz.

Eskiden ayak üstü kitap ödünç alınıp verilen yerler olan kütüphaneler; insanların vakit geçirdikleri kafeleri, kültürel programları, okuma etkinlikleri ve rahat koltuklarıyla farklı işlevler yüklenmeye başladı.

En önemlisi de kriz dönemlerinde kütüphaneler, sığınılan güvenli mekanlar olarak farklı görevler üstlenmeye başladılar. Dünyada bunun pek çok örneğini gördük. 2005 yılında Katrina Kasırgası sonrası haberleşme kütüphanelerden sağlanmıştı. Kahramanmaraş

* 59. Kütüphane Haftası açılışında Goethe Enstitüsünde yapılan açılış konuşması. Ankara.

Opening speech of the 59th Library Week given at Goethe Institute Ankara.

** Türk Kütüphaneciler Derneği Genel Başkanı. E-posta: kartalaf@yahoo.com

Chair of Turkish Librarians' Association, Turkey.. E-mail: kartalaf@yahoo.com

depreminden sonra da Adıyaman İl Halk Kütüphanesinin depremzedeler ve kütüphane personeli için yaşam alanı olarak kullanılması gibi kişisel ve toplumsal kriz zamanlarında kütüphaneler umut yerleri olabiliyor.

Öbür taraftan Ukrayna ile Rusya arasındaki savaş tüm hızıyla devam ederken, işgal altındaki bölgelerde nadir kitapları, resmi evrakları ve tarihi eserleri korumak için canlarını ortaya koyan Ukraynalı meslektaşlarıma da selam olsun.

Bir güzel örnekte Kahramanmaraş depreminden sonra, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü tarafından Gezici Kütüphanelerin deprem bölgelerine gönderilmesi ve orada özellikle çocuklara yönelik etkinliklerin yapılması deprem travmasının çocuklar üzerindeki etkisini azaltması bakımından son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Bu kararı alan Genel Müdürlüğümüzü ve Gezici Kütüphanede görev yapanlarla, gönüllü olarak bölgede faaliyette bulunan meslektaşlarımızı tebrik ediyorum.

Türk Kütüphaneciler Derneği olarak bölgeye giden Gezici Kütüphanelere imkanlarımız ölçüsünde destek olduk, olmaya devam edeceğiz.

Bu depremde maalesef Adıyaman Üniversitesi Kütüphanesinden kütüphaneci Özlem AKDAL, Adıyaman Besni İlçe Halk Kütüphanesinden kütüphaneci Sevgi İMRE, Gaziantep Nurdağı İlçe Halk Kütüphanesinden kütüphaneci Recep Tayyip ERÖNÜ ile Hatay Meriç İl Halk Kütüphanesi çalışanı İhsan GÖK ve Hatay Dört Yol İlçe Halk Kütüphanesi çalışanı Mustafa YALÇIN olmak üzere toplam 5 meslektaşımız da kaybettik. Hepsine Allah'tan rahmet ailelerine ve camiamıza başsağlığı diliyorum.

Depremden hemen sonra UNAK ve ANKOS'la birlikte bağış kampanyası düzenledik. Bağış kampanyasında bugüne kadar 226 Bin 620 TL toplandı. Kütüphane Haftasından sonra toplanan bağışları meslektaşlarımıza iletmek ve sorunlarını dinlemek üzere bölgeye gideceğiz. Kampanyaya destek olan meslektaşlarımıza ve paydaşı olduğumuz firmalara, meslektaşlarımız adına teşekkür ediyorum.

Ayrıca, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü ve Goethe Enstitüsü ortaklığında, deprem bölgesinde doğrudan çocuklarla çalışan gezici kütüphane personeline yönelik travma terapisi eğitimi düzenleyeceğiz. Nisan ayının sonunda gerçekleşecek eğitimde, Almanya'dan konunun uzmanı Dr. Udo Bär ve Türkiye'den çocuk kitapları yazarı, Çocuk ve Gençlik Yayınları Derneği Başkanı Dr. Nilay Yılmaz ile çalışacağız. İki günlük eğitim kapsamında, travma ve travmanın sonuçları hakkında temel bilgiler verilecek, yaratıcı etkinliklere nasıl liderlik yapılabileceği ve krizlerle başa çıkma, ailelerle iletişim gibi alanlarda bilgiler verilecektir. Buna ek olarak yardıma giden, orada görevli personelin kendi travma ve stresleri ile nasıl başa çıkacaklarına dair de bilgi verilecektir.

Değerli Meslektaşlarımız bildiğiniz üzere bu yıl cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. Yılı'nı kutluyoruz. Bu kapsamda 4-7 Ekim 2023 tarihleri arasında Milli Kütüphanede "Cumhuriyet'in 100. Yılında Türk Kütüphaneciliği Sempozyumu" düzenleyeceğiz. Cumhuriyet dönemi Türk Kütüphaneciliğinin her yönüyle değerlendirileceği sempozyum hazırlıklarımız devam etmektedir.

Değerli Konuklar yüzyıllar bir ülkenin hayatında önemli bir dönüm noktası olmasının yanı sıra aynı zamanda bize bir çeşit muhasebe yapma fırsatı da veriyor. Geçmişte neyi yaptık ya da yapamadık da bu durumdayız? Bunları konuşup, tartışarak önümüzü daha iyi görmemiz için yol gösterici olabilecek kararlar almamamıza olanak yaratırlar.

Cumhuriyet'in kuruluş amaçlarından belki de en önemlisi çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmaktı. Acaba bugün çağdaş uygarlık düzeyinin neresindeyiz? Her alanda bu sorgulamanın yapılması gerekiyor. Biz kütüphane haftasında, kütüphanecilik alanında bunu yapalım istedik. Bu bağlamda 59. Kütüphane Haftasında Cumhuriyetimizin belleği, kültür kurumlarını bir de bu açıdan değerlendireceğiz.

Öte yandan son dönemlerde yaşanan kitap toplatma ve bazı kitapların “muzır neşriyat” ilan edilmesi, düşünce özgürlüğü ve yayınlama özgürlüğü açısından kaygı verici olmasının yanı sıra Anayasamızda güvence altına alınan düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti hakkına da müdahale olduğunu belirtmeden geçemeyeceğim.

Sevgili meslektaşlarım 2012 yılında başlattığımız ve geleneksel olarak her yıl kütüphane haftalarında şehirlerin meydanlarında yaptığımız kitap okuma etkinliğinin bu sene valiliklerce izin verilen illerde 12.cisi yapılacaktır. “81 İilde Kitap Okuyoruz” etkinliği "**Cumhuriyet için Okuyorum**" sloganıyla 29 Mart 2023 Çarşamba günü 12.30-13.00 saatleri arasında yapılacaktır.

Her yıl Kütüphane Haftalarında geleneksel olarak verdiğimiz yılın “En Başarılı Kütüphane” ödülünü bu sene konuşmamda da belirttiğim gibi depremden sonra hayatın normalleşmesine yapmış olduğu katkılardan dolayı yönetim kurulumuz Adıyaman İl Halk Kütüphanesini, yılın kütüphanesi olarak belirlemiştir. Arkadaşlarımızı tebrik ediyor çalışmalarında başarılar diliyorum.

Son olarak Cumhuriyet'in ikinci yüzyılı için her yeni başlangıç, yeni bir umudu beraberinde getirir deyip, hayatın her alanında toplumsal barışı inşa etmek, cumhuriyet ve demokrasinin öngördüğü ilkeleri hayata geçirmek için yeni bir söz, yeni bir siyaset, yeni bir gelecek, yeni bir umudu yaratmamız gerekiyor diyor, 59. Kütüphane Haftası Programının hazırlanmasında emeği geçen tüm meslektaşlarıma, Goethe Enstitüsü'ne ve sponsor firmalarımız EBSCO, WILEY, GEMİNİ Bilgi Teknolojileri ile EAZY SOLUTIONS'a ve hafta boyunca bize destek olacak Selen KEMALOĞLU arkadaşımıza teşekkür ediyor, haftanın ülkemize, dünyaya barış ve güzellikler getirmesini diliyorum. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Elektronik Belge Yönetim Sistemleri ve Kullanılabilirlik*

Electronic Records Management Systems and Usability

Levent Kutlutürk** ve Fahrettin Özdemirci***

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı; ülkemizde kullanılmakta olan Elektronik Belge Yönetim Sistemleri için bir kullanılabilirlik kontrol kriter listesi oluşturmaktır. Araştırmanın sorusu ise; “EBYS’nin işlevlerinin kurumsallığa katkıda bulunarak, daha verimli ve kullanılabilir olmasına yönelik rehber niteliğinde bir kriter listesi oluşturulabilir mi?” olarak belirlenmiştir.

Yöntem: Çalışmanın yöntemi karma yöntem olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi EBYS’si üzerinde 10 kullanıcı ile kullanılabilirlik testleri, 3 uzman tarafından Xerox Sezgisel Değerlendirme Aracı çalışması, Sistem Kullanılabilirlik Ölçeği (SKÖ) uygulaması ve belge inceleme ile ulusal ve uluslararası EBYS ve kullanılabilirlik standartlarının incelenmesi ile bir kullanılabilirlik kontrol kriter listesi elde edilmesi amaçlanmıştır.

Bulgular: Çalışmanın sonucunda gözlemlenen ve elde edilen verilere göre Türkiye’de bir kullanılabilirlik kontrol listesine ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmaya göre EBYS’ler için kullanılabilirliğin nasıl sağlanabileceğine yönelik bir ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bulgulara dayanarak dört aşamada değerlendirilmesi gereken on beş başlık altında toplamda 398 maddelik bir kriter listesi elde edilmiştir.

Sonuç: EBYS’ler için kullanıcı çalışmaları başta olmak üzere, çeşitli yöntemlerle elde edilen kriterlerin derlenmesiyle oluşturulan bir kullanılabilirlik kontrol kriter listesi elde edilmiştir. Bu listenin kullanım alanlarının da belirlenmesiyle araştırmanın amacına uygun bir ürün sunulmuştur.

Özgünlük: Bu çalışma, Türkiye’de EBYS’ler için henüz literatürde yer almayan kullanılabilirlik kriterlerinin ve uygulamalarının ortaya konulması yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Elektronik Belge Yönetim Sistemleri; EBYS; Kullanılabilirlik; Bilgi Yönetim Sistemleri.

* Bu makale Levent Kutlutürk’ün Prof. Dr. Fahrettin Özdemirci danışmanlığında tamamladığı doktora tezine dayanmaktadır.

This article is based on Levent Kutlutürk’s PhD thesis completed under the supervision of Prof. Dr. Fahrettin Özdemirci

** İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
E- posta: lkutluturk@gmail.com

İzmir Kâtip Çelebi University, Social Sciences Institute Department of Information and Records Management. E-mail: lkutluturk@gmail.com

*** Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E- posta: ozdemirci@ankara.edu.tr

Ankara University, Language and History-Geography Department of Information and Records Management. E-mail: ozdemirci@ankara.edu.tr

Abstract

Purpose: *The purpose of this research is to create a usability control criteria list for Electronic Records Management Systems used in Türkiye. The research question has been determined as; “Can a list of criteria, as a guide, be created for the functions of ERMS to be more efficient and usable by contributing to institutionalism?”*

Method: *The method of the study was determined as a mixed method. In this context, it is aimed to obtain a list of usability control criteria via conducting usability tests with 10 users on İzmir Kâtip Çelebi University ERMS; an evaluation of the Xerox Heuristics Tool study by 3 experts; System Usability Scale-SUS application with the attendees, and lastly; it’s been used document analysis method to examine national and international ERMS and usability standards.*

Findings: *According to the data observed and obtained as a result of the study, it was determined that a usability checklist is needed in Turkey. According to the study, there is a need for how to ensure the usability of ERMS. Based on these findings, a criteria list of 398 items was obtained under fifteen headings that should be evaluated in four stages.*

Implications: *A usability control criteria list was created due to compiling the criteria obtained by various methods, especially user studies for ERMS. By determining the usage areas of this list, a product suitable for the research was presented.*

Originality: *This study differs from other studies in terms of revealing usability criteria and applications that still need to be included in the literature for ERMS in Türkiye.*

Keywords: *Electronic Records Management Systems; ERMS; Usability; Information Management Systems.*

Giriş

Dünyada teknolojik gelişmelerin sonucu olarak önceden tahmin edilemeyen değişimler sıklıkla karşımıza çıkarken, Belge Yönetimi alanı da sürekli yenilenmektedir. Farklı düzeyde yetki ve yetkinliklere sahip olan kullanıcılara hitap etmesi beklenen Elektronik Belge Yönetim Sistemleri (EBYS) de çağın gereklerine uygun bir şekilde gelişmekte ve ülkemizdeki kurumlarda kullanılmaktadır. Temelde belge yönetimi; tarihi, hukuki, kanıt niteliği ve mali değer taşıyan belge özelliklerine sahip olan dokümantasyonun yapılmasıyla artık sistematik bir düzende kurumun bir hazinesi niteliğini sağlayan ve kurumun geleceğini geçmişine dayandırmak suretiyle konumunu belirleyen bir birikimdir (Özdemirci vd., 2013, s. 2). Basılı belgelerin kullanımından EBYS’ye geçiş sürecinde, daha çok mevzuat ve ilgili standartlar ön plana çıkmış durumdadır. Bugün gelinen noktada ise artık somut olarak nitelendirilebilecek olan bu kriterlerin daha da ileri bir noktaya nasıl götürüleceği konusunda kimi çalışmalar olmasıyla beraber bu çalışmada “EBYS’ler nasıl daha kullanılabilir hâle getirilebilir?” sorusuna yanıt alınmaya çalışılmıştır. Bu amaca göre çalışmanın hipotezi “EBYS’ler için etkililiği, verimliliği ve memnuniyeti sağlamakta mevcut standartlar yetersiz kalmakta ve kullanılabilirliği ölçmeyi ve geliştirmeyi de kapsayan bir kontrol listesi eksikliği bulunmaktadır” olarak belirlenmiştir.

Kamu kurum ve kuruluşlarında sırasıyla 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu (2004) ve 2008/16 sayılı Elektronik Belge Standartları Başbakanlık Genelgesi (Elektronik Belge Standartları, 2008) ile kullanımı zorunlu hâle getirilen EBYS’ler için birçok seçenek

bulunmaktadır. Özel firmalar veya kamu kurumları tarafından üretilen EBYS'ler, kullanıcı arayüzleri ve kullanım seçenekleri bakımından farklılık gösterebilmektedir. Telif hakları, özgünlük ve ihtiyaçların değişiklik göstermesi hususları nedeniyle bu durum doğal bir sonuçtur. Bu yazılımların ortak noktaları ise ilgili mevzuat ve standartlardır. Türkiye'de bir EBYS'nin kullanıma uygun olması için asgari koşulları belirleyen ve teknik bir rehber niteliği taşıyan TS 13298:2015 standardı hâlen yürürlüktedir. Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından bu dokümana göre kullanan kurum veya yazılımı üreten firma düzeyinde denetlemeler yapılmaktadır. Her ne kadar TS 13298:2015 standardı ile kullanıcıların karşısına çıkan her bir ögenin etkili, verimli ve memnuniyet verici olması istense de bu standart, arayüz ve sistemin işlevlerinin en yüksek düzeyde olumlu etki sağlayabileceğine dair bir bilgi içermemektedir.

Kurumsal Bilgi Sistemleri ve EBYS

Kurumsal Bilgi Sistemleri

Kurumsal bilgi sistemleri tamamen bilgi yönetimi üzerine geliştirilen ve her kurumun kendi özelliklerine göre şekillenen sistemlerdir. Bilgi Yönetimi kavramı, çalışma kapsamında "Knowledge Management" olarak da ifade edilebilecek olan kurumsal bilginin yönetimi yani çalışanların kendilerine ait olan bilginin de kurumsallaşması sonucunda, kurumun gelecekte bu bilgilerden yararlanması ve saklaması olarak ifade edilebilir (Tonta, 2004). Özdemirci ve Aydın (2007, s. 62) ise bilgi yönetimini; bilginin üretilmesi, yayımlanması, düzenlenmesi, depolanması, erişim sağlanması, yorumlanması ve kullanılmasını içeren süreçler ve teknikler olarak tanımlamışlardır. Bilgi yönetimi, öncelikle bilgi yöneticisi pozisyonunda görev yapan kişilerin, çalışanların edinimi olan bilgileri paylaşmaya teşvik üzere araçlar, politikalar ve özendirici birtakım çalışmalar yapmalarını içermektedir. Bu noktada beklenen şey bir iş birliği sağlanmasıdır. Bu hususta ise çalışanlara dair iki başlıca zorluktan bahsedilebilir; "bilgi biriktirme" ve "burada icat edilmemiş sendromu"¹. Bu zorlukların aşılması ve kişilerin bilgilerinin erişilebilir olması bilgi yöneticilerinin başlıca çalışma alanlarından biridir (Morville ve Rosenfeld, 2006, s. 11). Özdemirci (2001, s. 2) bilgi yönetimi kavramını bir bütün hâlinde; kurumdaki entelektüel kaynakların üretim, tanımlanma, değerlendirilme, elde tutulma, geliştirilme ve dağıtım süreçlerinin önceden yapılandırılmış bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmesi üzerine geliştirilen teoriler ve uygulamalar olarak tanımlamıştır.

Kurumsal bilginin açık bilgi ve örtük bilgi olmak üzere iki ögesi olduğundan bahsedilebilir. Açık bilgi kurumda çalışanlar tarafından bilinen ve belgelere dayanan bilgi; örtük bilgi ise bireylerin deneyimlerini, edindikleri bilgi birikimini ve önsezilerini içeren enformasyondur (Koskinen ve Vanharanta, 2002, s. 52; Özdemirci ve Aydın, 2007, s. 73). Bilgi içeren paylaşımlar bilginin değerini artırmaktadır (Chou vd., 2014, s. 18). Çalışanların da diğer iş arkadaşlarıyla bilgilerini paylaşmaya istekli olmasıyla beraber kurumların bu kaynakları yönetebilmesi gerekli hâle gelmektedir. Uygulama noktasında ise, bu gerekliliğin ortaya konulmasına rağmen, alanlarında uzman olan çoğu çalışan ne yaptıklarını ne bildiklerini ve kararlarını vermelerini sağlayan entelektüel süreçleri net olarak anlatmakta büyük bir güçlük çekmektedirler. Bu anlamda işleyen ve sağlıklı bir iletişim kanalı oluşturulmasına önem

¹ Not invented here syndrome: "kurumların veya kişilerin kendi dışında üretilen teknoloji, sistem ve yaklaşımlara uzak durmasıdır."

verilmesi çok önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır (Koskinen ve Vanharanta, 2002, s. 58).

Kurumların da örtük bilgisi vardır. Bu bilgi kendiliğinden oluşmaktadır ve az bir sürede yapılan veya üzerinde düşünülen eylemleri ifade etmektedir. Kurum kültürü de bu bilginin bir yansımasıdır. Kurumun hedefledikleri, yetenekleri ve hizmet verdikleri veya rakip olan diğer kuruluş veya kurumlara dair inanış ve varsayımları içerir. Aynı zamanda yeni bilgilere verilen değer ve önem hakkındaki varsayımlar ve inançlar olarak da ifade edilmektedir (Choo, 2006, s. 135). Önsezi veya iç ses olarak görülebilen örtük bilgi kurumsal konularda olabildiği gibi bir arayüz tasarımında da kendini göstermektedir (Leonard ve Sensiper, 1998, s. 113). Kurumsal bilgi sistemlerine karşı geliştirilen tutum ve algıların bir noktada kurum kültürüyle ve dolayısıyla kurumsal örtük bilgiyle ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Bir kurumsal bilgi sistemi olarak EBYS’ler bağlamında da aynı hususlardan bahsedilebilir. Her kurumun örtük bilgiye dayalı kendi kurumsal kültürünün olması; üretilen bilgilerin, belgelerin ve ürünlerin, o kurumda elle işlenen ya da elektronik tüm sistemlerin kullanımı sırasında kurum kültürünü yansıtmaları gerekmektedir. Bilgi sistemlerinin, yalnızca açık bilgiye dayalı geliştirildiği takdirde başarılı olmasını beklemek çok da doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Kurumsal kültür, EBYS’lerin etkili, verimli ve memnuniyet verici olması noktasında temel bir unsurdur. Bu da kurum kavramının çok iyi anlaşılması ve kurumda çalışan bilgi ve belge yöneticilerinin değerlendirmeleriyle mümkün olabilecektir.

Bir kurumun en değerli varlığı olan kurumsal bilginin yönetimini sağlamak ancak bilgi ve belge akışının derinlemesine analizinin yapılmasından sonra mümkün olabilir. Hem kültürel hem de örtük bilginin değerlendirilmesiyle işleyiş ve kurgulanan sistemleri ortaya koymak önem taşımaktadır. Kurumlardaki iç ve dış bilgi kaynakları bu anlamda ele alınabilir. İç bilgi kaynakları başta çalışanların entelektüel birikimleri, tecrübe ve bilgileri iken ikinci olarak kurumda üretilen enformasyondur. Dış bilgi kaynakları ise diğer veri tabanları, konferanslar, bilgi merkezleri, eğitimler, bağımsız araştırmalar vb. olarak sıralanabilir.

Juraj ve Róbert (2008, s. 144) yaptıkları çalışmada bilgi sistemlerinin işlevlerini; bilginin toplanması, paylaşılması ve analiz edilmesi sonucunda kurumdaki örtük bilginin derlenmesi ve bir veri tabanına kaydedilmesi, bir iletişim kanalı olması ve yenilikler için bir ortam sağlaması olarak belirtmişlerdir. Bu noktada EBYS’lerin sosyo-teknik sistemlerle olan ilişkisi üzerine değinmekte fayda bulunmaktadır. Sosyo-teknik sistemler, sosyal ve teknik sistemlerin birbirini içermesi anlamına gelmektedir. İç bilgi kaynağı olan çalışanlar, teknik sistemlerle etkileşime girdiğinde (web bilgi sistemleri ya da bilgisayar tabanlı sistemler), kullanılabilirlikle ilgili çıktıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kuru Çetin, 2012).

Elektronik Belge Yönetim Sistemi (EBYS)

Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’te (*Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*, 2020, s. 1) EBYS; “idarelerin faaliyetlerini yerine getirirken hazırladıkları ve faaliyetlerinin delili olabilecek e-Yazışma Teknik Rehberi’ne uygun belgelerin içerik, üstveri, format ve ilişkisel özelliklerini koruyan, belgelerin ait olduğu fonksiyon veya işlem için delil teşkil eden ve aidiyet zinciri içerisindeki yönetimini elektronik ortamda sağlayan sistem” olarak tanımlanmıştır. EBYS’de yer verilen belge ve dokümanlar basılı ya da dijital formatlarda üretilmiş olabilir. Özellikle doküman olarak dijital ortamda oluşturulmuş etkileşimli web sayfaları, e-postalar gibi bazı

kaynakların basılı karşılığı olmayabilir (Xie, 2006, s. 11). Bu hususta TS 13298:2015 standardında e-postalar da yer almaktayken kurumsal bilgi kaynağı olarak değerlendirilen web siteleri gibi ögeler bu kapsamda değerlendirilmemektedir. Bu durum EBYS'nin, kurumsal faaliyetler sonucu oluşan belge türlerini içermesinden kaynaklanmaktadır. Gelişen teknolojiler ve buna bağlı olarak olabilecek gelişmelere göre ileride yine bu türdeki içeriklerin de EBYS kapsamına alınması mümkün olabilir fakat öncelikle mevzuatta bu tür hususlar hakkında düzenleme yapılması gerekmektedir.

Kullanılabilirlik

Tanımlar

Kullanılabilirlik, İnsan Faktörleri disiplini adı altında çok uzun bir süredir hayatın bir parçası hâindedir. Sezgilere dayanan kullanım amaçlı tasarım, kolay kullanım, hataların en aza indirgenmesi ve benzer kavramlar askerî alanlarda da kullanılmaktadır (Geisen ve Bergstrom, 2017, s. 3). İnsan-bilgisayar etkileşimi, kullanılabilirlik mühendisliği, ergonomi vb. kavramları da içeren insan faktörleri mühendisliği kapsamında, değerlendirme ve tasarım süreçlerinde davranış bilimi ve mühendislik yöntemlerinin bir arada kullanılması söz konusudur (Hegde, 2013, s. 1). Kullanılabilirlik ise ISO 9241-11:2018 standardına göre; “bir sistemin, ürünün veya hizmetin, belirli bir kullanım bağlamında etkililik, verimlilik ve memnuniyetle belirlenen hedeflere ulaşmak için belirli kullanıcılar tarafından ne ölçüde kullanılacağı” olarak ifade edilmektedir (TS EN ISO 9241-11:2018, 2019, s. 6). Kullanılabilirlik konusunda birçok çalışması olan Nielsen (1993, s. 26) ise kullanılabilirliğin; “Öğrenilebilirlik”, “Verimlilik”, “Hatırlanabilirlik”, “Düşük hata oranı” ve “Memnuniyet” olmak üzere beş boyutu olduğunu belirtmiştir.

Kullanılabilirlikle İlgili Kavramlar

Kullanıcı Deneyimi

Kullanıcının bir sistemin, ürünün veya hizmetin kullanımından ve/veya beklenen kullanımından kaynaklanan algıları ve tepkileri olarak tanımlanan kullanıcı deneyimi kullanım öncesinde, sırasında ve sonrasında bu tepkilerin doğasına odaklanır (TS EN ISO 9241-11:2018, 2019, s. 13). Kullanıcı deneyimi, kullanılabilirlik ile benzerlik taşısa da daha bütünsel ve dolayısıyla daha karmaşıktır (Lallemand, 2017, s. 134).

Bilgi Mimarisi

Bilgiyi düzenlemek ve basit hâle getirmek, bilgi alanlarını/sistemlerini tasarlamak, bütünleştirmek ve bir araya getirmek suretiyle, bilgiye hâkim olmak ve doğru kararlar almakla ilgilidir. İnsanların aradıkları bilgiyi bulması, özümsemesi, birbirleriyle paylaşması ve yönetmesi konularına odaklanır (Ding ve Lin, 2010, s. 2). Bilgi mimarisi, bu anlamda bilgi sistemleriyle neredeyse iç içe geçmiştir denilebilir.

Teknoloji Kabul Modeli-TKM

Teknoloji Kabul Modeli (TKM) “algılanan fayda” ve “algılanan kullanım kolaylığı” olmak üzere iki teorik kavramdan oluşur. Özetlemek gerekirse; algılanan fayda “verimlilik”, algılanan kullanım kolaylığı ise “belirli bir sistemi kolay kullanmaya yönelik inanç” olarak açıklanmaktadır (Davis, 1989). Yazılım üzerine yapılan çalışmalarda bu modelden yararlanılmaktadır fakat kullanımı düşük seviyelerdedir (Koyuncu Tunç, 2019, s. 131).

Kullanılabilirlik ve Erişilebilirlik

Kullanılabilirlik ve erişilebilirlik kavramları çoğunlukla bir arada kullanılmakta ve kullanılabilirlik standartları ile rehberlerinde yer almaktadırlar (Archives New Zealand, 2016; Arkib Negara Malaysia, 2011; Department of Defense, 2007; DLM Forum Foundation, 2011; Hill, 1989; Public Record Office, 2002; TÜBİTAK-BİLGEM-YTE, 2019, 2020, 2021; W3C, 2012). Engelli ve kullanım güçlükleri yaşayan bireylerin web siteleri, bilgisayar, mobil cihazlar vb. araçları kullanmasını kolaylaştırmaya yönelik birçok standart ve rehber olmasına karşın en çok ihmal edilen kullanıcılar oldukları gerçeğini de yadsımamak gerekmektedir. Erişilebilirlik, temelde çevrim içi araçlar veya yazılımlar ile değerlendirilerek daha somut noktaları ele almaktadır. Renkler, metinler, görseller ve makinaca okunabilir içerik gibi birçok öge, bu araçlarla ücretsiz ve kolayca test edilebilen unsurlardır. Yine de literatüre bakıldığında istenilen düzeye erişilemediği görülebilmektedir. Bu bağlamda EBYS'ler için de geçerli olabilecek kriterlere bu çalışma kapsamında yer verilmiş ve kullanılabilirlik kontrol kriterlerine dâhil edilerek engelli veya kullanım güçlüğü çeken bireyler için de yönlendirici olması amaçlanmıştır.

Türkiye'de EBYS ve Kullanılabilirliğe Yönelik Çalışmalar

Bilgisayar mühendisliği, yönetim bilişim sistemleri, bilgisayar ve öğretim teknolojileri alanlarıyla beraber e-Devlet yapılarının birleştirilmesi kapsamında EBYS üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ulusal Tez Merkezi'nde "EBYS", "Elektronik Belge Yönetim Sistemleri", "Kontrol Listesi" ve "Kullanılabilirlik" anahtar kelimeleri kullanılarak yapılan taramalar sonucunda bu konularla ilgili bazı çalışmalar olduğu görülmektedir. Karagöz (2013), ODTÜ'de kullanılmakta olan Elektronik Doküman Yönetim Sistemi (EDYS) kullanılabilirliğini ele almaktadır. Hacettepe Üniversitesinde kullanılan EBYS üzerine kullanılabilirlik testlerinin belirlenmesi ve elde edilen sonuçların karşılaştırılmasına yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir (Koyuncu Tunç, 2019).

Esen ve Büyük (2014) Teknoloji Kabul Modeli (TKM) kapsamında EBYS üzerine bir çalışma ile öz yeterlik, kolaylaştırıcı koşullar ve sosyal etki gibi değişkenlerin algılanan fayda üzerine olumlu, kaygının ise olumsuz etkileri olduğunu belirleyen bir çalışma yapmışlardır. Eren ve Kaya (2016) EBYS kullanıcılarının tutumlarını TKM ile incelemişler ve algılanan kullanılabilirlik ile algılanan kolaylığın, davranış tutumları üzerinde olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir. Yine Eren ve Kaya (2019) EBYS'lerin algılanan kullanılabilirliğini TKM ile değerlendirmişler ve EBYS'nin sistem özelliklerinin, algılanan kullanılabilirlik ve sistemi kabullenme adına önemini ortaya koymuşlardır. Öztemiz (2020) tarafından yapılan çalışmada, Sağlık Bakanlığı tarafından kullanılan EBYS, kullanıcı testleri ile değerlendirilmiş ve ele alınan EBYS'nin kullanılabilirliğinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Kullanılabilirliğin teknolojik hazır oluşla olan ilişkisini inceleyen Aydın (2020), beş kurumda EBYS kullanıcılarına bir anket uygulamıştır. Kullanıcıların EBYS uygulamalarına teknolojik hazır oluşları değerlendirilmiş ve bu sistemlerin daha kullanılabilir ve verimli olması amacıyla önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmanın temel amacı EBYS yazılımı üreticileri, bu sistemi kullanan kurumlar ve belge yöneticilerinin kolayca kullanabileceği bir EBYS kullanılabilirlik kontrol kriter listesi oluşturmak ve bu listenin nasıl kullanılacağı üzerine bir değerlendirme yapmaktır. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi tarafından üretilen ve birçok kurumda da kullanılmakta olan EBYS bu

amaçla değerlendirme kapsamına alınmıştır. Yapılan olan kullanılabilirlik çalışması için on kişilik bir gönüllü odak kullanıcı grubu çeşitlik birim ve görevler bağlamında değerlendirmeye katılım sağlamışlardır. Bununla beraber EBYS konusunda çeşitli çalışmalar yapan ve bu konuda uzman olan üç kişi ile sezgisel değerlendirmeler; Sistem Kullanılabilirlik Ölçeği uygulaması ve EBYS'ler ile ilgili olabilecek ulusal ve uluslararası EBYS ve kullanılabilirlik standartları, mevzuat ve rehberler de doküman inceleme yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Nitel ve nicel verilerin ayrı ayrı kullanılmasının problemlerin çözümünde yetersiz kaldığı noktada beraber kullanılmasını temel alan bu yöntem ile bir veya daha fazla çalışma ile nicel ve nitel veriler toplanır, analiz edilir ve beraber kullanılır. Bu sayede her iki yaklaşımın beraber değerlendirilmesiyle araştırma problemlerinin daha iyi anlaşılması sağlanabilmektedir (Creswell, 2007, s. 5).

Bir EBYS kullanılabilirlik kontrol kriter listesi oluşturabilmek için beş aşamalı bir süreç uygulanmıştır. Birinci aşamada “hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini ifade eden ve nitel bir araştırma yöntemi olan doküman inceleme” yönteminden (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189) faydalanılarak EBYS ve kullanılabilirlik standartları, mevzuat ile kullanılabilirliğe yönelik sunulan sezgiseller ve rehberler incelenmiştir.

İkinci aşamada, TSE tarafından onaylanan EBYS’de yer alan arayüzler, EBYS konusunda çalışmalar yapmış olan üç uzman tarafından Xerox Sezgiselleri (Ballard, 2010; Pierotti, 1995; Xerox Corporation, 1995) ile değerlendirilmiş ve belirlenen kullanılabilirlik problemlerine çalışmada yer verilmiştir.

Üçüncü aşamada, var olan sorunlar hakkında veri elde etmek ve görüş almak amacıyla EBYS’yi günlük işlerinin bir parçası olarak kullanan on kişilik gönüllü kullanıcıdan oluşan odak gruba kullanılabilirlik testi uygulanmıştır. Önceden belirlenen görevleri yapan kullanıcılar, memnuniyet düzeyinin belirlenmesi noktasında önemli veriler sağlamaktadırlar (Acartürk ve Çağiltay, 2006; Çağiltay, 2018; Nielsen vd., 1994).

Dördüncü aşamada kullanıcı testi sırasında yapılandırılmamış görüşme soruları ile kullanıcılardan, eğer varsa, farklı görüşleri hakkında veriler elde edilmiştir. Araştırma kapsamında ilgili boyutların ve soruların kapsanması bu sayede sağlanmaya çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 132).

Beşinci aşamada, kullanıcı testleri tamamlandıktan sonra katılımcılara Sistem Kullanılabilirlik Ölçeği-SKÖ uygulaması yapılmıştır. SKÖ kullanılabilirlik standardı olan ISO 9241-11 kapsamında EBYS için bir puanlama ve ölçüm yapılmasını sağlamaktadır (Kim vd., 2009, s. 297).

Altıncı ve son aşamada ise elde edilen bütün veriler bir tablo hâline getirilerek sonuçlar değerlendirilmiş, başlıklar ve kategorilere ayrılarak ülkemizde kullanılmak üzere bir EBYS kullanılabilirlik kriter kontrol listesi geliştirilmiştir.

EBYS’ler için Kullanılabilirlik Kontrol Kriterlerinin Belirlenmesi

Kullanılabilirlik çalışmaları EBYS’ler için olmazsa olmaz unsurlardandır. Her kuruma uygun genel bir arayüz tasarımı ve iş akış süreçlerinin olmaması nedeniyle kurumsal kültüre ve kullanıcı gruplarına göre bir uyarılma sürecinin olması gerekmektedir. EBYS standardı olan TS 13298:2015 birçok gerekliliğin karşılanmasını sağlarken, arayüz tasarımı ve kullanılabilirlik için özelleştirilmiş kriterleri içermemektedir. Kullanılabilirliğin öznesinin insan olmasından

hareketle kurumun işleyişine en üst seviyede faydanın da sağlanması gerekmektedir (TS EN ISO 9241-11:2018, 2019). Bu bağlamda bir EBYS'nin belirlenen standartlara uygun yazılmış olması, kullanıcılar tarafından en üst düzeyde faydayı sağlayarak ve olumlu bir algı yaratarak kullanılabilir olmasını garantileyememektedir (Xie, 2006).

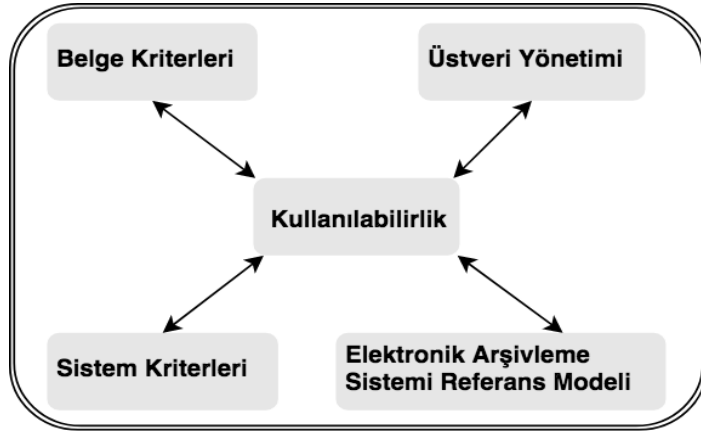
EBYS'nin fonksiyonları ve kullanılabilirlik ilişkisini kurmak adına ilk dört madde TS 13298 ve beşinci madde ISO 9241-11 standartlarında yer aldığı hâliyle aşağıdaki başlıklar birlikte ele alınmaktadır;

1. Sistem Kriterleri
2. Belge Kriterleri
3. Elektronik Arşivleme Sistemleri Referans Modeli
4. Üstveri Elemanları
5. Kullanılabilirlik (ISO 9241-11)

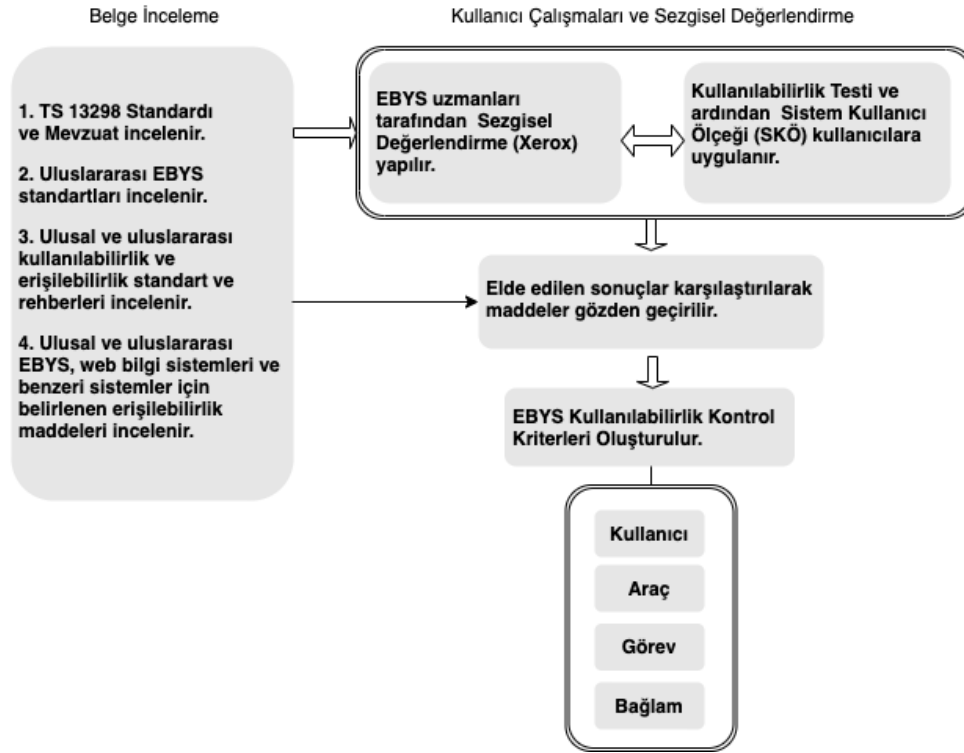
Bu boyutların çalışma kapsamında ilişkileri aşağıdaki gibi değerlendirilmektedir;

Şekil 1

EBYS ve Kullanılabilirlik İlişkisi

İlk dört boyutu kapsayan ve kullanılabilirliğe ilişkin kriterlerin geliştirilmesi için ulusal EBYS standardında kullanılabilirliğe etki eden unsurlar ele alınmıştır. EBYS ve kullanılabilirlik ilişkisini kurabilmek için uluslararası EBYS standartları, kullanılabilirlik ve erişilebilirlik rehberleri incelenmiştir. Uygulama boyutunda ise Xerox Sezgiselleri, Sistem Kullanılabilirlik Ölçeği (SKÖ) ve bir odak grup ile kullanıcı testi çalışmaları yapılmıştır. Uygulamalar sonucunda elde edilen bilgiler temelinde, belge inceleme ile elde edilen diğer hususlar bir araya getirildikten sonra değerlendirmeler yapılarak EBYS kullanılabilirlik kontrol kriter listesi çalışması tamamlanmıştır. Yönteme ait tasarlanan süreç Şekil 2'de yer almaktadır;

Şekil 2*EBYS Kullanılabilirlik Değerlendirme Kriter Listesi Oluşturma Süreci****Nielsen'in Sezgiselleri***

Sistem arayüzü değerlendirmelerini yapmak üzere, uzmanların uyguladığı Sezgisel Değerlendirme, Jacob Nielsen tarafından geliştirilen bir yaklaşımdır. Kullanıcılarla yapılan çalışmalarda tespit edilmesi güç olan öğelerin ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır (Barnum, 2011; Nielsen, 1995; TÜBİTAK, 2017). Sezgisellerin “sistem durumunun görünürlüğü”, “sistem ve gerçek dünyanın uyumu”, “kullanıcı kontrolü ve özgürlüğü”, “tutarlılık ve standartlar”, “hata önleme”, “hatırlanabilir değil tanınabilir olma”, “esneklik ve etkin kullanım”, “estetik ve sade tasarım”, “kullanıcıların hataları tanınması, teşhis etmesi ve hatalardan kurtulması” ve “yardım ve dokümantasyon” olmak üzere on ilkesi bulunmaktadır.

Xerox Sezgisel Değerlendirme Aracı

Bu araç, Nielsen'in sezgisellerinde yer verilen ve ölçülemeyen soyut kavramların ölçülebilmesi ve elle tutulur hâle getirilmesi amacıyla Xerox firmasında çalışan Deniese Pierotti tarafından oluşturulmuştur ve 13 kategori altında toplamda 292 maddeyi içermektedir. Arayüzlerin kullanılabilirliğini etkileyen kriterlerin ortaya çıkarılması için sistem hakkında bilgisi olan birden fazla uzmanın ortak raporları ele alınmaktadır. Xerox Sezgisel Değerlendirme Aracı “evet”, “hayır” veya “uygulanması yok” seçenekleri ile bir kategorik değerlendirme yapılmasını sağlamaktadır. Verilen “evet” ve hayır” yanıtlarının toplanması ve bu yanıtlara dair sıklık ve yüzdelik bilgilerinin kullanılması anlamlı sonuçlar vermektedir (Ballard, 2010, s. 48; Çağiltay, 2018, s. 193; Tullis ve Albert, 2013, ss. 16-17). Bu çalışmadan elde edilmesi planlanan kriter kontrol listesinin de aynı özellikleri taşıması nedeniyle bu yaklaşım kullanılmaktadır.

Nielsen'in on kategorisine Pierotti “yetenekler”, “kullanıcı ile zevkli ve riayetli bir iletişim” ve “gizlilik” olmak üzere üç kategori daha ekleyerek bu aracın kapsamını genişletmiştir.

Kullanıcı Testleri

Kullanıcıların çalışan bir sistem üzerinde verilen görevleri yerine getirmeleri sırasında elde edilen verilere dayanarak tasarımın iyileştirmesini amaçlayan bir deneysel yaklaşımdır. Nielsen'e göre beş kullanıcı yeterli olurken kimi araştırmacılara göre 12 kişi yeterli olmaktadır (Çağiltay, 2018, ss. 117-121; Tullis ve Albert, 2013, s. 115) fakat literatüre bakıldığında 10 kullanıcı ile çalışmaların yapıldığı ve tatmin edici sonuçlar alındığı görülmektedir (Aytek Gürses, 2006; Doubleday vd., 1997; Koyuncu Tunç, 2019; Öztemiz, 2020).

Sistem Kullanılabilirlik Ölçeği-SKÖ

Bu ölçek Brooke (2013) tarafından geliştirilmiştir. Olumlu beş, olumsuz beş ifadeden oluşan bu ölçek 5'li Likert Ölçeği düzenindedir. Kesinlikle katılmıyorum-kesinlikle katılıyorum olarak verilen cevaplara olumsuzdan olumluya 1, 2, 3, 4, 5 olarak puan verilir. Verilen olumlu 1, 3, 5, 7 ve 9 numaralı ifadelerin aldıkları her puandan 1 çıkarılır. Geriye kalan ve olumsuz olan 2, 4, 6, 8 ve 10 numaralı ifadelerin aldığı puanlar ise 5'ten çıkarılır. Buradaki amaç, her bir soruya verilen puanın 0-4 aralığını kapsamasıdır. Elde edilen sonuç ise istenilen puanlamanın 0-100 aralığında olması nedeniyle 2,5 ile çarpılır. Yapılan işlemler sonucunda 68 ve üzeri alan sistemlerin kullanılabilirliği "iyi" olarak derecelendirilir (Sauro ve Lewis, 2016, s. 204) . Yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre geçerliliği ve güvenilirliği birçok defa ortaya konulan SKÖ, kullanıcı testlerinin hemen ardından uygulanabilmektedir. Bu çalışmalara göre anlamlı sonuçlar elde etmek için 8-12 kullanıcıdan alınan yanıtlar yeterli olmaktadır (Brooke, 2013, s. 33). Lewis ve Sauro (2009) yaptıkları çalışma ile bu ölçeğin kullanılabilirlikle beraber öğrenilebilirlik faktörünü de ölçtüğünü belirlemişlerdir. Bu çalışma kapsamında öğrenilebilirlik de ele alınmaktadır.

Standartların İncelenmesi

Nielsen (1994, s. 413) bir arayüzün kullanılabilirlik bağlamında uygunluğunu değerlendirme yapmak için standartların uzmanlar tarafından incelenmesi hususuna değinmiştir. De Menezes ve diğerleri (2009) yaptıkları çalışmada "uygunluk denetimi" olarak da adlandırılan bu yöntemle, kullanılabilirliği değerlendirmek amacıyla bir araç geliştirmişlerdir. Bu çalışmada mümkün olduğunca veri elde etmek adına, EBYS özelinde TS 13298:2015 ve erişim sağlanan diğer ulusal ve uluslararası EBYS, kullanılabilirlik ve erişilebilirlik üzerine yazılmış standartlar, rehberler ve mevzuat kapsamındaki içerik, belge inceleme yöntemi ile değerlendirilerek kullanılabilirlik kontrol kriter listesinde yer almaktadır.

Bulgular ve Değerlendirmeler

Kullanıcı Testi

Bu çalışmaya katılan odak grupta İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi bünyesinde çalışmakta olan sekreter, bilgisayar veri girişi memuru, idari yönetici ve hem akademik hem de idari yönetici görevleri olan 10 personel yer almaktadır. EBYS üzerinde belge oluşturma ve ilgili gönderim vb. işlemleri hakkında katılımcıların tümü aynı yetkilere sahiptir. İdareci pozisyonunda çalışan personelin ise elektronik imza yetkileri bu noktada farklılık göstermekle beraber bu durum çalışmanın konusuna dâhil değildir. Gönüllü olarak çalışmaya katılan personele öncelikle izin belgesi gösterilmiş ve yüksek sesle düşünceleri istenerek bu düşüncelerinin sadece çalışma kapsamında kullanılmak üzere kaydedilmesi için rızaları alınmıştır. EBYS'nin mahremiyeti nedeniyle ekranlar sadece katılımcıların görebileceği şekilde düzenlenmiş ve canlı sistem üzerinde daha sonra silinmek üzere taslaklar üzerinde çalışmaları belirtilmiştir. Ayrıca

yapılandırılmamış görüşme sorularının da katılımcılara sorulması ve tamamlayıcı görüşlerinin alınmasıyla beraber, bu kayıtların yalnızca çalışmayla ilgili olan bölümleri deşifre edilmiş, ifadelere dönüştürülmüş ve çalışma kapsamına alınmıştır.

Katılımcılara verilen 6 görev bulunmaktadır. Görevlerin belirlenmesi aşamasında EBYS'nin ön incelemeleri yapılmış olup, günlük işlevlerin yerine getirilmesi sırasında en çok kullanılan özellikler ve işlevler ele alınmıştır. Bu kapsamda bir de pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışmaya katılan personel ile yapılan çalışmanın değerlendirilmesi ile belirlenen görevlerin son hâli elde edilmiştir. Bu doğrultuda belge oluşturma görevinin altında yer alan alt görevlerle beraber, katılımcıların toplamda 14 görevi gerçekleştirilmesi istenmiştir. Bu görevler aşağıdaki gibidir:

Görevler

1. Yardım ihtiyacınız olan bir durumla ilgili olarak; örneğin, gelen bir yazının havale edilmesine yönelik yapılabilecek işlemlerin neler olduğunun açıklamasına ulaşabilir misiniz?
2. Rapor sekmesinin kullanımına yönelik bilgileri bulunuz. Son bir yıla ait size gelen belgelerin raporunu alınız ve değerlendiriniz.
3. Öncelikle kişisel bir klasör oluşturunuz. Bahar dönemi ders programlarının duyurulmasına yönelik, tüm fakültelere dağıtımı ve Rektörlük makamının da bilgiye konulacağı bir elektronik belgeyi, ders programını da ekte sunarak oluşturunuz ve taslak olarak kişisel klasörünüze kaydediniz. Bu belgeyi aşağıdaki özellik ve içeriğe göre hazırlayınız;
 - a. Tarihsiz olmalı.
 - b. “Ders Görevlendirmeleri” belgesi olarak işaretlenmeli.
 - c. Lisans yaz öğretimi hususunda hakkında bir belge olduğu gösterilmeli.
 - d. Konusu “Ders İçerikleri ve Öğretim Elemanlarının Görevlendirilmesi” olmalı.
 - e. En az iki fakülteye dağıtımı belirtilmeli.
 - f. Ders programı eklenmeli.
 - g. Son olarak; taslaklar içinden bu yazıyı bularak gönderimini sağlayınız.
4. Gelen bir belgenin ve o belgeye ait ek ve ilgi tutulan evrakın basılı çıktılarını alınız.
5. Havale edilmiş bilgi amaçlı bir belgeyi arşivleyiniz. Daha sonra bu belgeyi size göre en uygun şekilde detaylı arama fonksiyonunu kullanarak tekrar bulunuz.
6. Arama fonksiyonunu kullanarak, seçtiğiniz arama kriterlerinin yer aldığı özelleştirilmiş filtreyi sonra kullanmak üzere kaydediniz.

Tablo 1

Kullanıcı Testi Görevlerinin Başarı Durumu

Kullanıcı	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Görev	-	-	-	-	-	-	√	√	-	-
2. Görev	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
3. Görev	√	√	-	√	√	√	√	√	√	√
a. Görevi	√	√	√	√	√	√	√	-	√	√
b. Görevi	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
c. Görevi	√	√	√	√	-	√	√	√	√	√
d. Görevi	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
e. Görevi	√	√	-	√	√	√	√	√	√	√
f. Görevi	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
g. Görevi	√	√	-	√	-	-	√	√	√	√
4. Görev	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
5. Görev	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
6. Görev	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Başarılı Görev Sayısı	12/13	12/13	9/13	12/13	10/13	11/13	13/13	12/13	12/13	12/13
Tamamlanma Oranı	92%	92%	69%	92%	77%	85%	100%	92%	92%	92%

Katılımcıların başarımları Tablo 1’de yer almaktadır. Bu tabloya göre yardım sayfalarına ulaşma konusunda 8 kullanıcı başarısız olmuştur. EBYS’nin bütünleşik bir sistemin parçası olması nedeniyle bu sisteme ait yardım bilgileri bir üst sistem olan Üniversite Bilgi Yönetim Sistemi (ÜBYS) içinde yer almasının bu sonuçta etkili olduğu değerlendirilmiştir. Alt görevler de içeren belge oluşturma görevi ikinci sırada başarı düzeyi düşük olan görevdir.

Tablo 2

Tanımlayıcı İstatistik

	Gözlem	Aralık	En Düşük	En Yüksek	Toplam	Ortalama
1. Görev	10	165	51	216	1176	117,60
2. Görev	10	224	54	278	1177	117,70
3. Görev	10	398	12	410	1320	132,00
a. Görevi	10	97	3	100	261	26,10
b. Görevi	10	1196	4	1200	1388	138,80
c. Görevi	10	174	35	209	1106	110,60
d. Görevi	10	25	7	32	183	18,30
e. Görevi	10	329	11	340	646	64,60
f. Görevi	10	28	7	35	160	16,00
g. Görevi	10	125	9	134	497	49,70
4. Görev	10	98	7	105	266	26,60
5. Görev	10	149	15	164	851	85,10
6. Görev	10	127	15	142	525	52,50

Tablodaki değerler saniye olarak verilmiştir.

Tablo 2'ye göre, saniye olarak verilen zaman aralığının (b) görevi için en üst seviyede olduğu görülmektedir. Toplam süre de bu nedenle aynı şekilde en yüksek seviyede olduğu gözlemlenmiştir. Bu görevin Kurumsal Dosya Planı üzerine olan ve belgelerin birbiriyle olan ilişkisini ortaya koyan bir üstveri ögesi olması, bu konuda EBYS'lerin daha yönlendirici olmasıyla beraber, belge yönetimi konusunda verilen eğitimlerin de önemini ortaya koymaktadır.

Tablo 3

Kullanıcıların Harcadıkları Zamanın Görevlere Göre Yüzdeler Dağılımı

Görevler	1	2	3	a	b	c	d	e	f	g	4	5	6
1. Kullanıcı	9.40	24.89	1.07	1.16	1.07	10.83	0.90	9.40	3.13	1.34	9.40	14.68	12.71
2. Kullanıcı	6.01	11.63	28.68	0.39	10.27	11.24	1.65	2.13	1.16	6.20	5.43	2.71	12.50
3. Kullanıcı	11.04	6.38	26.16	0.19	0.26	13.34	0.45	21.70	0.96	8.42	0.77	8.68	1.66
4. Kullanıcı	28.16	24.77	5.22	4.43	1.30	8.74	4.17	3.65	2.09	3.26	2.74	1.96	9.52
5. Kullanıcı	16.54	6.77	17.17	1.88	1.50	20.68	3.01	2.76	3.13	7.14	1.50	13.53	4.39
6. Kullanıcı	9.19	8.20	5.37	14.14	0.71	9.90	2.83	4.95	1.84	18.95	1.27	17.54	5.09
7. Kullanıcı	15.93	14.88	7.34	1.05	2.52	19.50	4.40	9.85	2.31	5.24	3.35	8.39	5.24
8. Kullanıcı	20.17	11.15	30.84	2.37	1.42	4.15	2.61	1.30	1.19	1.78	2.14	18.62	2.25
9. Kullanıcı	20.55	10.60	11.75	1.79	2.77	29.04	2.94	3.43	1.14	1.47	1.14	9.30	4.08
10. Kullanıcı	11.41	32.89	4.47	12.53	2.24	11.63	2.68	3.36	3.58	4.70	2.24	4.92	3.36

Tablo 3'te katılımcıların her bir görevi yerine getirirken harcadıkları süre tüm görevlerin toplamına oranla yüzdeler olarak verilmiştir. Renkli hücreler tamamlanamayan görevleri ifade etmektedir. Altı çizili değerler ise en az sürede tamamlanan görevlerin oranlarını vermektedir.

Görevleri gerçekleştirirken kullanıcılardan yüksek sesle görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. İzin alınarak ses kaydı yapılan bu görüşmeler deşifre edilerek çalışmada yer almıştır. Katılımcılardan alınan geri bildirimlere örnek olarak, elde edilen verilerin bir kısmına aşağıda yer verilmiştir:

“Yardım sayfası, konuya göre hazırlanmış güncel eğitim videoları, konuya göre yazılı dokümanlar gibi öğelerin en azından birini, mümkünse hepsini içermeli.”

“Kurumsal Dosya Planı kullanım esaslarına yardım sayfasından ulaşılabilir.”

“Rapor sonuçları arasında belge numarası, konu, içerik, kurumsal dosya planı, kimden geldiği, kime gittiği gibi bilgiler verilmeli ve bu unsurlar içinde arama yapılabilir.”

“Belgenin konusu ve içeriği dışında, Kurumsal Dosya Planı ögesi olarak verilebilecek ve yazışma kurallarında bulunmayan herhangi bir tanımlayıcı, kullanıcıların kurumsal dosya planı konusunda kararsız kalmasına sebep olabilir. Bu nedenle kurumsal dosya planı kullanımı için en uygun yönlendirmelerin en az seçimle yapılması önemli bir unsurdur.”

“Editör ekranında tablo oluşturulması, maddeleme yapılması, format düzenlemesi gibi işlemler en çok kullanılan kelime işlemci programlarında yapıldığı gibi olabilmeli.”

“Editör ekranına başka kelime işlemcilerde hazırlanarak kopyalanan içeriğin formatına bakmaksızın uygun şekilde aktarımı sağlanmalı.”

“Sistem, belge oluşturulurken isteğe göre etkinleştirilebilen otomatik kaydetme seçeneği ile kullanıcının yaşayabileceği veri kayıplarını engelleyebilmeli.”

“Arama ekranında “Kurumsal Dosya Planı” seçimi olmalı ve birden fazla dosya planının seçilebilmesi sağlanmalı. Gerektiğinde bu ekranda çapraz referans seçimlerinin de yapılması sağlanabilir.”

“Belgenin içeriğinde de arama yapılabilmesi. Konuda, Kurumsal Dosya Planında, Gelen Birim veya Gönderilen Birim gibi başlıklarda yer almayan ama metin içinde geçen kimi kavram, ifade, isim gibi anahtar kelimelerle de arama yapılabilmesi.”

“Bir belgenin arşivde olup olmadığı belli olmalı.”

“Tarihe göre arama yapıldığında belgelerin gelme tarihi ve/veya üretim tarihine göre ayırım yapılabilmesi.”

Yapılandırılmamış görüşme sorularıyla ilgili olarak en çok üzerinde durulan konuların; kullanıcı eğitimleri, kurumsal EBYS yönergesinin olması ve kolayca erişim sağlanması, e-posta entegrasyonunun önemi, kullanılan web tarayıcılarının uyumlu olması, EBYS’de arşivleme, EBYS’nin güvenli kullanımı ve sistem dilinin anlaşılır olması üzerine olduğu gözlemlenmiştir.

Sistem Kullanılabilirlik Ölçeği-SKÖ

Katılımcılara kullanıcı testinin hemen ardından SKÖ uygulanarak veriler elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre EBYS’nin kullanılabilirlik ve öğrenilebilirlik unsurları değerlendirilmiştir.

Tablo 4

SKÖ Puanları

Katılımcılar	1. Soru	2. Soru	3. Soru	4. Soru	5. Soru	6. Soru	7. Soru	8. Soru	9. Soru	10. Soru	SKÖ Puanı	1. Boyut	2. Boyut
1. Kullanıcı	5	1	5	2	5	1	2	1	5	2	87,5	90,63	75
2. Kullanıcı	5	3	4	5	4	3	2	5	3	5	42,5	53,13	0
3. Kullanıcı	5	2	1	5	2	2	1	3	2	5	35	43,80	0
4. Kullanıcı	5	1	5	2	3	1	4	2	4	2	82,5	84,38	75
5. Kullanıcı	4	2	4	5	4	1	5	2	5	2	75	84,38	37,5
6. Kullanıcı	5	1	5	2	5	2	5	1	5	1	95	96,88	87,5
7. Kullanıcı	5	2	4	2	4	1	1	1	5	3	75	78,13	62,5
8. Kullanıcı	3	3	3	4	3	2	3	2	2	4	47,5	53,13	25
9. Kullanıcı	5	3	4	3	3	3	4	3	4	4	60	65,63	37,5
10. Kullanıcı	5	2	4	2	4	1	4	1	4	1	85	84,38	87,5
Ortalama Puan											68,5	73,44	48,75

Tablo 4’e göre en düşük puanı, başarıyı en düşük olan 3. kullanıcının verdiği görülmektedir. Tabloda verilen 1. boyut kullanılabilirlik, 2. boyut ise öğrenilebilirlik puanlarını vermektedir. Ortalama puan 68,5 olarak belirlenmiş olup, incelenen EBYS’nin kullanılabilirliğinin kullanıcılar açısından “iyi” düzeyde olduğunu göstermektedir. Bununla

birlikte tabloya bakarak, öğrenilebilirliğin artmasıyla beraber, kullanılabilirliğin de olumlu yönde etkilendiği değerlendirilebilir.

Xerox Sezgiselleri Değerlendirme Aracı

Çalışmada ele alınan EBYS gerek araştırmacı gerek yürütücü olarak EBYS üzerine çalışmalar yapmış ve bu alanda yetkin olan üç araştırmacı tarafından Xerox Sezgiselleri aracılığıyla değerlendirilmiştir. Çağıltay (2018, ss. 193-209) Xerox Sezgiselleri ile değerlendirme yapmak için ilgili sistemi tanıyan ve kullanan üç uzmanın yeterli olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda yapılan değerlendirme, üç araştırmacının “evet”, “hayır” ve “uygulaması yok” seçeneklerinden sadece ortak olan “hayır” yanıtı verilen ifadeler çalışma kapsamına alınmıştır. Her araştırmacı ayrı ayrı kendi öznel değerlendirmelerini yaptıktan sonra elde edilen dosyalar karşılaştırılmış ve ortak noktalar belirlenmiş, olumsuz sonuçlar ele alınmıştır. Buradaki amaç, eksikliklerin üzerinde durmak ve iyileştirmeler yapılması amacıyla çalışma kapsamında değerlendirmektir. Çalışma sürecinde üç değerlendirmede de eksikliği olduğu konusunda hemfikir olunan maddelerin ele alınmasıyla beraber, öncelikli ifadelerin elde edilmesine gayret edilmiştir. Elde edilen kullanılabilirlik problemlerine dair bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 5

Xerox Sezgisel Değerlendirme Aracı ile Elde Edilen Problem Sayısı

Xerox Sezgiselleri Başlığı	Bulunan Problemlerin Sayısı (Ortak Görüş)
1. Sistem Durumunun Görünürlüğü	5
2. Sistem ve Gerçek Dünyanın Uyumu	6
3. Kullanıcı Kontrol ve Özgürlüğü	7
4. Tutarlılık ve Standartlar	11
5. Kullanıcıların Hataları Tanınmasına, Onları Belirlemesine ve Önlemesine Yardımcı Olma	10
6. Hatadan Korunma	5
7. Hatırlama Yerine Tanıma	2
8. Esneklik ve Minimalist Tasarım	3
9. Estetiklik ve Minimalist Tasarım	3
10. Yardım ve Belgeleme	5
11. Yetenekler	4
12. Kullanıcı ile Zevkli ve Riayetli Bir İletişim	2
13. Gizlilik	0
Toplam	63

Elde edilen sonuca göre 292 madde içinden ortak görüşle kullanılabilirlik problemi olarak 63 madde belirlenmiş ve EBYS kullanılabilirlik kontrol kriter listesinde bu maddeler düzenlenerek yer almıştır.

Uluslararası EBYS Standartları ve Kullanılabilirlik

Standartlar bir EBYS'nin sahip olması gereken asgari özellikleri belirleyen kriterleri içeren dokümanlardır. Ülkemizde TSE tarafından kullanıma sunulan TS 13298:2015 standardıyla beraber erişim sağlanan ve EBYS üzerine gereksinimleri belirleyen diğer standartlar, belge inceleme yöntemiyle yalnızca kullanılabilirlik bağlamında değerlendirilmiştir. İncelenen standartlar aşağıda yer almaktadır.

- TS 13298:2015 Elektronik Belge ve Arşiv Yönetim Sistemi
- Belge/Doküman/Bilgi Yönetimi (RDIM): Kanada Devleti için Bütünleşik Doküman Yönetim Sistemi
- Elektronik Belge Yönetim Sistemleri Yazılımının Fonksiyonel Özellikleri (Avustralya)
- DoD 5015.02 STD-Elektronik Belge Yönetimi Yazılım Uygulamaları Tasarım Kriterleri Standardı (Amerika Birleşik Devletleri)
- Elektronik Belge Yönetim Sistemleri için Gereklilikler (Birleşik Krallık)
- MoReq2 Elektronik Belgelerin Yönetimi için Model Gereklilikleri (Avrupa Birliği)
- Yeni Zelanda Kamu Sektörü için Belge Yönetim Standardı

Yukarıda verilen standartlarda kullanılabilirliği işaret eden maddeler ayrı bir tablo hâline getirilerek EBYS kullanılabilirlik kontrol listesinin genel yapısına göre ifade edilmiş ve ayrı kategorilerde değerlendirilmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Kullanılabilirlik sadece görünen değil, hissedilen bir kavram olarak bireyler kadar kurumları da etkilemektedir. Kurumsallık, iç bilgi kaynağı olarak değerlendirilen çalışanların kurum hakkındaki bilgileri, iş yapış şekilleri, yapılan işin mahiyeti, beraber çalışmanın önüne çıkabilecek engellerin en aza indirilmesi gibi hususları da içeren bir kavramdır. EBYS'ler de bu noktada çalışanları doğrudan etkileyen bir bilgi sistemidir. Bilgi ve belge yönetiminin kolayca, etkili ve verimli gerçekleştirilmesi, kurumsal fonksiyonların da daha sağlıklı ve hızlı ilerlemesi üzerinde olumlu etki sağlayacaktır.

EBYS üreticisi olan firma veya devlet kurumları, ülkemizde tek denetleme noktası olarak TSE'nin TS 13298:2015 standardı ile uyumluluğu sağlamakta ve bu noktadan sonra artık farklı tasarımlar veya ürünler ortaya koymaktadırlar. Bu oldukça doğal bir durumdur. Bununla beraber kullanılabilirlik üzerine literatürde yer alan az sayıda çalışmanın dışında kullanılabilirliğin nasıl azami noktaya getirilebileceğine dair bir çalışma bulunmamaktadır. İncelenen EBYS'nin kullanılabilirlik değerlendirmelerine göre "iyi" bir puan almasıyla beraber, kimi noktalarda iyileştirmelerin yapılabileceği de çalışma kapsamında belirlenmiştir. Bu iyileştirmelerin bütün EBYS'ler için kontrol kriteri olarak değerlendirilmesi ve bir başlangıç noktası olması, çalışmada elde edilen diğer verilerle tutarlı ve tamamlayıcıdır.

Güler (2015) yaptığı çalışma ile EBYS alımına yönelik hazırlanan teknik şartnameleri incelemiştir ve bu çalışmada kimi teknik şartnamelerde yalnızca "kullanım kolaylığı" talebinin olduğu görülmüştür. Kullanılabilirlik boyutunda, bu ifade tek başına yeterli olmaktan çok uzaktır. Yurt dışına bakıldığında ise kimi EBYS ihalelerinde net ve detaylı kullanılabilirlik maddelerinin olduğu görülmektedir (The European Parliament, 2017). Bu çalışmada elde edilen

EBYS kullanılabilirlik kontrol kriter listesi bağlamda da kullanılabilir ve teknik şartnamelerde yer alabilir.

Kullanılabilirlikle ayrılmayan erişilebilirlik de büyük öneme sahiptir. Engelli veya kullanım güçlüğü çeken bireylerin karşılaşılabileceği zorlukları önceden elemek, EBYS'nin hem sağlıklı hem de dezavantajlı bireyler üzerinde olumlu etkisi olmasına yardımcı olmasıyla beraber, daha etkili, verimli ve memnuniyet verici bir sistemin sunulması bağlamında bu zorlukları henüz yaşamadan aşmak anlamına gelmektedir. Bu da zaman ve iş gücü maliyetleri üzerinde olumlu bir sonuç elde edilmesine yardımcı olacaktır.

Çalışmanın temelinde olan ülkemizde kullanılabilirliği sağlamaya yönelik bir aracın eksikliğini ifade eden "EBYS'ler için etkililiği, verimliliği ve memnuniyeti sağlamakta mevcut standartlar yetersiz kalmakta ve kullanılabilirliği ölçmeyi ve geliştirmeyi de kapsayan bir kontrol listesi eksikliği bulunmaktadır" hipotezi doğrulanmış olmakla beraber bu doğrultuda Türkiye'de kullanılmak üzere bir EBYS kullanılabilirlik kontrol kriter listesi, çalışma sürecinde elde edilen verilere dayanarak oluşturulmuştur.

EBYS Kullanılabilirlik Kontrol Listesini Oluşturulan Öğeler

Çalışmada EBYS'nin kullanılabilirliğini tespit üzere yapılan kullanıcı çalışmaları başta olmak üzere birçok veri elde edilerek değerlendirilmiştir. Bu verilere ait kaynak listesi Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Referans Kaynaklar Listesi

	Referans	Referans Kodu	Madde Sayısı
1	Kullanıcı Testi Sonuçları	U1	73
2	Xerox Sezgiselleri Değerlendirme Sonuçları	U2	63
3	TS 13298:2015 Elektronik Belge ve Arşiv Yönetim Sistemi	S1	45
4	ISO 15489-1:2016 Information and Documentation-Records Management-Part 1: Concepts and Principles	S2	16
5	Functional Specifications for Electronic Records Management Systems Software (National Archives of Australia)	S3	27
6	Requirements for Electronic Records Management Systems (United Kingdom)	S4	20
7	MoReq 2010 Modular Requirements for Records Systems (European Commission)	S5	33
8	Records/Document/Information Management (RDIM): Integrated Document Management System for the Government of Canada	S6	20
9	Kullanılabilirlik İlkeleri Rehberi	M1	94
10	Arşivlerde Gerçekleştirilecek Dijitalleştirme Faaliyetlerine Yönelik Usul ve Esaslar	M2	1
11	Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	M3	6
12	e-Yazışma Teknik Rehberi Sürüm 2.0	M4	4
13	Erişilebilirlik İlkeleri Rehberi (WCAG 2.1)	M5	32

Tablo 6'da referans alınan kaynaklar ve veri elde etme yöntemleri yer almaktadır. Verilen referans kodu, elde edilen EBYS kullanılabilirlik kontrol kriter listesinde hangi ifadenin hangi kaynağa dayandığını göstermektedir. Madde sayısı bu referanslardan elde edilen maddelerin sayısını göstermektedir.

Tablo 6'ya göre 434 madde oluşturulmuştur. Uygulamalar için "U", standartlar için "S" mevzuat için "M" kodları verilmiştir. Benzer ifadeler çıkarıldığında toplamda 398 madde elde edilmiştir. Bu ifadeler olumlu dilde soru formatında sunulmuştur. Xerox Sezgisel Değerlendirme Aracı'nın kategorik bir yapısı olması ile elde edilen liste de aynı formatta sunulmuş böylece kolayca kullanımı olması amaçlanmıştır.

Oluşturulan bu ifadelerin başlıklarının oluşturulmasında standartlar ve rehberlerden yararlanılmış ve gruplamalar bu başlıklara uygun olacak şekilde yapılmıştır. Yapılan değerlendirmelerde "Üstveri", "Arşive Yönelik İşlemler" ve "Erişilebilirlik" konularında kullanılabilirlik problemleri tespit edilememiş olmasına karşın bu başlıklarda standartlar ve mevzuatta yer alan hususlar yer almıştır. Bu başlıklar ve uygulamalarla örtüşme oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 7

EBYS Kullanılabilirlik Kontrol Kriter Listesi Başlıkları

Başlıklar	Madde Sayısı	Uygulamalardan Elde Edilen Madde Sayısı	Uygulama Sonuçlarının Oranı
1. Genel Kullanıcı Arayüzü	81	31	38%
2. Arama	40	16	40%
3. Hataları Tanıma ve Önleme	39	15	38%
4. Belge Oluşturma ve Erişim	29	15	51%
5. Yardım	27	13	48%
6. Raporlama	16	13	81%
7. Kullanıcı Kontrolü	35	9	26%
8. Kullanıcı Rolüne Göre Arayüz Tasarımı	8	7	88%
9. Kurumsallık, EBYS Eğitimi ve Kullanıcı Yetkinlikleri	11	5	45%
10. Güvenlik	23	4	17%
11. Terminoloji	4	3	75%
12. Diğer Ofis Programları, Sistemler ve Uygulamalar ile Uyumluluk	19	1	5%
13. Üstveri	16	0	0%
14. Arşive Yönelik İşlemler	12	0	0%
15. Erişilebilirlik	38	0	0%
Toplam:	398	132	33%

Tablo 7'de verilen başlıkları kısaca açıklamakta fayda bulunmaktadır. "Genel Kullanıcı Arayüzü" başlığı EBYS'ye giriş yapıldığında ilk karşılaşılan ve günlük belge görüntüleme, sistemde gezinme, imza, paraf gibi işlemlerin yapıldığı arayüzlere yöneliktir.

Temel işlevlerden olan "Belge Oluşturma ve Erişim", "Yardım", "Arama" ve "Raporlama" başlıkları çalışma sürecinde kullanıcı testlerinde elde edilen verilere dayanan ve günlük iş akışında karşılaşılan ve olası kullanılabilirlik problemlerinin önüne geçmek için ifadeleri içermektedir.

EBYS kullanım deneyimini doğrudan etkileyen fakat kullanılan işlevleri desteklediği gözlemlenen "Hataları Tanıma ve Önleme", "Kullanıcı Kontrolü", "Kullanıcı Rolüne Göre

Arayüz Tasarımı”, “Diğer Ofis Programları, Sistemler ve Uygulamalar ile Uyumluluk” ve “Erişilebilirlik” başlıkları kullanım sırasında karşılaşılan ve olası kullanılabilirlik problemlerinin önüne geçmek amacıyla oluşturulmuştur.

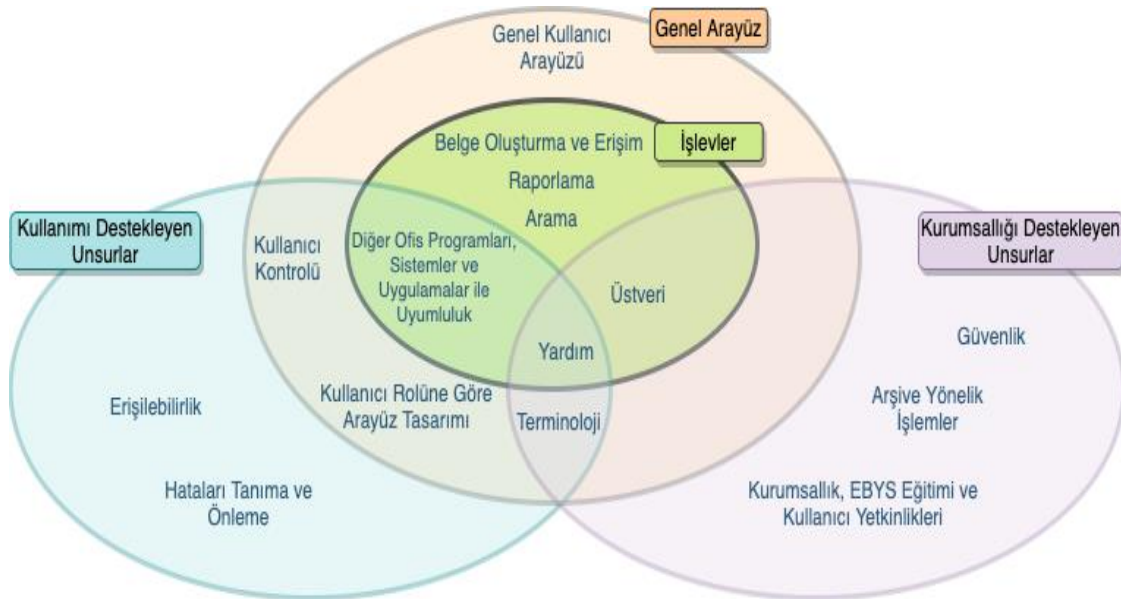
EBYS’lerin kullanılabilirliğinde, kurumsallığa yönelik etkileri olduğu gözlemlenen “Kurumsallık, EBYS Eğitimi ve Kullanıcı Yetkinlikleri”, “Arşive Yönelik İşlemler”, “Üstveri”, “Güvenlik” ve “Terminoloji” başlıkları ise teknik konularla beraber kullanıcıların ilk elden etkilendikleri noktaları da işaret etmektedir.

EBYS Kullanılabilirlik Kontrol Kriter Listesinin Kullanımı

Kriter listesinde yer verilen ifadeler EBYS’lerin üretimi, uyarlanması ve kullanılması süreçlerinde etkisinin olması kaçınılmazdır. Kriter listesini oluşturan 398 maddenin 15 başlık altında verilmesiyle beraber bu başlıkların da dört unsur altında gruplanabildiği görülmektedir. Şekil 3’te daha önce verilen başlıkların “Genel Arayüz”, “İşlevler”, Kullanımı Destekleyen Unsurlar” ve “Kurumsallığı Destekleyen Unsurlar” olarak birbirleriyle olan ilişkileri gösterilmektedir. Çalışma sürecinde elde edilen bilgiler ışığında bu ilişkiler son aşamada ortaya çıkmıştır.

Şekil 3

EBYS Kullanılabilirlik Kontrol Kriter Listesi Başlıklarının İlişkileri

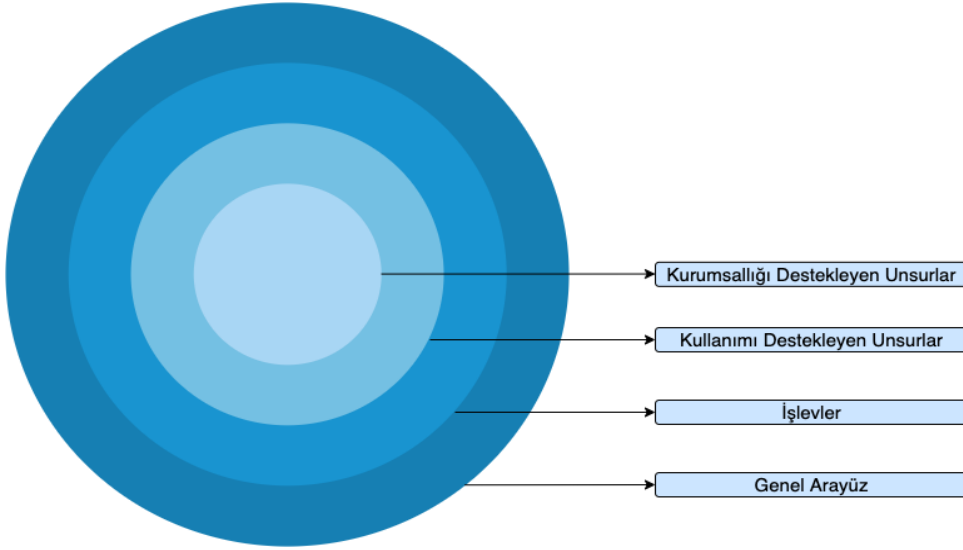

Geliştirilen kriter listesinin değerlendirilmesinde öncelikli alanların olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu önceliklerin sıralamasında yönetim kademesinin en temel noktada olduğu düşünülmektedir. Daha sonra bir kurumun fonksiyonlarının gerçekleştirilmesi hususunun kullanımın önün geçtiği değerlendirilmiştir. Son olarak sistemin arayüzü artık sistem ile kullanıcıların iletişiminin sağlandığı bir unsur olarak tüm temel yapı taşlarını en iyi şekilde yansıttasının önemini yer aldığı görülmüştür. Öncelikle “Kurumsallığı Destekleyen Unsurlar” sağlandığı takdirde “Kullanımı Destekleyen Unsurlar” üzerine değerlendirmelerine yardımcı olabilecektir. “İşlevler” tanımlandıktan ve kriterler değerlendirildikten sonra “Arayüz” unsurunun ele alınması kurumsallığın, kurgulanan kullanım özelliklerinin ve

işlevlerinin sağlanması anlamına geleceği için görselliğe yönelik hususların yönetimi çok daha verimli olabilecektir (Şekil 4).

Şekil 4

EBYS Kullanılabilirlik Kontrol Kriter Listesi'nin Temel Unsurları

Elde edilen ifadelerin bir tablo programı aracılığıyla değerlendirilmesi uygun bir başlangıç noktası olarak değerlendirilebilir. Yapılacak olan değerlendirme ile her gruptan elde edilen “Evet” yanıtlarının, o gruptaki toplam sayısına oranı ile “Hayır” yanıtı verilen bölümlerin oranları ayrı tablolarla gösterilmelidir. Kriter listesinin bir ölçek olmaması, kategorik bir yapısının olması nedeniyle yüzdeler olarak elde edilen sonuçların raporlanması gerekmektedir. Bu sonuçların yazılı hâle getirilerek raporlanması ve önceliklerin belirlenmesi önemlidir. Kayıt altına alınmayan veriler nedeniyle değişiklik veya geliştirme yapılması gerekli görülebilecek alanlar üzerinde harcanacak zaman ve planlamaların yapılması güçleşecektir.

Bir unsurda yer alan maddeler arzu edilen düzeye getirilmediğinde ortak amaca hizmet eden kimi maddelerin gözden kaçmasına neden olabilir. Örneğin; “Terminoloji” konusunda sorun yaşanması “Genel Kullanıcı Arayüzü” için öngörülmemiş bir kullanılabilirlik problemini yanında getirebilir.

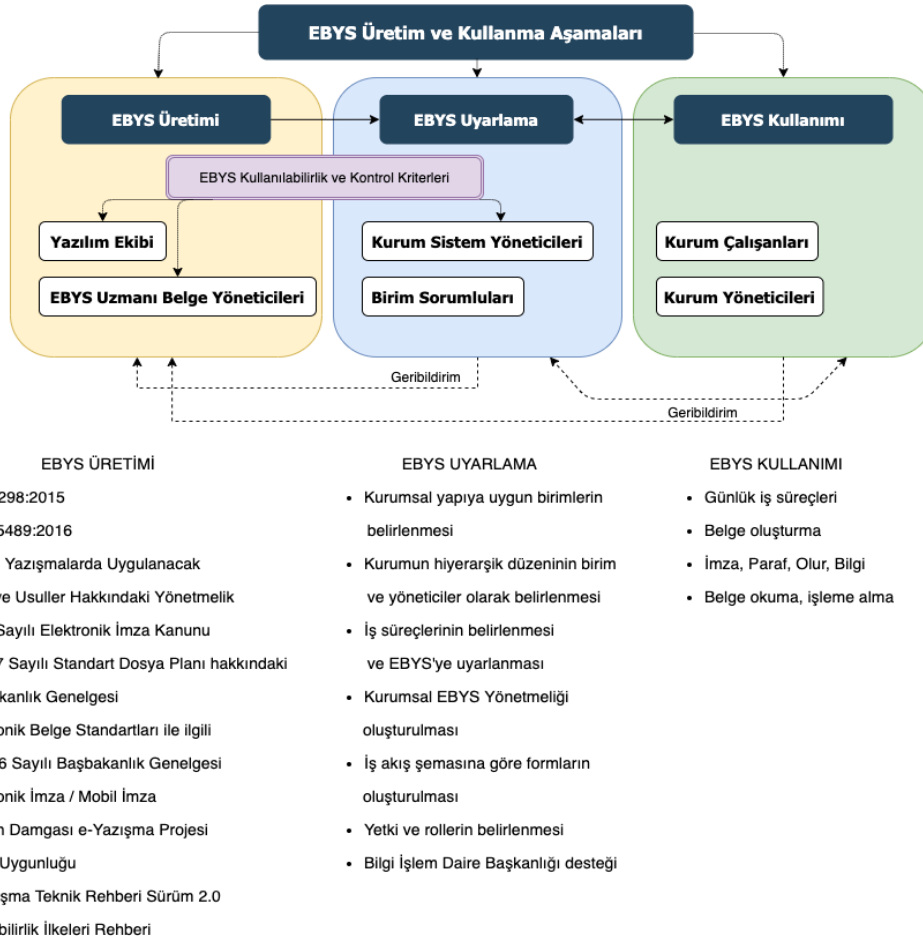
Kriter listesinin oluşturulmasında yararlanılan EBYS standartları genelde zorunlu maddeleri içermektedir. Bu bağlamda listede bu referansların olduğu maddelerin karşılanması, ulusal ve uluslararası standartların ilgili maddelerinin de karşılanması anlamına gelmektedir.

EBYS Kullanılabilirlik Kontrol Kriter Listesi Kullanıcıları

Şekil 5'te EBYS'nin üretimi, denetlenmesi ve yönetimi ile EBYS kullanımı olmak üzere hangi aşamada kimlerin bu listeden yararlanabileceği gösterilmektedir.

Şekil 5

EBYS Üretimi ve Kullanma Aşamaları ve Kullanılabilirlik Kontrol Kriter Listesinin Kullanımı

EBYS üreticileri, kullanıcılar bu sistemi kullanmadan önce olası kullanılabilirlik problemlerinin önüne geçebilir. Bu sayede üretim süreci daha verimli kullanılırken tasarımın en sade hâle getirilmesinde bu listeden yararlanılabilir. Kurumlar ise kurumsallık ve kullanıcıların kurumsal bilgilerine paralellik sağlanması adına bu listeyi kullanabilir. Bu noktada bilgi ve belge yönetimi alanında çalışan kişilerin değerlendirici olmasında büyük fayda bulunmaktadır zira mevzuat ve uygulamalar açısından bakıldığında yetkinlik ve öngörü sahibi kişilerin bu görevi yapmaları çok daha uygun ve gereklidir. EBYS üreticileri, kurumlardaki uyarlama ve yönetim süreçlerinden sorumlu olan kişiler ve kullanıcıların vereceği geribildirimler ile sistemin kullanılabilirliğinin sürekliliğinin sağlanması süreçleri de daha verimli hâle getirilebilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Çalışmalar

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi tarafından üretilen EBYS'nin başka kurumlar tarafından da kullanılmasına karşın çalışmanın İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi personeli ile yapılması bir sınırlılık olmasıyla beraber, TSE 13298 standardını karşılayan bütün EBYS'ler için bir örnek

olarak değerlendirilebilir. Bu alanda üretilen sistemlerin farklılıklarının olması beklenen bir durumdur ve bu çalışma yapıldığı tarihte TSE 13298 standardını karşılayan sistem sayısı 18 olarak görülmektedir (TSE, 2020). Her bir firmanın ürünün ve kullanan kurumları tek tek incelemeden önce elde edilen kriter listesinin kullanılmasıyla beraber bir başlangıç noktası elde edilebilir. Çalışmanın sonunda elde edilen EBYS Kullanılabilirlik Kontrol Kriter Listesinin kullanımı ile kurumlardan ve yazılım üreticilerinden alınacak geri bildirimler, bu listenin geliştirilmesinde büyük katkı sağlayabilir.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Etik Kurul İzni

Makaleye yönelik etik kurul izni, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Etik Kurulunun 11.06.2020 tarihli kararı ile alınmıştır.

Yazarlık Katkısı

Levent Kutlutürk: Fikir / Kavram, Kavramsal arka plan, Metodoloji Veri toplama Veri analizi, Veri görselleştirme, Yazım

Fahrettin Özdemirci: Fikir / Kavram, Kavramsal arka plan, Yazım, Değerlendirme ve inceleme

Kaynakça

- Acartürk, C., ve Çağıltay, K. (2006). İnsan bilgisayar etkileşimi ve ODTÜ’de yürütülen çalışmalar. *Bilgi Teknolojileri Kongresi IV Akademik Bilişim 2006 Bildiriler Kitabı* içinde (ss.335-340). Pamukkale Üniversitesi
- Arkib Negara Malaysia. (2011). *Electronic records management systems - system specifications for public offices version 3*. National Archives of Malaysia.
- Aydın, F. (2020). *İnsan ve bilgisayar etkileşimi çerçevesinde EBYS’lerin kullanılabilirliği ve kullanıcıların teknolojik hazır oluşu üzerine bir analiz çalışması* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Aytek Gürses, E. (2006). *Kütüphane web sitelerinde kullanılabilirlik ve kullanılabilirlik ilkelerine dayalı tasarım* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Ballard, J. K. (2010). *Web site usability: a case study of student perceptions of educational web sites* [Doktora Tezi]. University of Minnesota.
- Barnum, C. M. (2011). Praise for usability testing essentials. *Usability testing essentials* içinde (s.i). Elsevier Inc. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-375092-1.00023-4>
- Brooke, J. (2013). SUS: A retrospective. *Journal of Usability Studies*, 8(2), 29-40. <https://doi.org/10.1074/jbc.R115.675280>
- Choo, C. W. (2006). The knowing organization: How organizations use information to construct meaning, create knowledge, and make decisions. *Education + Training*, 43(4/5), 197-205. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000005482>
- Chou, H.-W., Lin, Y.-H., Lu, H.-S., Chang, H.-H., ve Chou, S.-B. (2014). Knowledge sharing and ERP system usage in post-implementation stage. *Computers in Human Behavior*, 33, 16-22. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.12.023>
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (2nd ed). Sage Publications.
- Çağıltay, K. (2018). *İnsan-bilgisayar etkileşimi ve kullanılabilirlik mühendisliği: Teoriden pratiğe* (2. Basım). Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.

- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS Quarterly: Management Information Systems*, 13(3), 319-339. <https://doi.org/10.2307/249008>
- De Menezes, L. L., Do Nascimento, M. R., De Queiroz, J. E. R. ve Fechine, J. M. (2009). Expert system for supporting conformity inspections of software application interfaces to the ISO 9241. *Proceedings of the ACM Symposium on Applied Computing* içinde (ss.110-115). ACM. <https://doi.org/10.1145/1529282.1529305>
- Department of Defense. (2007). *DoD 5015.02-STD - Electronic records management software applications design criteria standard*. <https://www.archives.gov/files/era/pdf/rmsc0305.pdf>
- Ding, W. ve Lin, X. (2010). The Future of information architecture. *Information Architecture: The Design of Digital Information Spaces* içinde (ss. 133-140). Morgan & Claypool.
- DLM Forum Foundation. (2011). *MoReq2010 Modular Requirements For Records Systems*. <https://www.moreq.info/>
- Doubleday, A., Ryan, M., Springett, M. ve Sutcliffe, A. (1997). A comparison of usability techniques for evaluating design. *Performance Measurement and Metrics*, 9(1), 101-110. <https://doi.org/10.1108/14678040810869422>
- Elektronik Belge Standartları (2008). *T.C. Resmî Gazete*, 26938. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/07/20080716-7.htm>
- Elektronik İmza Kanunu. (2004, Ocak 23). *T.C. Resmî Gazete*, 25355, 8719-8726. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040123.htm#1>
- Eren, A. ve Kaya, M. D. (2016). Üniversite çalışanlarının elektronik belge yönetim sistemini kullanma niyetlerinin teknoloji kabul modeli ile incelenmesi. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 1(3), 157-168.
- Eren, A. ve Kaya, M. D. (2019). Elektronik belge yönetim sisteminin algılanan kullanılabilirliğinin değerlendirilmesi. *Ergonomi*, 2(2), 88-100. <https://doi.org/10.33439/ergonomi.480961>
- Esen, M. ve Büyük, K. (2014). Teknoloji kabul modeli bağlamında elektronik belge yönetim sisteminin incelenmesi: Yükseköğretim Kurulu örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 313-326.
- Creswell, J. W. ve Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (2nd ed). Sage Publications.
- Güler, C. (2015). *Kamu kurumlarında elektronik belge yönetimi uygulamalarında karşılaşılan problemler: Teknik şartnamelerin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Hall, M. (1989). Information and records management: Selecting hardware. *Facilities*, 7(1), 11-19. <https://doi.org/10.1108/eb006476>
- Hegde, V. (2013). Role of human factors / usability engineering in medical device design. *Proceedings - Annual Reliability and Maintainability Symposium* içinde (ss.1-5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/RAMS.2013.6517650>
- Juraj, R. ve Róbert, Š. (2008). Software applications of business informatics and information systems in business and management in a selected company. Róbert Štefko ve Miroslav Frankovský (ed.) *Management 2008 Conference In Times of Global Change and Uncertainty* içinde (ss.142-149). University of Prešov. <http://www.unipo.sk/public/media/11863/konferencia.pdf>
- Karagöz, A. (2013). *A Usability study on electronic document management system in Middle East Technical University* [Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Kim, J.-H., Kwon, H.-J. ve Hong, K.-S. (2009). WiBro Net. based five senses multimedia technology using mobile mash-up. O. Gervasi, D. Taniar, B. Murgante, A. Lagana, Y. Mun, ve M. L. Gavrilova (Ed.), *Computational Science and Its Applications – ICCSA 2009* içinde (ss. 286-301). Springer.

- Koskinen, K. U. ve Vanharanta, H. (2002). The role of tacit knowledge in innovation processes of small technology companies. *International Journal of Production Economics*, 80(1), 57-64. [https://doi.org/10.1016/S0925-5273\(02\)00243-8](https://doi.org/10.1016/S0925-5273(02)00243-8)
- Koyuncu Tunç, S. (2019). *Elektronik belge yönetim sistemlerinin kullanılabilirlik ve insan – bilgisayar etkileşimi açısından değerlendirilmesi: Hacettepe Üniversitesi örneği* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kuru Çetin, S. (2012). Sosyo-teknik sistem kuramı ve sosyo-teknik sistem kuramının eğitime yansımaları. *CBU Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 52-63.
- Lallemand, C. (2017). Lab testing beyond usability: challenges and recommendations for assessing user experiences. *Journal of Usability Studies* 12(3), 133-154.
- Leonard, D. ve Sensiper, S. (1998). The role of tacit knowledge in group innovation. *California Management Review*, 40(3), 112-132. <https://doi.org/10.2307/41165946>
- Lewis, J. R. ve Sauro, J. (2009). The factor structure of the system usability scale. M. Kurosu (Ed.), *Human Centered Design* içinde (C. 5619, ss. 94-103). Springer Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-02806-9_12
- Morville, P. ve Rosenfeld, L. (2006). *Information architecture for the World Wide Web: Designing large-scale web sites* (S. St.Laurent, Ed.; 3rd Editio). O'Reilly.
- National Archives of Australia. (2006). *Functional specifications for electronic records management systems software*. National Archives of Australia.
- Nielsen, J. (1993). *Usability Engineering*. Academic Press.
- Nielsen, J. (1994). Usability inspection methods. *Conference Companion on Human Factors in Computing Systems - CHI '94* içinde (s.413-414). ACM. <https://doi.org/10.1145/259963.260531>
- Nielsen, J. (1995). *10 Usability heuristics for user interface design*. <https://www.nngroup.com/articles/ten-usability-heuristics/>
- Özdemirci, F. (2001). Belge üretimi ve kurumsal bilgi yönetimi. Tülay Fenerci ve Oya Gürdal (editör) *21. Yüzyıla Girerken Enformasyon Olgusu Sempozyumu: Bildiriler* içinde (s.179-186). Türk Kütüphaneciler Derneği
- Özdemirci, F. ve Aydın, C. (2007). Kurumsal bilgi kaynakları ve bilgi yönetimi. *Türk Kütüphaneciliği* 21(2), 164-185.
- Özdemirci, F., Gökkurt Bayram, Ö., Torunlar, M., Saraç, S. ve Yalçınkaya, B. (2013). *Elektronik belge yönetimi ve arşivleme sistemi: Geçiş süreci ve uygulama yönetimi*. Ankara Üniversitesi.
- Öztemiz, S. (2019). Usability of Electronic Records Management System (ERMS) of the Republic of Turkey Ministry of Health. *Türk Kütüphaneciliği* 33(4), 282-295. <https://doi.org/10.24146/tk.576165>
- Pierotti, D. (1995). *Heuristic evaluation - a system checklist*. http://users.polytech.unice.fr/~pinna/MODULEIHM/ANNEE2010/CEIHM/XEROX_HE_CKLST.pdf
- Public Record Office. (2002). *Requirements for electronic records management systems*. <https://www.nationalarchives.gov.uk/documents/requirementsfinal.pdf>
- Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2020). *T.C. Resmî Gazete*, 31151.
- Sauro, J. ve Lewis, J. R. (2016). *Quantifying the user experience: Practical statistics for user research* (2nd edition). Elsevier, Morgan Kaufmann.

- The European Parliament. (2017). *Belgium-Brussels: Acquisition and implementation of an electronic records management system (ERMS) — EP/DGPRES/ERMS/2017/021*. https://www.europarl.europa.eu/tenders/2017/erms/236118/V_annex_I_technical_specification_s.pdf
- Tonta, Y. (2004). Bilgi yönetiminin kavramsal tanımı ve uygulama alanları. Sacit Arslantekin ve Fahrettin Özdemirci (Editör) *Kütüphaneciliğin Destanı Sempozyumu Bildiriler* içinde (ss.55-68). <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/BilgiYonetimi.pdf>
- TS EN ISO 9241-11:2018. (2019). *İnsan-sistem etkileşiminin ergonomisi - Bölüm 11: Kullanılabilirlik: Tanımlar ve kavramlar*. Türk Standartları Enstitüsü.
- TSE. (2020). *TSE Sorgulama*. <https://basvuruportal.tse.org.tr/Genel/FirmaArama.aspx>
- Tullis, T. ve Albert, B. (2013). *Measuring the user experience: Collecting, analyzing, and presenting usability metrics* (2nd ed.). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/C2011-0-00016-9>
- TÜBİTAK. (2017). Bölüm 6: kullanılabilirlik testleri ve uygulamaları. *Kamu İnternet Siteleri Rehberi* içinde (ss. 267-272). Kalkınma Bakanlığı. https://kamis.gov.tr/wp-content/uploads/rehber/Rehber_Bolum6_KullanilabilirlikTestleriveUygulamalari.pdf
- TÜBİTAK-BİLGEM-YTE. (2019). *Kullanılabilirlik İlkeleri Rehberi*. <https://kamis.gov.tr/>
- TÜBİTAK-BİLGEM-YTE. (2020). *Erişilebilirlik ilkeleri rehberi*. <https://dijitalakademi.bilgem.tubitak.gov.tr/kamis/erisilebilirlik-ilkeleri>
- TÜBİTAK-BİLGEM-YTE. (2021). *Kamu İnternet Siteleri Rehberi (KAMİS)*. <https://dijitalakademi.bilgem.tubitak.gov.tr/kamis>
- W3C. (2012). *W3C web content accessibility guidelines 2.0 approved as ISO/IEC International Standard*. <https://www.w3.org/2012/07/wcag2pas-pr.html>
- Xerox Corporation. (1995). *Heuristic evaluation - A system checklist*.
- Xie, L. (2006). *Evaluation of the electronic document and record management program in a Canadian municipality* [Yüksek Lisans Tezi]. University of British Columbia. <https://doi.org/10.14288/1.0092752>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. bs). Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.

Çocuklar için Bir E-Kitap Uygulaması: TRT Çocuk Kitaplık

An e-Book Application for Children: TRT Çocuk Kitaplık

Cansu Yıldız Taşdemir * ve Selda Ata Doğan **

Öz

Amaç: E-kitap uygulamaları kullanıcıların kitaplara daha kolay ulaşabilmelerini sağlamalarının yanı sıra etkileşim içerme, güncellenebilme ve çoklu ortam özellikleri taşıma gibi avantajlara sahiptir. Ancak özellikle çocuklara yönelik uygulamalarda reklam yoğunluğu, erişim sorunları ve yaş düzeyine uygun olmama gibi özellikler görülebilmektedir. Araştırmada, Türkiye'nin en kapsamlı dijital çocuk kitaplığı olma amacıyla Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından 3-7 yaş grubu çocuklar için geliştirilen TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının ve uygulamada okul öncesi dönem çocuklarına yönelik sunulan e-kitapların incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubu, TRT Çocuk Kitaplık uygulaması ve uygulamada yer alan 3-5 yaş grubu çocuklara yönelik sunulan 172 etkileşimli e-kitaptan oluşmaktadır. Veriler, araştırmacılar tarafından alan yazına dayalı olarak oluşturulan "Etkileşimli E-Kitap Uygulaması Değerlendirme Kriterleri Kontrol Listesi" kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

Bulgular: Uygulamanın; kontrol listesinde yer alan 41 kriterden 29'unu karşıladığı, 8 kriterin geliştirilebilir nitelikte olduğu, 4 kriterin ise uygulamanın özellikleri arasında yer almadığı görülmüştür. Etkileşimli e-kitapların konularına göre beş kategoride sunulduğu, yaş gruplarına göre sınıflandırıldığı, çoğunun orijinal dilinin Türkçe olduğu ve kitapların sonunda hikâyeye ilgili çoktan seçmeli soruların ve etkileşimli oyunların yer aldığı saptanmıştır. Uygulamanın ve uygulamada yer alan e-kitapların bazı özelliklerinin kriterler doğrultusunda geliştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Sonuç: Araştırmada, TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının genel ve teknik özellikleri, etik uygunluk, kullanım özellikleri, telif hakları ve ekonomiklik özellikleri bakımından değerlendirildiğinde çoğunlukla istenen niteliklere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak özellikle okul öncesi dönem düşünüldüğünde, uygulamanın ve uygulamada yer alan kitapların bazı özelliklerinin geliştirilmesinin ve uygulamaya birtakım yeni özelliklerin eklenmesinin gerekli olduğu anlaşılmış, söz konusu noktalarla ilgili öneriler sunulmuştur.

Özgünlük: Türkiye'nin en kapsamlı dijital çocuk kitaplığı olarak geliştirilen ve kullanıcılara ücretsiz etkileşimli e-kitap sağlayan TRT Çocuk Kitaplık uygulamasını ve uygulamada yer

* Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü. E- posta: cytasdemir@gmail.com

Kırşehir Ahi Evran University, Department of Early and Elementary Education. E-mail: cytasdemir@gmail.com

** Hacettepe Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü. E- posta: slda.ata@gmail.com

Hacettepe University, Department of Early and Elementary Education. E-mail: slda.ata@gmail.com

alan okul öncesi döneme yönelik çocuk kitaplarını ele alan ilk çalışma olan bu araştırma, alan yazına katkı sağlayacak özgün bir araştırmadır.

Anahtar Sözcükler: Etkileşimli e-kitaplar; dijital resimli kitaplar; e-kitaplık; çocuk edebiyatı.

Abstract:

Purpose: E-book applications not only enable users to access books more efficiently but also have advantages such as the inclusion of interaction, updating, and multimedia features. However, there are negative features such as advertisement density, access problems, and not being suitable for age level in applications peculiar to children. This study aims to examine the "TRT Çocuk Kitaplık" application developed for children aged 3-7 by the General Directorate of Turkish Radio-Television Corporation, aiming to be the most comprehensive digital library in Türkiye and the e-books in the application for pre-school children.

Method: The document analysis method, one of the qualitative research methods, was utilized. The study group consists of TRT Çocuk Kitaplık Application and 172 interactive e-books offered for children aged 3-5 in the application. The data were obtained using the "Interactive e-Book Application Evaluation Criteria Checklist" created by the researchers based on the literature. A descriptive analysis technique was used in the analysis of the data.

Findings: It has been observed that the application meets 29 of the 41 criteria in the checklist, 8 criteria need to be developed, and 4 criteria are not among the features of the TRT Çocuk Kitaplık application. It has been found that interactive e-books are presented in five categories according to their subjects, classified according to age groups, having Turkish primarily as their original language, and there are multiple choice questions about the story and interactive games at the end of the books. It has been found that some features of the application and the e-books included in that should be developed in line with the criteria.

Implications: It was concluded in the research that the TRT Çocuk Kitaplık application mostly had the required qualities when evaluated in terms of general and technical features, usage features, ethical compliance, copyrights, and economy. However, especially considering the preschool period, it was understood that some features of the application and the books included in that should be developed and some new features should be added, and suggestions were presented regarding the mentioned points.

Originality: This research is original research that will contribute to the literature as it is the first study to deal with the TRT Çocuk Kitaplık application, which was developed as Türkiye's most comprehensive digital children's library and provides free interactive e-books, and the children's books for the preschool period included in the application.

Keywords: Interactive e-books; digital picture books; e-library; children's literature.

Giriş

Çocuk kitapları, erken çocukluk döneminde gelişimin tüm alanlarını destekleyen, çocuklara ana dilin zenginliklerini sezdiren, içinde yaşadıkları kültürü ve diğer kültürleri tanıtan, evrensel değerleri kazandırmaya katkıda bulunan, çocukların insanları ve dünyayı tanımalarını sağlayan araçlardır. Oyuncak kitaplar, bez kitaplar, banyo kitapları, ABC kitapları ve resimli öykü

kitapları gibi farklı türleri olan çocuk kitaplarının son yıllarda yaygınlaşan bir diğer türü de elektronik çocuk kitaplarıdır.

Elektronik kitaplar, kısaca e-kitaplar, 1970'li yıllarda bilişim tabanlı öğrenme sistemlerinde kullanılan dijital kitapların ilk örneğinin verildiği günden bu yana sürekli gelişmiştir. Geçmişten bugüne, metinlerin dijital ortama aktarılmasıyla elde edilen PDF (Portable Document Format) kitaplardan, görsel ve işitsel pek çok medya formatının geliştirilmesiyle ortaya çıkan etkileşimli e-kiaplara doğru bir ilerleme yaşanmıştır (Bozkurt ve Bozkaya, 2013a, s. 9). Günümüzde teknoloji ve internet sınırları kaldırmış, bilginin paylaşılmasında önemli bir unsur olan yayıncılık sektörü de yapısal bir değişim içine girmiş ve e-yayıncılık giderek daha fazla önem kazanmıştır. Böylece geleneksel yayıncılığa alternatif olarak çıkan e-yayıncılık, alandaki gelişmelerle bir seçenek olmaktan çıkmış ve sektörde giderek artan önemli bir paya sahip olmuştur (Önder, 2010, s. 69).

E-kitaplar, basılı kitapların dijital ortama aktarılmasıyla elde edilen ya da tamamen dijital ortamda yaratılan, bilgisayarlar veya mobil cihazlarla görüntülenebilen, çoklu ortam özelliği içeren (ses, görüntü, grafik, animasyon vb.) dijital yayınlardır (Anuradha ve Usha, 2006, ss. 662-663; Larson, 2007, s. 59). Çevrim içi veya çevrim dışı kullanılabilen e-kitaplar; içerik (öykü, roman, ders kitabı vb.), format (PDF, e-Pub, PDB vb.), yazılım (Apple E-book App, Android Books App, Kindle Library vb.) ve donanım (bilgisayar, tablet, akıllı telefon, e-kitap okuyucu vb.) bileşenlerinden oluşmaktadır (Alpkıray ve Samur, 2017, s. 19). E-kitap uygulamalarında zengin özelliklere ek olarak kitap ayracı ekleme, metin işaretleme, not alma gibi geleneksel okuma sırasında yapılan işlevler de gerçekleştirilebilir (Önder, 2010, s. 99). Yaklaşık 30 sene önce ilk sürümü piyasaya çıkan ve dijital kitapların gelişmesinde önemli bir yeri olan PDF, içerisinde metin ve görselleri barındıran bir doküman formatı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüze kadar kullanım yaygınlığı nedeniyle e-kitaplar çoğu zaman PDF kitap olarak adlandırılmıştır. İlerleyen yıllarda PDF'nin yeni sürümlerinin geliştirilmesiyle e-kitaplar da daha zengin içeriğe sahip, gelişmiş biçimlere dönüşmüş ve yeni teknolojilerin ortaya çıkması, kodlama dillerindeki gelişmeler ile farklı e-kitap formatları kullanıcılarla buluşmuştur (Bozkurt ve Bozkaya, 2013b, s. 375). Mobil cihazların yaygınlaşması ve internet bağlantı hızlarının artmasıyla e-kitaplar görsel olarak daha çekici ve etkili hâle getirilmiş ve geçmişteki e-kitaplarda sadece taşıma kolaylığı ön plana çıkarken, günümüzde etkileşimli e-kitaplar kullanıcıya sunulmuştur (Gümüş vd., 2012, s. 50; Özer ve Türel, 2015, s. 3).

Son yıllarda e-kitaplar, erken çocukluk dönemi de dâhil olmak üzere tüm yaş gruplarına hitap eden zengin bir dijital kütüphane oluşturmaktadır. Shirattudin ve Landoni (2002), çocuklara hitap eden e-kitapları resimli e-kitaplar, sesli e-kitaplar ve çoklu ortam kitapları olarak gruplandırmıştır (Aktaran Tepetaş Cengiz, 2019, s. 228). Resimli e-kitaplar, çoğunlukla herhangi bir kelime ya da cümle içermeyen, sadece resim içeren kitaplardır. Sesli kitaplar, CD-ROM'larda veya diğer ses araçlarında saklanan öykünün sesli okunması ile oluşturulmuş kitaplardır. Son olarak çoklu ortam kitapları ise resimlerin, metinlerin, seslerin, grafiklerin, animasyonların ve videoların bir araya getirildiği kitaplar olarak tanımlanmaktadır (Tepetaş Cengiz, 2019, ss. 228-229). Çoklu ortam materyallerine sahip ve kullanıcıya etkileşim imkânı sunan kitaplar uluslararası alan yazında "interactive e-book" (etkileşimli e-kitap) olarak tanımlanırken, Türkiye'de etkileşimli kitap, zenginleştirilmiş kitap (z-kitap) ya da etkileşimli e-kitap olarak adlandırılmaktadır (Özer ve Türel, 2015, s. 3). Etkileşimli e-kitaplar, dijital kitaplar

içinde kullanıcının duyularına en fazla hitap eden türdür. Bu kitaplarda, kullanıcı ile dijital kitap etkileşime geçer, dijital kitabı oluşturan ögeler de kendi aralarında, çevre ve diğer kullanıcılarla iletişim hâlinindedir (Bozkurt ve Bozkaya, 2013b, s. 377). Etkileşimli e-kitaplar içeriklerinde buldukları resim, video, ses, animasyon gibi metni destekleyen görsel, işitsel, etkileşimli ve sosyal malzemelerle kullanıcılara farklı okuma deneyimleri sunar (Johnson vd., 2010, s. 18; Özer ve Türel, 2015, s. 4).

Basılı kitaplarla karşılaştırıldığında, e-kitapların sahip olduğu bazı avantaj ve dezavantajlar vardır. E-kitaplar basılı kitaplara göre daha az bütçe gerektiren, üretim maliyeti daha düşük, depolama, dağıtım giderleri olmayan ve ortamın fiziki koşullarından direkt etkilenmeyen ürünlerdir (Çoruh ve Hidayetoğlu, 2016, s. 190; Kazancı, 2004, s. 30; Pektaş Turgut, 2018, s. 209; Soydan, 2012, s. 394). Aynı zamanda bu kitaplar kolay taşınabilir, sade, etkileşim içeren, güncellenebilir, stok problemi olmayan, erişim kolaylığı olan ve kişiselleştirilebilen kitaplardır (Çobanlı Erdönmez, 2014, s. 49; Gümüş vd., 2012, s. 50; Kazancı, 2004, s. 31). Okuyucular, e-kitapların yer aldığı sitelere ücretsiz üye olarak ya da abone olarak farklı içerik ve konulardaki binlerce e-kitaba anında ulaşabilmekte, kitap üzerinde not alıp renklendirmeler yaparak yazının biçim ve formatını istediği gibi düzenleyebilmekte, sesli okuma özelliğini kullanabilmektedir (Pektaş Turgut, 2018, s. 209). E-kitaplar, henüz okuma yazma bilmeyen okul öncesi dönemdeki çocukların gelişimlerini de olumlu yönde desteklemekte (Naranjo-Bock, 2011), erken okuryazarlık (Yalçıntaş-Sezgin ve Ulus, 2017, s. 79) ve dikkati odaklama (Gönen ve Uyanık Balat, 2002, s. 166) gibi becerilerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Metne ek olarak ses, görüntü ve canlandırma gibi çoklu ortam özelliklerinin ve hikâyeye adapte edilmiş geliştirici uygulamaların kullanımı, çocukların yaratıcılıklarının, hayal dünyalarının ve özgüvenlerinin gelişiminin yanı sıra olayları kronolojik sıralamaya göre anlatma becerisinin kazandırılmasında da etkin rol oynamaktadır (Gönen ve Uyanık Balat, 2002, s. 166; Pektaş Turgut, 2018, s. 212). Bu avantajlarla birlikte e-kitaplar, özel gereksinimli çocukların gelişimlerini destekleyecek biçimde de kullanılabilir. Örneğin sesli kitaplar görme yetersizliği olan çocukların bir yetişkin ya da akıllı telefonla okuma yapabilmelerine imkân sunarken, çoklu ortam özelliğine sahip etkileşimli e-kitaplar, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip çocukların kitaba odaklanmasını kolaylaştırabilir (Bozkurt Yükü vd., 2019, s. 156).

E-kitapların sahip olduğu avantajların yanı sıra dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dezavantajlar; e-kitapların hem yazılım hem de donanım kullanımı hakkında bilgi ve beceri gerektirmesi, farklı formatlarda üretilen e-kitapların her işletim sistemine uygun olmaması ve cihazların model farklılıklarından dolayı uyum sorunlarına neden olması, cihazların pil kapasitesinin sınırlı olması ve güç kaynağına ihtiyaç duyulması, bazı e-kitapları etkileşimli olarak okuyabilmek için internete ihtiyaç olması, ekrandan okumanın zor olması, uzun süreli kullanımda baş ağrısı ve gözle ilgili sağlık sorunlarına neden olması, bilginin güvenilirliği ve telif sorunları şeklinde sıralanabilir (Bozkurt ve Bozkaya, 2015, s. 63, Gökçearslan, 2009, s. 139; Pektaş Turgut, 2018, ss. 209-210; Rukancı ve Anameriç, 2003, s. 159). Ayrıca küçük çocukların uzun süreli ekrana maruz kalmaları çeşitli sorunları meydana getirebilmektedir (Arısoy, 2009, s. 59; Braithwaite vd., 2013, s. 1; Cox vd., 2012, s. 58). Amerikan Pediatri Akademisi'nin 2 yaşından küçük çocukların dijital medyayı kullanmaması ve 2-5 yaş arası çocuklar için de ekran süresinin günde 1 saat ile sınırlandırılması tavsiyelerine rağmen, ekran

süreleri dünya çapında artmakta ve bu artış davranışsal problemlere ve uyku sorunlarına yol açabilmektedir (Çelik vd., 2021, s. 344; Liu vd., 2021, s. 3). Bu nedenle sağlıklı bir gelişim için e-kitap kullanımında da çocukların yaş ve gelişimlerine uygun olarak ekran süresinin takip edilmesi önemlidir.

Alan yazında e-kitapların, erken çocukluk dönemi araştırmalarına sıklıkla konu olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda, çocukların geleneksel hikâye etkinliklerine göre dijital hikâye etkinliklerinde daha uzun süre dikkatlerini topladıkları, eğlenceli vakit geçirdikleri, özerkliklerinin arttığı, çocukların geleneksel kitaplara kıyasla etkileşimli e-kitaplara daha çok ilgi gösterdikleri ve daha motive oldukları, ayrıca e-kitapların çocukların erken okuryazarlık, fonolojik farkındalık, öyküyü anlama, farklı sözcükleri ayırt etme becerilerine, kelime dağarcıklarının gelişimine ve kavramlar ile nesnelere arasında bağ kurmalarına olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir (Aliagas ve Margallo, 2017, s. 51; Alpay ve Okur, 2021, s. 25; Aşkın, 2016, s. 38; Cahill vd., 2013; Collen, 2007; Korat, 2010, s. 29; Korat ve Segal-Droi, 2016, s. 30; Korat ve Shamir, 2008, s. 121; Neuman vd., 2017, s. 1764; Sarı, 2018, s. 53; Shamir ve Korat, 2015, s. 115; Takacs vd., 2015, ss. 727-728). Bu araştırmaların aksine, insancıl (hümanist) yöntem ve geleneksel yöntemler gibi farklı okuma tekniklerinin kullanıldığı bazı araştırmalarda, basılı kitapların ve geleneksel yöntemlerin çocukların öğrenmeleri ve alıcı dil gelişimleri üzerinde e-kitaplara göre daha olumlu etkilerinin olduğu bulunmuştur (Kirişçigil Doğan, 2012, s. 75; Şimşek, 2017, s. 33).

Araştırmaların çoğu, e-kitapların çocuğun gelişimini desteklediğini gösterse de tıpkı diğer çocuk edebiyatı ürünleri gibi e-kitapların da nitelikli olması gerekmektedir. Çocukların gelişim özellikleri ve ihtiyaçları göz önüne alındığında, e-kitaplar ses, animasyon ve grafikler gibi ilgi çekici çoklu ortam özelliklerine sahip olmalıdır (Anuradha ve Usha, 2006, s. 663; Bozkurt Yükçü vd., 2019, s. 159; Larson, 2007, s. 59; Shamir ve Korat, 2006, s. 540). Erken çocukluk dönemine yönelik etkileşimli e-kitapların içerik, resimleme, canlandırma, ses, müzik, tasarım öğeleri ve etkileşim yapısı çocuğun öğrenme becerilerini ve hayal gücünü geliştirmeli, tasarımı hedef kitlenin yaş grubuna uygun, komutlar ve resimlemeler anlaşılır, tasarımda kullanılan yazı tipi okunabilir olmalıdır (Pektaş Turgut, 2018, s. 217). Çocukların öğrenmelerini desteklemek ve kitaptan zevk almalarını sağlamak için etkileşimli özelliklerin (ses, metin, hareketli öğeler vb.) birbiriyle uyumlu olması gerekmektedir (Kucirkova, 2019, s. 212). Küçük çocuklara yönelik olarak hazırlanan e-kitaplar, oyun, bulmaca, çizim ve etkileşimli sorular gibi çocuğun öğrenme sürecini değerlendirebilecek etkinlikler içermelidir (Bozkurt, 2013, s. 123; Bozkurt Yükçü vd., 2019, s. 159; McGeehan vd., 2018, s. 67; Smeets ve Bus, 2013, s. 183). Özellikle henüz okumayı bilmeyen okul öncesi dönem çocukları için geliştirilen e-kitap uygulamalarında yazılı yönergeler çok az olmalı ve bu yönergeler çocukların anlaması için görselleştirilmelidir (Bozkurt Yükçü vd., 2019, s. 153). Bununla birlikte Buckletiner (2013, s. 8) ve Bircher (2012, s. 72) kolay kullanım özelliğine sahip olma, kullanıcıya kontrol hissi verme, etik açıdan uygun olma, öğrenme deneyimi sağlama, kullanıcıya istediğinde bilgi sağlama gibi özellikleri de nitelikli e-kitap uygulamalarının sahip olması gereken özellikler arasında sıralamışlardır (Aktaran Bozkurt Yükçü vd., 2019, s. 152).

Nitelikli e-kitapların varlığı kadar, çocukların veya yetişkinlerin bu kitaplara ücretsiz erişimi de önemlidir. Yurt dışında Raz-Kids, TumbleBook Library, Oxford Owl gibi üyelik oluşturduktan sonra çocuklara ücretsiz olarak zengin içerikler sunan etkileşimli kitap

platformları mevcutken, Türkiye’de bu uygulamalar oldukça sınırlıdır. Ülkemizde çocuklar için ücretsiz etkileşimli e-kitap sağlayan en zengin içeriğe sahip tek uygulama TRT Çocuk Kitaplık uygulamasıdır. TRT Çocuk Kitaplık uygulaması, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilmiş ve 23 Nisan 2021 tarihinde Türkiye’nin en kapsamlı dijital çocuk kitaplığı olma amacıyla kullanıcılara sunulmuştur. Bu uygulama aracılığıyla çocukların, alan uzmanları tarafından onaylanan, hayal güçlerini, görsel, işitsel, duygusal ve bilişsel gelişimlerini destekleyecek nitelikli resimli çocuk kitapları ile buluşmaları ve böylece kitap okuma deneyimlerinin daha eğlenceli hâle getirilmesi hedeflenmektedir (TRT Haber, 2021).

TRT Çocuk Kitaplık uygulamasında, 3-7 yaş çocuklar için uzmanlar tarafından seçilmiş, çoklu ortam özelliklerine sahip e-kitaplar yer almaktadır. Ayrıca her kitabın sonunda, kitapta geçen öyküyle ilişkili sorular ve oyunlar mevcuttur. Uygulamada yer alan kitaplar, “Hayatın İçinden”, “Meraklı Bilgin”, “Bizim Masallar”, “Doğanın Masalı” ve “Bizim Kahramanlar” olmak üzere 5 kategoride sınıflandırılmıştır. Akıllı telefonlara ve tabletlere ücretsiz olarak indirilebilen uygulamada, kitapların tamamına erişim sağlayabilmek için e-posta adresi, ad ve şifre ile üyelik oluşturulması gerekmektedir. Üye olduktan sonra kullanıcı profilinde en az bir çocuk hesabı oluşturulmalıdır. Çocuk hesabı oluşturmak için çocuğun ismi, doğum yılı, cinsiyeti ve profil resmi (isteğe bağlı) bilgilerinin eklenmesi gerekmektedir. Uygulama, çocuk hesabında yer alan bilgilere göre çocuğun yaş grubuna uygun kitapları kategorilere ayırarak kullanıcıya sunmaktadır. Ayrıca uygulama, “Dünya Su Günü”, “Yaşlılar Haftası” gibi belirli gün ve haftalarda bildirim göndererek, o günün veya haftanın konusu ile ilgili kullanıcıya kitap önerisinde bulunmaktadır.

Çocuklar, tabletler ve akıllı telefonlar başta olmak üzere teknolojiyle iç içe yaşamakta ve zaman zaman bu cihazları gelişim ve öğrenme amacı dışında kullanmaktadırlar (Odabaş, 2019, s. 1). Nitelikli etkileşimli e-kitaplar, çocukların kullanmaktan hoşlandıkları bu mobil cihazlar aracılığıyla, dinleme ve anlama becerilerini, bilişsel, dil, sosyal-duygusal ve ince motor gelişim alanlarını destekleyebilecek fırsatlar sunabilir. Ancak yapılan araştırmalar, çocuklara yönelik etkileşimli e-kitap uygulamalarında dil uyumsuzluğu, reklam yoğunluğu, erişim koşulları, kilitlenme gibi sorunların olduğunu, Türkçe içeriğin az olduğunu, yabancı dilden çevrilen içeriklerde ise çeviri hatalarının olduğunu, bir kısmının ise çocukların yaş düzeyine uygun olmayan özelliklere sahip olduğunu göstermektedir (Odabaş, 2019, s. 6). Yurt dışında üyelik oluşturduktan sonra çocuklara ücretsiz olarak zengin içerikler sunan uygulamalar mevcutken, ülkemizde bu platformlar henüz istenen nicelikte değildir. Ülkemiz çocuklarının da nitelikli etkileşimli e-kitaplara erişiminin önemli olduğu düşünülerek, bu araştırmada 3-7 yaş çocuklar için geliştirilmiş yerli bir dijital kitaplık olan TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının ve uygulamada yer alan okul öncesi dönem çocuklarına yönelik (3+, 4+ ve 5+ yaş) e-kitapların incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgulara yönelik basılı ya da dijital materyallerin toplanarak, sistematik olarak incelenmesi ve amaç doğrultusunda değerlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Bowen, 2009, s. 27; Sak vd., 2021, s. 230; Yıldırım ve Şimşek, 2018, ss. 217-218). Merriam’a (2013, s. 170) göre doküman analizi; araştırma problemine uygun dokümanları bulma, bulunan dokümanların orijinalliğini gözden geçirme, sistematik kodlama

ya da kategorileştirme ve verilerin analizi aşamalarından oluşmaktadır. Bu araştırmada da TRT Çocuk Kitaplık uygulaması, uygulamada yer alan etkileşimli kitaplar, kitap sonunda yer alan sorular ve oyunlar ele alınarak doküman analizi aşamalarına tabi tutulmuştur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yönteminde örneklem, araştırma problemi ile ilgili belirlenen niteliklere sahip olay, nesne, kişi ya da durumların belirlenmesinde kullanılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2018, ss. 94-95). Araştırmanın amacı Türkiye'nin en kapsamlı dijital çocuk kitaplığı olarak geliştirilen ve ücretsiz etkileşimli e-kitap sağlayan TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının ve uygulamada yer alan okul öncesi döneme yönelik çocuk kitaplarının incelenmesidir. Bu kapsamda araştırmanın çalışma grubu, TRT Çocuk Kitaplık uygulaması ve 15.06.2022 tarihi itibarıyla TRT Çocuk Kitaplık uygulamasında yer alan 270 kitaptan 3-5 yaş grubu çocuklar için uygun olduğu belirtilen ve araştırma kriterlerini karşılayan 172 kitaptan oluşmaktadır. TRT Çocuk Kitaplık uygulamasında yer alan kitapların yaş ve kategorilere göre dağılımı Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1

TRT Çocuk Kitaplık Uygulamasında Yer Alan Tüm Kitapların Yaş ve Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori	7+ yaş (n)	6+ yaş (n)	5+ yaş (n)	4+ yaş (n)	3+ yaş (n)	Toplam (n)
Hayatın İçinden	13	11	12	21	10	67
Meraklı Bilgin	9	4	9	17	9	48
Bizim Masallar	8	7	10	9	8	42
Doğanın Masalı	8	9	17	10	15	59
Bizim Kahramanlar	19	10	10	5	10	54
Toplam	57	41	58	62	52	270

Tablo 1'e bakıldığında uygulamada, en çok 4+ yaş (n=62), ardından 5+yaş (n=58) ve daha sonra sırasıyla 7+yaş (n=57), 3+ yaş (n=52) ve 6+ yaş (n=41) grubu çocuklarına yönelik etkileşimli e-kitapların yer aldığı görülmektedir. "Hayatın İçinden" kategorisi en çok kitap içeren kategori (n=67), "Bizim Masallar" ise en az kitabın yer aldığı kategoridir (n=42).

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı belirlenirken, araştırılması amaçlanan TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının hedef grubu olan 3-7 yaş aralığındaki çocukların gelişim özellikleri de göz önünde bulundurularak ilgili alan yazın incelenmiş ve "Etkileşimli E-Kitap Uygulaması Değerlendirme Kriterleri Kontrol Listesi" oluşturulmuştur. Kontrol listesi oluşturulurken, e-kitaplara ve e-kitaplık uygulaması değerlendirme araçlarına yönelik yapılan çalışmalardaki kriterler derlenmiştir (Alipour-Hafez vd., 2021, ss. 18-20; Alpay ve Okur, 2021, s. 8; Alpkıray ve Samur, 2017, s. 18; Anuradha ve Usha, 2006, s. 663; Ataman, 2005, s. 225; Bozkurt, 2013, ss. 123-124; Bozkurt Yükçü vd., 2019, ss. 153-158; Ersan, 2016, ss. 150-156; Larson, 2007, s. 59; McGeehan vd., 2018, ss. 67-68; Önder, 2010, s. 168; Pektaş Turgut, 2018, ss. 212-217; Shamir ve Korat, 2006, ss. 540-541). Kontrol listesi 41 madde içermekte ve "Uygulamanın Genel ve Teknik Özellikleri" (17 madde), "Uygulamanın Kullanım Özellikleri" (21 madde), "Etik Uygunluk ve Telif Hakları" (2 madde) ve "Ekonomiklik" (1 madde) olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, alan yazına dayalı olarak oluşturulan “Etkileşimli E-Kitap Uygulaması Değerlendirme Kriterleri Kontrol Listesi” ile toplandıktan sonra, araştırmacılar kontrol listesi aracılığı ile hem uygulamayı hem de uygulamadaki kitapları inceleyerek listedeki her madde için “Evet”, “Geliştirilmeli” veya “Hayır” seçeneklerinden birini işaretlemişlerdir. Elde edilen veriler betimsel istatistik araçları kullanılarak okuyucuya aktarılmıştır. Araştırmanın geçerliği için derinlemesine betimleme stratejisi kullanılmış ve araştırmanın her aşaması detaylı ve açık bir biçimde aktarılmıştır. Araştırmanın güvenilirliği için ise, her iki araştırmacı da uygulamayı ve uygulamada yer alan kitapların özelliklerini değerlendirerek formu kodladıktan sonra kodlayıcılar arası güvenilirlik katsayısı hesaplanmış ve %81 olarak bulunmuştur. Ardından kodlamalarda oluşan farklılıklar araştırmacılar tarafından birlikte değerlendirilmiş ve görüş birliği sağlanarak analizler sonuçlandırılmıştır.

TRT Çocuk Kitaplık uygulaması ve uygulamada yer alan kitapların incelendiği araştırmada katılımcılarla çalışılmamış veya herhangi bir katılımcı bilgisi kullanılmamıştır. Dolayısıyla araştırma etik kurul izin belgesi gerektirmemiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırma bulguları, öncelikle “TRT Çocuk Kitaplık Uygulamasının Özelliklerine İlişkin Bulgular” başlığı altında, kontrol listesinde yer alan “Uygulamanın Genel ve Teknik Özellikleri”, “Uygulamanın Kullanım Özellikleri”, “Etik Uygunluk ve Telif Hakları” ve “Ekonomiklik” başlıklarına paralel olarak sunulmuştur. TRT Çocuk Kitaplık uygulamasına ilişkin bulguların ardından, uygulamada yer alan okul öncesi dönem çocuklarına yönelik etkileşimli e-kitaplara ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

TRT Çocuk Kitaplık Uygulamasının Özelliklerine İlişkin Bulgular

Uygulamanın genel ve teknik özelliklerine ait bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

TRT Çocuk Kitaplık Uygulamasının Genel ve Teknik Özellikleri

Genel ve Teknik Özellikler	E*	G*	H*
1. Uygulama ilgi çekici çoklu ortam özelliklerine sahiptir.	✓		
2. Uygulama, cihaza kolayca yüklenmektedir.	✓		
3. Çevrim içi/çevrim dışı çalışabilme özelliğine sahiptir.		✓	
4. Uygulama güncellenebilir özelliğe sahiptir.	✓		
5. Uygulama kullanıcıya etkileşim zenginliği sunmaktadır.	✓		
6. Ekran süresi yetişkinler tarafından denetlenebilirdir.			✓
7. Uygulama ve uygulamada yer alan e-kitaplar tutarlı biçimde çalışmaktadır.	✓		
8. Görsel tasarım, etkileşimli öğeler, müzik ve diğer sesler rahatsız edici değildir, karmaşaya yol açmamaktadır.		✓	
9. Her ortama (gece-gündüz, parlaklık) ve her kişiye uyarlanabilme özelliğine sahiptir.		✓	
10. Tüm sayfalarda aynı menüler mevcuttur.	✓		
11. Uygulamada kullanılan semboller birbirinden ayırt edilebilir ve çocuğun kolaylıkla anlayıp kullanabileceği düzeydedir.	✓		
12. Kullanıcıya iletilen mesajlar gözün alışık olduğu konumlarda yer almaktadır.	✓		
13. Metin özelliklerinin boyutu ve şekli cihazın (tablet, telefon) boyutlarına uygundur.	✓		
14. Sayfayı kaydırmaya gerek kalmadan tam ekran içeriği gösterilmektedir.		✓	
15. Arama butonu özelliği mevcuttur.	✓		
16. Arama sonuçları metin içeren görsel sembollerle gösterilir.	✓		
17. Reklam içermemektedir.	✓		

Not. E*: Evet G*: Geliştirilmeli H*: Hayır

Tablo 2 incelendiğinde TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının, Etkileşimli E-Kitap Uygulaması Değerlendirme Kriterleri Kontrol Listesi'nde yer alan 17 genel ve teknik kriterden 12'sini karşıladığı, dört kriterin ise geliştirilebilir nitelikte olduğu görülmektedir. Uygulamanın ekran süresinin yetişkinler tarafından denetlenebilme özelliğine sahip olmaması ise dikkat çeken bir bulgudur.

Tablo 3'te TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının kullanım özelliklerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3

TRT Çocuk Kitaplık Uygulamasının Kullanım Özellikleri

Kullanım Özellikleri	E*	G*	H*
1. Uygulamanın kullanımı kolaydır.	✓		
2. Uygulamada yazılı yönergeler azdır.	✓		
3. Uygulamada yer alan yönergeler görselleştirilmiştir.	✓		
4. Yönergeler sözel olarak seslendirilmektedir.			✓
5. Kitaplar türüne göre sınıflandırılmaktadır.	✓		
6. Her yaş grubu için uygun okuma listeleri sunulmaktadır.	✓		
7. Kullanıcının kolaylıkla arama yapabilmesine olanak tanımaktadır.		✓	
8. Arama yapılırken, arama kutusunda kullanıcıya anahtar kelimeler/otomatik öneriler sunulmaktadır.	✓		
9. Kullanıcı e-kitapların künye bilgilerine erişebilmektedir.	✓		
10. Kitap tasarımları yaşa uygun yönlendirmeler içerir.	✓		
11. E-kitap ileri geri düğmeleri içermektedir.	✓		
12. E-kitapta durdurma ve yeniden başlatma seçenekleri mevcuttur.	✓		
13. Anlatıcının veya anlatıcıların ses tonu, diksiyonu, vurgu ve tonlamaları uygundur.	✓		
14. Arka planda kullanılan müzikler, hikâyeler ile uyum içerisindedir.		✓	
15. Sözcükler soldan sağa, yukarıdan aşağıya doğru vurgulanır.			✓
16. İllüstrasyonları etkinleştirmek, içerik bilgilerini genişletmek veya zenginleştirmek için hareketli görseller kullanılmaktadır.		✓	
17. E-kitap, çocuğun yetişkinle veya tek başına okuması için gereken özelliklere sahiptir.	✓		
18. E-kitap, çocukların minimum yardımla programa hâkim olmasını sağlamaktadır.	✓		
19. Çocuğun içeriği düzenleyebilmesine imkân tanır (vurgulama, not ekleme, işaretleme, araç vb.).		✓	
20. Kullanıcı kitapta favori sayfalarını kaydedebilir ve görüntüleyebilir.			✓
21. Kitaplar, çocuğun öğrenme sürecini değerlendirebilecek mekanizmalar içerir (oyun, bulmaca, çizim vb.).	✓		

Not. E: Evet G*: Geliştirilmeli H*: Hayır*

Tablo 3'te TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının, kontrol listesinde yer alan kullanım özelliklerine ilişkin 21 kriterinden 14'ünü karşıladığı görülmektedir. Ayrıca uygulamanın kullanım özellikleri değerlendirildiğinde, kontrol listesinde yer alan dört kriterin geliştirilebilir nitelikte olduğu, üç kriterin ise uygulamanın kullanım özellikleri arasında yer almadığı tespit edilmiştir.

Uygulamanın etik uygunluk, telif hakları ve ekonomiklik özelliklerine ilişkin bulgulara, Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4*TRT Çocuk Kitaplık Uygulamasının Etik Uygunluk, Telif Hakları ve Ekonomiklik Özellikleri*

Etik Uygunluk, Telif Hakları		E*	G*	H*
1.	Etik açıdan uygundur.	✓		
2.	Etkileşimli e-kitap dijital hak yönetimi çerçevesinde korunmaktadır.	✓		
Ekonomiklik				
1.	Etkileşimli e-kitap uygulaması ekonomiktir.	✓		

Not. E: Evet G*: Geliştirilmeli H*: Hayır*

Tablo 4’te yer alan bulgular, uygulamanın, etik uygunluk, telif hakları ve ekonomiklik başlığında yer alan tüm kriterleri karşıladığını göstermektedir.

TRT Çocuk Kitaplık Uygulamasında Yer Alan Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Yönelik Etkileşimli E-Kitaplara Ait Bulgular

Tablo 5’te uygulamada yer alan etkileşimli e-kitapların yer aldığı kategoriler ve okul öncesi dönem yaş gruplarına göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 5*Uygulamada Yer Alan 3-4-5 Yaş Grubuna Yönelik Etkileşimli E-Kitapların Kategori ve Yaş Grubuna Göre Dağılımı*

Kategori	3+ yaş (n)	4+ yaş (n)	5+ yaş (n)	Toplam (n)
Hayatın İçinden	10	21	12	43
Meraklı Bilgin	9	17	9	35
Bizim Masallar	8	9	10	27
Doğanın Masalı	15	10	17	42
Bizim Kahramanlar	10	5	10	25
Toplam	52	62	58	172

Tablo incelendiğinde e-kitapların Hayatın İçinden (n=43), Doğanın Masalı (n=42), Meraklı Bilgin (n=35), Bizim Masallar (n=27) ve Bizim Kahramanlar (n=25) kategorilerinde gruplandığı görülmektedir. E-kitapların yaş grubuna göre dağılımına bakıldığında 3+ yaş grubu çocuklara yönelik 52 kitabın, 4+ yaş grubu çocuklara yönelik 62 kitabın ve 5+ yaş grubu çocuklara yönelik 58 kitabın, okul öncesi döneme yönelik ise toplam 172 kitabın yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 6’da uygulamada yer alan etkileşimli e-kitapların yayınevlerine göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 6*Uygulamada Yer Alan 3-4-5 Yaş Grubuna Yönelik Etkileşimli E-Kitapların Yayımlandıkları Yayınevine Göre Dağılımı*

Yayınevi	n	Yayınevi	n
Erdem Yayınevi	66	Yumurcak Yayınları	7
Cezve Yayınları	13	Kaknüs Çocuk	6
Nar Çocuk	12	Nito Kitap	5
Selimer Yayınları	12	Balık Kitap	4
Hayat Okul	9	FOM Kitap	4
Yeşil Dinozor Yayın	9	Redhouse Kidz	4
Çilek Kitaplar	8	Masal Seramik Yayınları	3
Damla Yayınları	8	Edam Yayınları	2

Tablo 6'daki bulgular, uygulamada en çok Erdem Yayınevi'ne (n=66) ait etkileşimli e-kitap olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Cezve Yayınları (n=13), Nar Çocuk (n=12), Selimer Yayınları (n=12), Hayat Okul (n=9), Yeşil Dinozor Yayın (n=9), Çilek Kitaplar (n=8), Damla Yayınları (n=8) ve diğer yayınevlerine ait etkileşimli e-kitaplar da mevcuttur.

Tablo 7'de, etkileşimli e-kitapların yaş gruplarına göre, Türkçe yazılmış olması veya yabancı dilde yazılmış olup çeviri yoluyla dilimize kazandırılmış olma durumuna ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 7

Uygulamada Yer Alan 3-4-5 Yaş Grubuna Yönelik Etkileşimli E-Kitapların Orijinal Dili

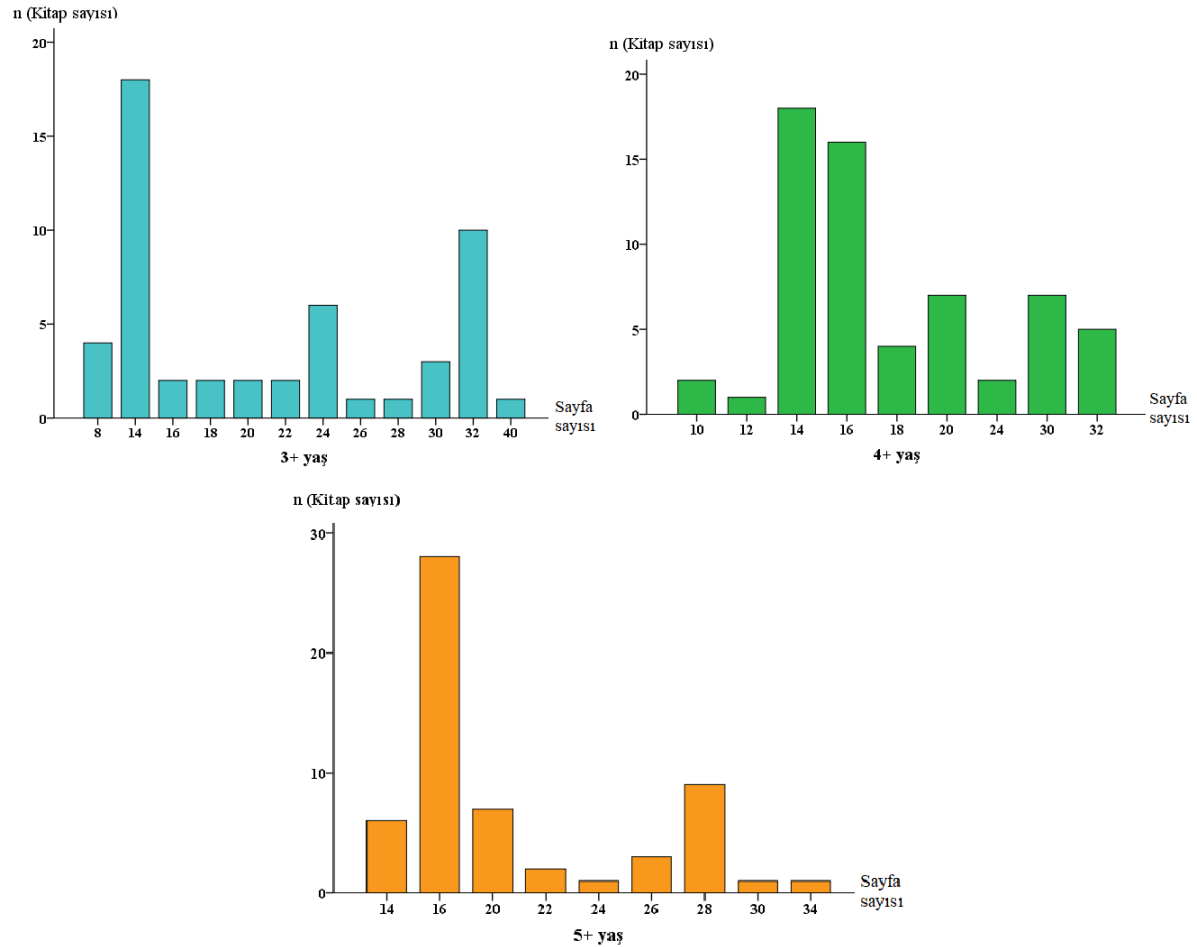
Kitabın orijinal dili	3+ yaş (n)	4+ yaş (n)	5+ yaş (n)	Toplam (n)
Türkçe	52	56	56	164
Çeviri	0	6	2	8

Tablo 7 irdelendiğinde, 3+ yaş kitaplarının tamamının, 4+ yaş kitaplarının 56'sının, 5+ yaş kitaplarının ise ikisi hariç hepsinin orijinal dilinin Türkçe olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Uygulamada yer alan etkileşimli e-kitapların sayfa sayılarının yaş grupları bazında dağılımı Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1

Uygulamada Yer Alan Etkileşimli E-Kitapların Sayfa Sayılarının Yaş Gruplarına Göre Dağılımları

Şekil 1 incelendiğinde uygulamada 3+ yaş grubuna yönelik en çok 14 sayfalık (n=18), ardından 32 sayfalık (n=10) kitapların yer aldığı görülmektedir. 4+ yaş grubuna yönelik ise uygulamada en çok 14 sayfalık (n=18), ardından 16 sayfalık (n=16) kitapların; 5+ yaş grubu için ise en çok 16 (n=28), ardından 28 sayfalık (n=9) kitapların olduğu bulunmuştur. Ayrıca uygulamada 3+ yaş grubu kategorisinde yer alan 40 sayfalık 1 kitabın, 4+ yaş grubu kategorisinde yer alan 30 ve 32 sayfalık toplam 12 kitabın, 5+ yaş grubu kategorisinde yer alan 34 sayfalık 1 kitabın olduğu da dikkat çekmektedir.

Uygulamada yer alan okul öncesi dönem çocuklarına yönelik etkileşimli e-kitapların sonunda yer alan etkinliklere ait bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8

Uygulamada Yer Alan 3-4-5 Yaş Grubuna Yönelik Etkileşimli E-Kitapların Sonunda Yer Alan Etkinlikler

Etkileşimli soru sayısı	3+ yaş (n)	4+ yaş (n)	5+ yaş (n)	Toplam (n)
3	47	62	57	166
2	5	0	1	6
Toplam	52	62	58	172
Etkileşimli oyun türü	3+ yaş (n)	4+ yaş (n)	5+ yaş (n)	Toplam (n)
Yapboz	18	23	23	64
Labirent takip	12	18	20	50
Hafıza eşleştirme kartı	11	11	7	29
Sayıları birleştirerek karakter oluşturma	11	10	8	29
Toplam	52	62	58	172

Tabloda yer alan bulgulara bakıldığında, uygulamada yer alan 3+, 4+ ve 5+ yaş grubu çocuklara yönelik tüm etkileşimli e-kitapların sonunda hikâye ile ilgili iki ya da üç adet etkileşimli sorunun yer aldığı görülmektedir. Hem 3+ yaş (n=47), hem de 5+ yaş grubu çocuklara yönelik kitapların çoğunda (n=57), 4+ yaş grubuna yönelik kitapların ise tamamında (n=62) hikâye sonunda üç adet sorunun yer aldığı bulunmuştur.

İncelenen etkileşimli e-kitaplarda tüm hikâyelerin sonunda etkileşimli soruların ardından etkileşimli oyunların yer aldığı tespit edilmiştir. Hem 3+, hem 4+, hem de 5+ yaşa yönelik etkileşimli e-kitapların sonunda yer alan oyun türlerinin toplamına bakıldığında en çok yapboz (n=64), ardından sırasıyla labirent takip (n=50), hafıza eşleştirme kartı (n=29) ve sayıları birleştirerek karakter oluşturma (n=29) oyunlarına yer verildiği bulunmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonucunda, TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının ilgi çekici çoklu ortam özelliklerine sahip olduğu, akıllı telefon veya tabletlere kolayca yüklendiği, uygulamanın kendisini güncellediği, kullanıcıya etkileşim zenginliği sunduğu, e-kitapların sorunsuz biçimde açıldığı ve çalıştığı, tüm sayfalarda kullanıcıya aynı menülerin sunulduğu, kullanılan sembollerin birbirinden ayırt edilebilir ve çocukların kolayca anlayıp kullanabileceği düzeyde olduğu bulunmuştur. İlgili alan yazın incelendiğinde, yukarıda bahsedilen bu genel ve teknik özelliklerin nitelikli e-kitap uygulamalarında olması gerektiği görülmektedir (Alpkıray ve Samur, 2017, s. 18; Anuradha ve Usha, 2006, s. 663; Bircher, 2012, s. 72; Bozkurt, 2013, ss. 123-124; Bozkurt Yükü vd., 2019, s. 159; Buckleitner, 2013, ss 7-8; Shamir ve Korat, 2006, ss. 540-541). Bu özelliklerin yanı sıra, uygulamada kullanıcıya verilen iletilerin gözün alışık

olduğu konumlarda yer aldığı, kullanılan metin boyutunun ve fontunun akıllı telefon veya tablet boyutlarına uygun olduğu, uygulamada arama butonu özelliğinin bulunduğu, arama sonuçlarının metin içeren görsel sembollerle gösterildiği ve uygulamanın reklam içermediği tespit edilmiştir. Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda, uygulamanın sahip olduğu bu genel ve teknik unsurların istenen nitelikte olduğu ifade edilebilir. Nitekim Bozkurt Yükçü ve arkadaşları (2019, s. 159) tarafından yapılan çalışmada, henüz okumayı bilmeyen çocuklar için geliştirilen e-kitap uygulamalarında ne kadar çok çoklu ortam özelliği olursa çocukların o kadar dikkatini çekeceği, çocukların anlaması için uygulamadaki yönergelerin görselleştirilmesi gerektiği ve çocuklardan bir tüketici olarak faydalanılmaması için uygulamaların reklam içermemesi gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte TRT Çocuk Kitaplık uygulamasında olduğu gibi okul öncesi dönem çocuklarına yönelik uygulamalarda, az miktarda yazılı yönergenin yanında çocukların günlük hayattan aşına olduğu sembolere ve görsellere yer vermenin, çocukların bu uygulamaları bağımsız biçimde kullanmalarını destekleyeceği, ayrıca görsel okuma ve okuma yazmaya hazırlık becerilerini de geliştirebileceği düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda uygulamanın genel ve teknik özelliklerinin çoğunlukla istenen niteliklere sahip olduğu ancak özellikle okul öncesi dönem düşünüldüğünde, uygulamanın bazı özelliklerinin geliştirilmesi ve uygulamaya bazı özelliklerin eklenmesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin uygulamaya çevrim dışı olarak bağlanıldığında, uygulamanın sağ üst köşesinde yer alan çocuk simgesine tıklanıldığında açılan “Odam” ara yüzü çalışmamaktadır ve bu özelliğin geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Etkileşimli e-kitapların çevrim içi veya çevrim dışı tüm özellikleriyle beraber çalışması, kullanıcıya esneklik sağlayan önemli unsurlardan biridir (Bozkurt, 2013, s. 124). Özellikle akıllı cihazları internet bağlantısı olmadan okul öncesi dönemdeki çocuklarının kullanımına sunan ebeveynler için uygulamanın bazı özelliklerinin çevrim dışı modda çalışmaması işlevsel değildir. Ayrıca çocuklar da uygulamadaki bazı özelliklerin internet olmadan çalışmamasından keyif almayabilir ve e-kitap uygulamasına olan ilgilerini kaybedebilirler. Uygulama incelendiğinde dikkati çeken bir diğer nokta, uygulamanın bazı unsurlarında yer alan çoklu ortam öğelerinin (tasarım, etkileşimli öğeler, müzik vb.) karmaşaya yol açtığıdır. Nitelikli e-kitap uygulamalarında yer alan etkileşimli öğelerin, müzik ve seslerin rahatsız edici olmayan özellikte olması gerekmektedir (Bozkurt Yükçü vd., 2019, s. 152; Ersan, 2016, s. 150). Bu nedenle uygulamadaki bu öğelerin sadeleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Örneğin bazı kitaplarda yer alan müziklerin hikâye ile uyum göstermediği, bazı kitaplarda ise hareketli öğelerin çok fazla kullanımının karmaşaya yol açtığı bulunmuştur. Bu durum, çocukların ilgisinin kitaptan kopmasına neden olabilir. Araştırma sonucuna benzer olarak alan yazındaki ilgili çalışmalarda da çoklu ortam öğelerinin karmaşaya sebep olmasının çocukların bu uygulamalardan istenen biçimde faydalanmasına engel olacağı, dolayısıyla çoklu ortam özelliklerinin rahatsız edici ve karmaşık değil, anlaşılabilir ve eğlenceli olması, kullanılan efektlerin kavramsal altyapı ile uyumlu olması gibi unsurlara dikkat çekilmektedir (Bircher, 2012, s. 72; Ersan, 2016, s. 150; Kucirkova, 2019, s. 212; Naranjo-Bock, 2011).

Araştırmada, TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının ekran süresinin yetişkinler tarafından denetlenebilirlik özelliğinin olmadığı bulunmuştur ve bu durumun uygulamanın en önemli eksiklerinden biri olduğu düşünülmektedir. Çocukların uzun süreli ekrana maruz kalmaları

çocuklarda çeşitli sağlık, davranış ve uyku sorunlarına yol açabilmektedir. Bu nedenle Amerikan Pediatri Akademisi 2-5 yaş arası çocuklar için ekran süresinin günde 1 saat ile sınırlandırılmasını tavsiye etmektedir (Braithwaite vd., 2013, s. 1; Cox vd., 2012, s. 58; Çelik vd., 2021, s. 344; Liu vd., 2021, s. 3). Çocuklar üzerinde teknolojinin olumsuz etkilerine yol açmamak için TRT Çocuk Kitaplık uygulamasında ebeveynlere çocuklarının uygulamayı kullanma sürelerini ayarlayabilecekleri bir seçenek sunulmasının oldukça gerekli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında uygulamada yer alan bir diğer özellik olan ebeveyn panelinde bildirimler, kitaplık, istatistikler ve profiller başlıkları yer almaktadır. Bildirimler başlığında hangi çocuk hesabından hangi gün ve saatte, hangi kitabın ne kadar süre, kaç sayfa okunduğu, kitap sonunda yer alan sorulardan kaçının cevaplandığı ve kitap sonunda yer alan oyunda ne kadar süre geçirildiği bilgileri görülebilmektedir. Kitaplık başlığında her bir çocuk profilinde okunan her bir kitap ayrı ayrı gösterilmekle birlikte, ayrıca uygulamada ekli olan tüm çocuk profillerinde okunan kitaplar bir arada da gösterilmektedir. Bildirimler başlığında, çocuk profili bazında toplam okunan sayfa sayısı ve okuma süresi saatlik aktivite ortalamaları çizelgesi ile sunulurken, son 7 gün, son 30 gün ve son 12 ayda toplam okuma ve oyun süresi ile cevaplanan soru sayısı yer almaktadır. Ayrıca kategori kullanım oranlarından, çocukların daha çok hangi kategorideki kitapları okuduğu ve favori kitaplarının bilgilerine ulaşılabilir. Uygulamada yer alan bu özellikler sayesinde ebeveynler çocuklarının ilgi duyduğu kitapları, uygulamada geçirdikleri süreyi ve okunan sayfa sayısını takip edebilmektedir. Huang ve Liang (2015, s. 868) yaptıkları çalışmada, ebeveynlerin e-kitap uygulamalarındaki söz konusu veriler aracılığıyla, çocuklarının ilgi ve gelişimlerini takip ederek okuma stratejileri belirleyebileceklerini ifade etmiştir. Dolayısıyla ebeveyn paneli, uygulamanın olumlu bir özelliği olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının kullanım özelliklerine ilişkin bulgulardan yola çıkılarak, uygulamanın kullanımının kolay olduğu, yazılı yönergelerin az olduğu var olan yönergelerin ise görselleştirildiği, kitapların türüne göre kategorilere ayrıldığı (Hayatın İçinden, Bizim Masallar vb.), her yaş grubu için okuma listelerinin oluşturulduğu, arama yapılırken kullanıcıya otomatik öneriler sunulduğu bulunmuştur. E-kitapların künye bilgileri yer almakta, kitap tasarımları yaş grubuna uygun yönlendirmeler içermektedir. E-kitaplarda ileri-geri gitme, durdurma ve yeniden başlatma seçenekleri bulunmaktadır. E-kitap çocuğun en az yardımla uygulamayı kullanımını sağlamaktadır. Uygulamada yer alan kategorilerde profili oluşturulan çocuğun yaş grubuna uygun kitaplar yer almakta, aynı zamanda diğer kitaplar başlığı altında çocuğun yaş grubunun altında olan kitaplara yönelik öneriler de sunulmaktadır. Kategoriye giriş yapıldıktan sonra okunmak istenen kitap seçildiğinde, okumaya başlamadan önce kitabın künye bilgileri gösterilmektedir. Künyede kitabın ismine, yayınevine, yazarına, resimleyenine, yaş grubuna, sayfa sayısına ve eISBN numarasına ilişkin bilgilerin yanı sıra kitabın kapak resmi yer almaktadır. Ayrıca araştırmada, hikâyeleri okuyan okuyucuların ses tonları, diksiyonları ve vurgulamalarının düzgün ve anlaşılır olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunların yanında incelenen e-kitapların, çocukların en az yardımla programa hâkim olmasını sağlayacak özelliklere sahip olması da olumlu bir noktadır. Nitekim Aliagas ve Margallo (2017, s. 51) tarafından yapılan araştırmada da etkileşimli dijital kitapların çocukların özerkliğini desteklediği, dolayısıyla çocukların daha eğlenceli vakit geçirdikleri ve kitap okuma sürecine daha fazla dâhil oldukları bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına paralel olarak, nitelikli e-kitap uygulamalarının kullanım özelliklerine

konu olan araştırmalarda da uygulamanın kullanımının kolay olması (Alpkıray ve Samur, 2017, s. 18; Bozkurt Yükçü vd., 2019, s. 152; McGeehan vd., 2018, s. 67; Pektaş Turgut, 2018, s. 209; Shamir ve Korat, 2006, s. 540), yazılı yönergelerin az olması (Alipour-Hafezi vd., 2021, s. 18; Bozkurt Yükçü vd., 2019, s. 152), yönergelerin görselleştirilmesi (Bozkurt Yükçü vd., 2019, s. 152; Shamir ve Korat, 2006, s. 540), kitapların türlerine göre kategorilere ayrılması, yaşa uygun okuma önerileri sunulması, kullanıcının kolaylıkla arama yapabildiği ve arama yapılırken kullanıcıya otomatik öneriler sunulması (Alipour-Hafezi vd., 2021, s. 19), kullanıcıların e-kitapların künye bilgilerine erişebilmelerine imkân sağlanması (Ersan, 2014, s. 84), e-kitabı okurken ileri geri düğmelerinin, durdurma ve yeniden başlatma seçeneklerinin olması (Shamir ve Korat, 2006, s. 540) ve anlatıcının veya anlatıcıların ses tonu, diksiyonu, vurgu ve tonlamalarının uygun olması (Bozkurt, 2013, s. 123; Bull ve Kadjer, 2005, aktaran Alpay ve Okur, 2021, s. 8; Pektaş Turgut, 2018, s. 209) gibi özelliklerin ön planda olduğu görülmektedir. TRT Çocuk Kitaplık uygulamasında bu özelliklerin yanı sıra, her kitabın sonunda kitap hakkında çocuğun öğrenme sürecini değerlendirebileceği, etkileşimli iki ya da üç soru bulunmaktadır. Sorular çocukların hikâyedeki kahramanları veya olay örgüsünü hatırlamalarına yönelik kapalı uçlu sorulardır. Sorular seslendirilmekte ve seçenekler görsellerle temsil edilmektedir. Yanlış cevap verildiğinde cevabın yanlış olduğuna yönelik uyarı sesi duyulmakta ve doğru cevap bulduktan sonra bir sonraki soruya geçiş yapılabilmektedir. Sorular tamamlandıktan sonra hikâyeye ile ilgili etkileşimli bir oyun (yapboz, labirent takip, hafıza eşleştirme kartı veya sayıları birleştirerek karakter oluşturma) yer almaktadır. Kirişciğil Doğan (2012, s. 49) tarafından yapılan araştırmada, çocukların bir yetişkine bağımlı olmadan yararlandıkları boyama, interaktif oyun ve yapboz gibi eğitim amaçlı etkileşimli içeriklerin dikkat, ilgi ve motivasyonu yüksek tutan etkili öğrenme içerikleri arasında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla TRT Çocuk Kitaplık uygulamasında e-kitapların sonunda yer alan etkileşimli soru ve oyunların amacına hizmet ettiği ifade edilebilir.

Araştırma sonucunda uygulamanın, kullanıma ilişkin çoğu kriteri karşılama yanında, geliştirilmesi gereken ve eksik olarak görülen bazı özellikleri olduğu da göze çarpmaktadır. Uygulamada arama yapabilme özelliğinin okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve okuma yazma bilmedikleri göz önünde bulundurularak geliştirilmesi, hikâyelerde kullanılan arka plan müziklerinin hikâyenin içeriği ile uyumunun gözden geçirilmesi, hikâyelerdeki etkinleştirilebilen illüstrasyonların yalnızca hareket ederek çocuğun dikkatini çekme işlevine değil, aynı zamanda hikâyeye ilişkin içeriği zenginleştirme işlevine de sahip olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca uygulamada yer alan e-kitaplarda, yönergeler sözel olarak seslendirildiği ve okuma esnasında sözcükler bir görsel ya da imleç yardımıyla soldan sağa ve yukarıdan aşağıya vurgulandığı takdirde, uygulamanın görme yetersizliği veya öğrenme güçlüğü gibi özel gereksinimlere sahip olan çocuklara daha çok hitap edebileceği ve daha kapsayıcı olabileceği söylenebilir. Ayrıca uygulamada kitapta favori sayfaları kaydetme ve görüntüleme özelliği bulunmamaktadır. Bunların yanında ayrıca ekleme özelliğine sahip olan uygulamaya, geleneksel kitaplarda kolaylıkla gerçekleştirilebilen not ekleme ve işaretleme özellikleri de eklenebilir. Bu özelliğin de uygulamaya eklenmesiyle e-kitaplarda, geleneksel okuma sırasında yapılan işlevlerin de gerçekleştirilmesini mümkün kılarak kullanım özelliklerini zenginleştirir (Önder, 2010, s. 28).

Araştırma sonuçları, TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının etik açıdan uygun olduğunu, etkileşimli e-kitapların dijital hak yönetimi çerçevesinde korunduğunu göstermektedir. E-kitapların ekonomik olması da geleneksel kitaplar karşısında taşıdığı bir diğer avantaj ve önemli bir kriterdir (Ataman, 2005, s. 225; Önder, 2010, s. 168). Uygulamanın ücretsiz olması, ekonomik olma kriterini de karşılamaktadır.

E-kitaplar, günümüzde dijital yerliler olarak isimlendirilen çocukların dikkatini hikâyeye çekerek, çocukları hikâyeyi dinlemeye motive etmektedir (Smith, 2012, s. 15). Çocuk kitapları uzmanlık gerektiren kitaplardır ve çocuklara kitaplar sunulurken dikkat edilmesi gereken bazı noktalar bulunmaktadır (Gönen vd., 2015, s. 38, Parker, 2005, s. 3). Kitap seçimi yapılırken çocukların yaşları, ilgileri, merakları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır ve bu nedenle çocuklara belirli yaş düzeylerinde farklı kitaplar sunulmalıdır (Gündüz, 2007, s. 37). Erken çocukluk dönemi kitaplarında yaş grubu önerisinin yer alması, doğru kitap seçimine katkı sağlayarak, çocukların gelişimini destekleyebilmektedir (Çiftçi, 2013, s. 130). Yetişkinler kitap seçiminde tüm bu noktaları göz önünde bulundurduğunda, çocukların uzun vadeli kitap sevgileri desteklenebilir. Çocuklara yönelik hazırlanan etkileşimli e-kitap uygulamalarında kitapların kategoriler halinde sunulması, çocukların yaş gruplarına uygun kitaplarla karşılaşmasına, kitaplar aracılığıyla ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamalarına ve okuma sevgisi kazanmalarına fırsat tanıyabilir. Araştırmada TRT Çocuk Kitaplık uygulamasındaki okul öncesi dönem çocuklarına yönelik etkileşimli e-kitaplara ilişkin elde edilen bulgular sonucunda, kitapların konularına göre Hayatın İçinden, Doğanın Masalı, Meraklı Bilgin, Bizim Masallar ve Bizim Kahramanlar olmak üzere beş kategoride; yaş grubuna göre ise 3+, 4+ ve 5+ yaş kategorilerinde kullanıcılara sunulduğu bulunmuştur. Uygulamada yer alan kitapların konularına ve yaş gruplarına göre kategoriler halinde yer almasının çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına hitap eden kitaplara daha kolay erişim sağlayabilmeleri açısından olumlu bir özellik olduğu düşünülmektedir. Ayrıca uygulamada yer alan kitapların yaş grubu kategorilerinde nicelik olarak dengeli biçimde yer alması olumlu bir özelliktir ve uygulamanın okul öncesi dönemdeki her yaşta çocuğun gelişimini destekleyecek içeriğe sahip olduğunu düşündürmektedir.

Uygulamada yer alan okul öncesi döneme yönelik kitapların yalnızca ikisinin çeviri olduğu, kitapların neredeyse tamamının orijinal dilinin Türkçe olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uygulamada kitapların çeviri ya da orijinal dilde yazılmış olduğuna dair bilginin yer almadığı ve çeviri kitaplarda çevirmen bilgisine ulaşamadığı araştırmanın dikkat çekici bir sonucudur. Çocuklar kendi dillerine kazandırılmış bir metni, çevirmen aracılığı ile anlam evrenlerine katarlar. Dolayısıyla nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerinde yazarın ve resimleyenin adı, yayın yılı ve yayınevinin adı gibi bilgilerin yanı sıra varsa çevirmenin adı da yer almalıdır (Karagöz, 2019, s. 528). Böylelikle çocuklarda farklı dillerin ve yabancı yazarların varlığına ilişkin de kültürel farkındalık uyandırılabilir.

Araştırmada, uygulamada yer alan bazı kitapların sayfa sayısı açısından okul öncesi dönem çocuklarını gelişim özelliklerine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocuk kitapları hazırlanırken okuryazarlık becerileri yönünden henüz gelişmekte olan okul öncesi dönem çocukları için sayfa sayısı 16 sayfaya kadar, bu becerilere sahip çocuklar için ise 32 sayfayı geçmeyecek şekilde planlanmalıdır (Yazıcı, 2020, s. 36). Bulgular sonucunda,

uygulamada yer alan 3, 4 ve 5 yaş çocuklarına yönelik bazı kitapların, 30-32 sayfa olduğu, hatta 3 yaş grubu kategorisinde 40 sayfalık bir kitabın yer aldığı bulunmuştur. İster basılı ister elektronik olsun, çocuk kitaplarında sayfa sayısının çocuğun dikkat süresine uygun özellikte olması gerektiği önemli bir gerçektir.

Araştırmada son olarak TRT Çocuk Kitaplık uygulamasındaki okul öncesi dönem çocuklarına yönelik etkileşimli e-kitapların tamamının sonunda hikâye ile ilgili iki ya da üç adet çoktan seçmeli sorunun ve yapboz, labirent takip, hafıza eşleştirme kartı ve sayıları birleştirerek karakter oluşturma oyunlarından birinin yer aldığı görülmüştür. Bu noktadan hareketle uygulamada yer alan etkileşimli e-kitapların çocukların okuduklarını ya da dinlediklerini hatırlamalarına, hikâyeyi anlamalarına ve kalıcı öğrenmeler oluşturmalarına katkıda bulunduğu ifade edilebilir. Nitekim Moreno ve Valdez (2005, ss. 43-44) yaptıkları çalışmada, e-kitaplarda yer alan çoktan seçmeli etkileşimli soruların çocukların okudukları hikâyeyi anlamlandırmalarına katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Araştırma sonucunu destekler nitelikte alan yazında yapılan diğer bir çalışmada da kitap sonlarında yer alan etkileşimli sorular ve etkileşimli oyunların çocuklara zengin öğrenme deneyimleri sağladığı vurgulanmaktadır (Ersan, 2016, s. 153). E-kitap uygulamalarında kitap sonunda yer alan bulmaca, yapboz, kelime ve eşleştirme oyunları, boyama gibi farklı oyunlar çocuklara geri bildirim sağladığından, çocuklara öğrendikleri yeni bilgileri test etme ve uygulayabilme imkânı sağlamaktadır (Ersan, 2014, s. 70).

Özetle araştırmada, Türkiye'nin en kapsamlı dijital çocuk kitaplığı olarak geliştirilen TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının genel ve teknik özellikleri, etik uygunluk, kullanım özellikleri, telif hakları ve ekonomiklik özellikleri bakımından değerlendirildiğinde çoğunlukla istenen niteliklere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak özellikle okul öncesi dönem düşünüldüğünde, uygulamanın ve uygulamada yer alan kitapların bazı özelliklerinin geliştirilmesinin ve birtakım yeni özelliklerin eklenmesinin gerekli olduğu ifade edilebilir. TRT Çocuk Kitaplık uygulamasının, okul öncesi dönem çocuklarını uzmanlar tarafından seçilen etkileşimli e-kitaplar ile bir araya getiren nitelikli bir uygulama olduğu söylenebilir. Uygulamanın tamamen ücretsiz olması, uygulamanın öne çıkan önemli bir özelliğidir. Böylelikle bu etkileşimli e-kitaplara ebeveynlerin ve çocukların erişimi kolaylaşmakta ve çocuklar uygulamanın sunduğu etkileşimli e-kitap okuma ve zengin öğrenme deneyimlerine daha rahat erişebilmektedir.

Öneriler

Araştırma sonuçları doğrultusunda TRT Çocuk Kitaplık uygulaması ve uygulamada yer alan etkileşimli e-kitaplara yönelik öneriler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- Uygulama çevrim içi ve çevrim dışı olmak üzere her iki modda da tüm özellikleriyle birlikte çalışması için geliştirilebilir.
- Bazı kitaplarda yer alan müziklerin hikâye ile uyum göstermediği, bazı kitaplarda ise hareketli öğelerin çok fazla kullanımının karmaşaya yol açtığı bulunmuştur. Karmaşaya yol açan çoklu ortam öğeleri sadeleştirilebilir.
- E-kitapların sayfa sayıları gözden geçirilerek yaş gruplarına göre yapılan sınıflandırma yeniden düzenlenebilir.
- Kullanıcının kitaplığına eklediği e-kitaplar için da konularına veya yaş gruplarına göre kategorilere ayrılma özelliği eklenebilir.

- Uygulamada yer alan çeviri e-kitapların künyelerinde çevirmenin ismine de yer verilebilir.
- Ebeveynlerin çocuklarının uygulamayı kullanma sürelerini denetleyebilmeleri için ekran süresini denetleme özelliği eklenebilir.
- Arama yapabilme özelliği, okuma yazma bilmeyen okul öncesi dönem çocuklarının da kullanabileceği şekilde geliştirilebilir.
- Çocuklara yazı yönü farkındalığı kazandırmak ve özel öğrenme güçlüğü gibi özel gereksinimlere sahip çocukları daha çok desteklemek adına etkileşimli e-kitaplarda okuma esnasında imlecin yazıyı soldan sağa ve yukarıdan aşağıya takip etmesi sağlanabilir.
- Uygulamanın daha kapsayıcı olabilmesi adına yönergeler de sözel olarak seslendirilebilir.
- Etkileşimli e-kitaplarda yer alan hareketli görseller, hikâyelerde yer alan içeriği zenginleştirmeleri amacıyla yeniden düzenlenebilir. Böylelikle var olan etkileşim ögesi kitapla daha bağlantılı hâle gelebilir.
- Basılı kitaplarda kolaylıkla gerçekleştirilebilen not ekleme ve işaretleme özellikleri eklenebilir.
- Çocukların istedikleri zaman yeniden erişebilmeleri için e-kitapta favori sayfaları kaydetme ve görüntüleme özelliği eklenerek kullanım zenginleştirilebilir.
- E-kitapların sonundaki etkileşimli oyunlardan doğrudan kitap sayfalarına geri dönebilme özelliği eklenebilir.
- Kullanıcılar için bir öneri bölümü eklenebilir. Böylelikle ebeveynler ya da çocuklar beğendikleri basılı kitapların etkileşimli e-kitaba dönüştürülmesi için önerilerde bulunabilir ve önerilen kitaplar uzmanlar tarafından incelendikten sonra uygulamaya aktarılabilir.
- Uygulamanın son güncellenme tarihi ile uygulamada o tarih itibariyle kategorilerde yer alan toplam kitap sayısına ilişkin bilgi yer almamaktadır. Uygulamanın kullanımına ilişkin bu özellikler geliştirilebilir.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Etik Kurul İzni

Yazarlar araştırmanın etik kurul izni gerektirmediğini beyan etmiştir.

Yazarlık Katkısı

Cansu Yıldız Taşdemir: Fikir / Kavram, Kavramsal arka plan, Veri toplama, Veri analizi, Veri görselleştirme, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

Selda Ata Doğan: Kavramsal arka plan, Metodoloji Veri toplama, Veri analizi, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

Kaynakça

Aliagas, C. ve Margallo, A. M. (2017). Children's responses to the inter-activity of storybook apps in family shared reading events involving the iPad. *Literacy*, 51, 44–52. <https://doi.org/10.1111/lit.12089>

- Alipour-Hafezi, M., Saberi, N. ve Radfar, H. (2021). Building children and adolescents' electronic book reading system: A conceptual model. *International Journal of Digital Content Management*, 1(2), 11-38. <https://doi.org/10.22054/dcm.2021.58824.1023>
- Alpay, N. ve Okur, M. R. (2021). Okul öncesi dönemdeki 5-6 yaş çocuklarının görsel okuryazarlık durumlarının ve dijital öğrenme içeriklerinin incelenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 1-34. <https://doi.org/10.51948/auad.951885>
- Alpkıray, F. ve Samur, Y. (2017). A content analysis of thesis and dissertations published in Turkey on electronic books. *SDU International Journal of Educational Studies*, 4(1), 12-28.
- Anuradha, K. T. ve Usha, H. S. (2006). E-books access models: an analytical comparative study. *Electronic Library*, 24(5), 662-679. <https://doi.org/10.1108/02640470610707268>
- Arısoy, Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(1), 55-67.
- Aşkın, O. (2016). *Okul öncesi eğitimde dijital çocuk kitabı uygulamalarının görsel iletişim sorunları ve uygulama önerisi* [Yüksek lisans tezi]. Işık Üniversitesi.
- Ataman, B. (2005). *Kil tabletten e-kitaba: Yazı teknolojisi e-bilinç* [Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Bircher, K. (2012). What makes a good picture book app. *The Horn Book Magazine*, 88(2), 72-78.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Bozkurt, A. (2013). *Açık ve uzaktan öğrenmeye yönelik etkileşimli e-kitap değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Bozkurt, A. ve Bozkaya, M. (2013a). Açık bir öğrenme malzemesi olarak etkileşimli e-kitap hazırlama adımları. *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, 2(2), 8-20.
- Bozkurt, A. ve Bozkaya, M. (2013b). Etkileşimli e-kitap: dünü, bugünü ve yarını. *Akademik Bilişim Konferansı Bildiri Kitapçığı* içinde (ss. 375-381). Akdeniz Üniversitesi: Antalya. <https://ab.org.tr/ab13/kitap/eski/125.pdf>
- Bozkurt, A. ve Bozkaya, M. (2015). Evaluation criteria for interactive E-books for open and distance learning. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 16(5), 58-82. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v16i5.2218>
- Bozkurt Yükçü, Ş., İzoğlu Tok, A. ve Bencik Kangal, S. (2019). Çocuk edebiyatının geldiği son nokta: Okul öncesi dönem resimli e-kitaplara gelişimsel bir bakış. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 139-164. <https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967201931122>
- Braithwaite, I., Stewart, A. W., Hancox, R. J., Beasley, R., Murphy, R., Mitchell, E. A. ve Group, I. P. T. S. (2013). The worldwide association between television viewing and obesity in children and adolescents: Cross sectional study. *Plos One*, 8(9), 1-8. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0074263>
- Buckleitner, W. (2013). The art and the science of the children's ebook. *Children's Technology Review*. 7-9. <http://dustormagic.com/wp-content/uploads/2013/03/ebookarticle.pdf>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak E., Akgün Ö. E., Karadeniz Ş. ve Demirel F. (2018). Örneklem yöntemleri. *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (ss. 81-103). Pegem Akademi.
- Cahill, M., McGill-Franzen, A., ve Peterson, D. (2013). Enhanced picture books: Enhancing the literacy development of young children. J. Whittingham, S. Huffman, W. Rickman ve C. Wiedmaier (Yay. Hazl.), *Technological tools for the literacy classroom* içinde (ss. 197-198). Information Science Reference.
- Collen, L. (2007). The digital and traditional storytimes research project: Using digitized books for preschool group storytimes. *Children and Libraries*, 4(3), 8-18.

- Cox, R., Skouteris, H., Rutherford, L., Fuller-Tyszkiewicz, M. ve Hardy, L. L. (2012). Television viewing, television content, food intake, physical activity and body mass index: A cross-sectional study of preschool children aged 2-6 years. *Health Promotion Journal of Australia*, 23(1), 58–62. <https://doi.org/10.1071/he12058>
- Çelik, E., Özer, Z. Y. ve Özcan, S. (2021). Okul öncesi çocukların ekran kullanım sürelerinin ebeveyn ekran kullanım alışkanlıkları ve aile işlevleri ile ilişkisi. *Cukurova Medical Journal*, 46(1), 343-351. <https://doi.org/10.17826/cumj.780582>
- Çiftçi, F. (2013). Çocuk edebiyatında yaş gruplarına göre kitaplar ve özellikleri. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 125-138.
- Çobanlı Erdönmez, I. (2014). Türkiye’de yayıncılık politikalarının dönüşümü üzerine bir örnek: e-yayıncılık. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 5(17), 45-46. <http://dx.doi.org/10.5824/1309-1581.2014.4.003.x>
- Çoruh, L. ve Hidayetoğlu, B. A. (2016). Dijital çağda kitabın dönüşümü. *Sanat & Tasarım Dergisi*, 6(2), 180-194. <https://doi.org/10.20488/www-std-anadolu-edu-tr.292717>
- Ersan, M. (2014). *Tablet ortamında resimli çocuk kitapları; etkileşimli bir resimli çocuk kitabı uygulaması tasarımı* [Yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Ersan, M. (2016). Tablet ortamında resimli çocuk kitapları; biçim ve içerik özellikleri üzerine bir inceleme. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 6(2), 148-158. <https://doi.org/10.7456/10602100/009>
- Gökçearslan, A. (2009). Elektronik kitap ve eğitime etkisi. *Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 137-147.
- Gönen, M., Özen Altınkaynak, Ş., Şanlı, Z. S. ve Kent Kükürtçü, S. (2015). Ailelerin çocukları için edebi yayım seçerken dikkat ettikleri hususlar ve bu yayınların sunumunda yaptıkları etkinliklerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 30- 41.
- Gönen, M. ve Uyanık Balat, G. (2002). Çocuk kitaplarına yeni bir yaklaşım: İnternet’te resimli çocuk kitapları (e-books). *Türk Kütüphaneciliği*, 16(2), 163-170.
- Gümüş, S., Güler, E., Güler, C. ve Özöğüt Erorta, Ö. (2012). Mobil cihazlar için etkileşimli e-kitap tasarım araçları. *XVII. Türkiye’de İnternet Konferansı Bildiri Kitapçığı* içinde (ss. 49-54). Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.
- Gündüz, A. (2007). *Anne-baba ve öğretmenlerin okul öncesi çocuk kitaplarını değerlendirmesi* [Yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Huang, Y. M. ve Liang, T. H. (2015). A technique for tracking the reading rate to identify the e-book reading behaviors and comprehension outcomes of elementary school students. *British Journal of Educational Technology*, 46, 864–876. <https://doi.org/10.1111/bjet.12182>
- Johnson, L., Levine, A., Smith, R. ve Stone, S. (2010). *The 2010 Horizon Report*. The New Media Consortium. <https://library.educase.edu/-/media/files/library/2010/1/csd5810-pdf.pdf>
- Karagöz, B. (2019). TRT Çocuk Dergisi’ndeki kitap tanıtımları üzerine betimsel bir inceleme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 512-537.
- Kazancı, M. (2004). *Dijital kitap (E-Kitap) yayıncılığı: Türkiye’de yayıncılık için yeni fırsatlar, eski sorunlar* [Uzmanlık tezi]. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Kirişçigil Doğan, F. (2012). *Okul öncesi dönemde masal öğretiminde insancıl (hümanist) ve teknolojik (e-kitap) yöntemlerinin karşılaştırılması* [Yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Korat, O. (2010). Reading electronic books as a support for vocabulary, story comprehension and word reading in kindergarten and first grade. *Computers & Education*, 55(1), 24–31. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2009.11.014>

- Korat, O. ve Segal-Drori, O. (2016). E-book and printed book reading in different contexts as emergent literacy facilitator. *Early Education and Development*, 27(4), 532-550. <https://doi.org/10.1080/10409289.2016.1095613>
- Korat, O. ve Shamir, A. (2008). The educational electronic book as a tool for supporting children's emergent literacy in low versus middle SES groups. *Computers and Education*, 50(1), 110-124. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2006.04.002>
- Kucirkova, N. (2019). Children's reading with digital books: Past moving quickly to the future. *Child Development Perspectives*, 13(4), 208-214.
- Larson, E. L. C. (2007). *A case study exploring the "new literacies" during a fifth-grade electronic reading workshop* [Doctoral dissertation]. Kansas State Universtiy.
- Liu, W., Wu, X., Huang, K., Yan, S., Ma, L., Cao, H., Gan, H. ve Tao, F. (2021). Early childhood screen time as a predictor of emotional and behavioral problems in children at 4 years: A birth cohort study in China. *Environmental Health and Preventive Medicine*, 26(3), 1-9. <https://doi.org/10.1186/s12199-020-00926-w>
- McGeehan, C., Chambers, S. ve Nowakowski, J. (2018). Just because it's digital, doesn't mean it's good: Evaluating digital picture books. *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, 34(2), 58-70. <https://doi.org/10.1080/21532974.2017.1399488>
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev. Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Moreno, R. ve Valdez, A. (2005). Cognitive load and learning effects of having students organize pictures and words in multimedia environments: The role of student interactivity and feedback. *Educational Technology Research & Development*, 53(3), 35-45. <https://doi.org/10.1007/BF02504796>
- Naranjo-Bock, C. (2011, 7 Haziran). *Effective use of typography in applications for children*. <https://www.uxmatters.com/mt/archives/2011/06/effective-use-of-typography-in-applications-for-children-3.php>
- Neuman, S. B., Wong, K. M. ve Kaefer, T. (2017). Content not form predicts oral language comprehension: The influence of the medium on preschoolers' story understanding. *Reading and Writing*, 30(8), 1753-1771. <https://doi.org/10.1007/s11145-017-9750-4>
- Odabaş, H. (2019, 16-19 Ekim). İnteraktif e-kitapların okul öncesi çocukların öğrenme becerilerine yansımaları. 2. *Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildiri ve Poster Özetleri Kitabı* içinde (ss. 1-8). İstanbul. <https://kygm.ktb.gov.tr/Eklenti/98402,2uluslararasi-cocuk-kutuphaneleri-sempozyumu-bildiri-ve-ozetleri-kitabipdf.pdf?0>
- Parker, K. L. (2005). *Reading for character: Principles of bibliotherapy applied to children's literature*. Faculty Publications and Presentations. 2, 1-8. https://digitalcommons.liberty.edu/educ_fac_pubs/2
- Önder, I. (2010). *Elektronik kitap olgusu ve Türkiye'de durum* [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Özer, S. ve Türel, Y. K. (2015). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının e-kitap ve etkileşimli e-kitap kavramına ilişkin metaforik algıları. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 6(2), 1-23. <https://doi.org/10.17569/tojqi.33601>
- Pektaş Turgut, Ö. (2018). Çocuklara yönelik etkileşimli e-kitap uygulamaları. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 21(1), 205-221. <https://doi.org/10.18603/sanatvetasarim.435664>
- Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2003). E-kitap teknolojisi ve kullanımı. *Türk Kütüphaneciliği*, 17(2), 147-166.

- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç. ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. <https://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Sarı, B. (2018). *Elektronik hikâye kitaplarının farklı sosyoekonomik düzeyden gelen 4-6 yaş çocukların anlamlı kelime edinimleri üzerine etkisi* [Doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Shamir, A. ve Korat, O. (2006). How to select CD-ROM storybooks for young children: The teacher's role. *The Reading Teacher*, 59(6), 532-543.
- Shamir, A. ve Korat, O. (2015). Educational electronic books for supporting emergent literacy of kindergarteners at-risk for reading difficulties—what do we know so far?. *Computers in the Schools*, 32(2), 105-121. <https://doi.org/10.1080/07380569.2015.1027868>
- Smeets, D. ve Bus, A. (2013). Picture storybooks go digital: Pros and cons. S. B. Neuman ve L. B. Gambrell (Yay. Hazl.), *Quality Reading Instruction in the Age of Common Core Standards* içinde (ss. 176-189). International Reading Association. <https://doi.org/10.1598/0496.13>
- Smith, G. G. (2012). Computer game play as imaginary stage for reading: Implicit spatial effects of computer games embedded in hard copybooks. *Journal of Research in Reading*, 35(1), 1-19. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9817.2010.01447.x>
- Soydan, E. (2012). E-kitap teknolojisi ve basılı kitabın geleceği. *Batman University Journal of Life Sciences*, 1(1), 389-399.
- Şimşek, Z. C. (2017). *Farklı kitap okuma tekniklerinin 48-66 ay grubu çocuklarının dil gelişimine olan etkileri* [Doktora tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Takacs, Z. K., Swart, E. K. ve Bus, A. G. (2015). Benefits and pitfalls of multimedia and interactive features in technology-enhanced storybooks. *Review of Educational Research*, 85(4), 698-739. <https://doi.org/10.3102%2F0034654314566989>
- Tepetaş Cengiz, Ş. (2019). Elektronik çocuk kitapları (E-kitaplar). M. Gönen (Yay. Hazl.), *Erken çocukluk döneminde çocuk edebiyatı* içinde (ss. 225-237). Eğiten Kitap.
- TRT Haber (2021, 30 Mart). TRT'den çocuklara özel dijital kitap uygulaması: TRT Çocuk Kitaplık. *TRT Haber* <https://www.trthaber.com/trtden-haberler/trtden-cocuklara-ozel-dijital-kitap-uygulamasi-trt-cocuk-kitaplik-288.html>
- Yalçıntaş-Sezgin, E. ve Ulus, L. (2017). The early literacy at preschool education: The book or the e-book?. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 16(4), 77-83.
- Yazıcı, E. (2020). Çocuk kitaplarında bulunması gereken özellikler. Ş. Ceylan (Yay. Hazl.), *Çocuk edebiyatı* içinde (ss. 19-56). Eğiten Kitap.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Çocuk Kütüphanelerinde Yaşam Becerileri Geliştirmek: Bir Kütüphane Programı Modeli*

Developing Life Skills in Children's Libraries: A Library Program Model

Nihan Temiz* ve Bülent Yılmaz**

Öz

Amaç: Erken çocukluk (0-8 yaş arası), yaşamın en kritik dönemlerinden biridir. Çocuklar doğdukları andan itibaren maruz kaldıkları uyarıları içselleştirmeleri ve öğrenme yoluyla kalıcı hâle getirmeleri için ailelerinden, okul öncesi kurumlardan ya da okul dışı eğitim/yaşam merkezlerinden destek almaktadırlar. Kütüphaneler sözü edilen merkezlerin en önemlilerinden birisidir. Çocuk kütüphaneleri, özel bir kullanıcı grubu olan çocuklara hizmet verirken “çocuğa görelilik”, “fırsat eşitliği”, “gelişim dönem özelliklerini bilme”, “erken müdahale” ve “yaşam becerileri” gibi önemli konuları kapsamak durumundadır. Bunun için de çocukların yaşına, gelişim düzeyine, kuşak özelliğine, bireysel farklılıklarına, özel gereksinimlerine ve desteklenmesi gereken yönlerine uygun eğitim programlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı çocuk kütüphanelerinde yaşam becerilerinin oluşturulması ve desteklenmesi için geliştirilmiş ve özgün etkinliklerin bir plan dâhilinde okul öncesi dönemdeki çocuklar tarafından deneyimlenmesini sağlayan bir eğitim programı oluşturmaktır.

Yöntem: Çalışma belirli aşamalara dayalıdır. İlk aşama olan tasarım sürecinde literatür taraması, farklı kütüphane programlarına dair uygulama örneklerine ulaşılması ve çocukların evrensel gelişimsel dönem ihtiyaçlarının birlikte ele alınıp harmanlanması sağlanmıştır. İkinci aşamada özgün etkinlikler, hikâyeler, içerikler ve materyaller oluşturulmuştur. Son aşamada ise ölçme ve değerlendirmenin yapılma şekli belirlenmiştir.

Bulgular: Programın 24 oyun etkinliği, 24 hikâye ve 24 kukla tiyatrosundan oluşan içeriğinin uygulama planı yapılmış ve oluşturulan program alan uzmanlarının görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütler doğrultusunda yapılan düzenlemelerin ardından programa son hâli verilerek uygulamaya hazır duruma getirilmiştir.

* Bu makale Nihan Temiz’in Prof. Dr. Bülent Yılmaz danışmanlığında devam etmekte olan doktora tezine dayanmaktadır.

This article is based on Nihan Temiz's PhD thesis conducted under the supervision of Prof. Dr. Bülent Yılmaz.

* Hacettepe Üniversitesi Beytepe Anaokulu. E- posta: nntemiz@hacettepe.edu.tr

Hacettepe University Beytepe Preschool. E-mail: nntemiz@hacettepe.edu.tr

** Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.

E- posta: byilmaz@hacettepe.edu.tr

Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Information Management.

E-mail: byilmaz@hacettepe.edu.tr

Sonuç: Üç farklı modül hâlinde geliştirilen kütüphane programı modeli, alan uzmanlarının görüşleri ile son şeklini almıştır. Kütüphane programı bu hâliyle yaşam becerilerinin çocuk kütüphanelerinde bir program dahilinde geliştirilmesine olanak sağlayacak niteliktedir.

Özgünlük: Çocuk Kütüphaneleri Yaşam Becerileri Geliştirme Programı'nın ilerleyen dönemde, yaşam kalitesini arttırması, bilgi okuryazarlığı becerilerine ve yaşam boyu öğrenme sürecine zemin hazırlaması amacıyla çocuk kütüphanelerinde kullanılması, sürekliliğinin sağlanması hedeflenmektedir. Kuramsal nitelikteki bu çalışmanın alana özgün bir katkı sağlayacağı öngörülmekte ve bulguların konu ile ilgili çalışan farklı alanlardaki akademisyenlerin yeni çalışmalar yapmasına olanak sağlayan yönü ile alanı zenginleştireceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Erken çocukluk dönemi; çocuk kütüphaneleri; yaşam becerileri; kütüphane programı.

Abstract

Purpose: Children receive support from their families, preschool institutions, or out-of-school education/life centers such as libraries to internalize and learn all the stimuli they are exposed to. When providing services to children, children's libraries have to cover important issues such as "relevance to the child," "equal opportunity," "knowledge of developmental period characteristics," "early intervention," and "life skills." Therefore, it is necessary to develop education programs suitable for children's age, developmental level, generational characteristics, individual differences, and special needs. The purpose of the study is to create an education program that has been developed to create and support life skills in children's libraries and enables the experience of original activities by preschool children within a plan.

Method: The work is based on certain stages. In the design process, the first stage, the literature review, application examples of different library programs, and children's universal developmental period needs were discussed together. In the second stage, original activities, stories, and materials were created. In the last stage, the measurement and evaluation technique was determined.

Findings: The content of the program, consisting of 24 play activities, 24 stories, and 24 puppet theaters, was planned and presented to the field experts. After the arrangements were made in line with the feedback from the experts, the program was finalized and made ready for implementation.

Conclusion: The library program model, which was developed in three different modules, took its final shape with the opinions of field experts. As such, the library program is ready to implement life skills in children's libraries within a program.

Originality: It is thought that this theoretical study will make an original contribution in terms of increasing the quality of life of children, laying the groundwork for information literacy skills and lifelong learning, and will enrich the field by enabling academicians from different fields to conduct new studies.

Keywords: Early childhood period; children's libraries; life skills; library program.

Giriş

Erken çocukluk dönemi (0-8 yaş); kişiliğin oluşumu ve şekillenmesi, temel bilgi, beceri ve alışkanlıkların kazanılması ve geliştirilmesinde ileriki yıllara olan etkisi nedeniyle yaşamın en kritik dönemlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Arı, 2003). Her gelişim alanında (bilişsel, sosyal-duygusal, motor, öz bakım) yoğun ve hızlı değişimlerin yaşandığı bu dönemde, çocukların nitelikli ve etkili uyaranlara maruz kalması, uygun ortamlarda desteklenmesi ve alan uzmanları tarafından hazırlanmış olan programlarla geleceğe hazırlanması gerekmektedir. Çocukların ilk öğrenme ortamı ailedir. Bu ortamda ebeveyn ve bakım verenler tarafından yeterince desteklenen ve ailenin sağladığı güven ile sağlam bir temelden başlayan çocuklar, farklı öğrenme ortamları ile karşılaşır. Bu ortamlar, “okul öncesi eğitim kurumları” gibi formal eğitim veren ortamlar olabileceği gibi; “okul dışı sosyal ortamlar/merkezler” ve “kütüphaneler” olabilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile başlayan ve seferberlik çabasıyla ele alınan okuryazarlık kavramı, toplumun bilgi edinmesi ve bilgiyi etkin biçimde kullanabilmesi hedefleri ile yola çıkmış, günümüzde ise bilgi teknolojilerinin yaygın kullanımı ile birlikte farklı kazanımlarla anılmaya başlamıştır. Önceleri “bilgi merkezi” olarak görülen kütüphaneler, dünyadaki değişim ve dönüşüm ile birlikte sadece bilgi edinilen ve belge sağlanan yerler olmaktan çıkıp, her türlü okuryazarlık becerilerinin (ağ okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, bilimsel okuryazarlık, coğrafya okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, çoklu kültür okuryazarlığı, dans okuryazarlığı, dijital/sayısal okuryazarlık, dünya okuryazarlığı, ekonomi okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlık, gazete okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, grafik okuryazarlığı, kültür okuryazarlığı, kütüphane okuryazarlığı, matematik okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, meslek okuryazarlığı, politika okuryazarlığı, sinema okuryazarlığı, tarım okuryazarlığı, tarih okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, televizyon okuryazarlığı, tüketici okuryazarlığı, yasa okuryazarlığı, yatırım okuryazarlığı, yurttaşlık okuryazarlığı, web okuryazarlığı vb.) ve yaşam boyu öğrenmenin değerinin aktarılmasına ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına dair sorumluluklar üstlenen bir yaşam merkezi hâline gelmiştir (Önal, 2010, s. 105).

Dönüşümün tüm alanları ne derece etkilediğini inceleyen ve New Media Consortium (NMC) tarafından 2002 yılından beri yayımlanan Horizon (Ufuk) Raporları son yıllar içinde; bilişim, elektronik kitaplar (Johnson vd., 2010); artırılmış gerçeklik, oyun tabanlı öğrenme analitikleri (Johnson ve diğerleri, 2011); tablet, mobil uygulamaları, nesnelerin interneti (Johnson vd., 2012); kitlelesel açık çevrim içi dersler, oyun/oyunlaştırma, giyilebilir teknolojiler (Johnson vd., 2013); sosyal medya, karma ve iş birlikçi öğrenmenin birleştirilmesi, öğrencilerin yaratıcılığı yükselmesi, çevrim içi öğrenmeler (Johnson vd., 2014; Özbek, 2014); çevrim içi birlikte çalışma, inovasyon ve teknoloji transferi (NMC Horizon Report, 2015); kütüphanelerde kurumlar arası iş birliği, yapay zekâ, çevrim içi kimlik, büyük veri, dijital okuryazarlık (NMC Horizon Report, 2017) gibi konularda gerçekleşen bir evrilme olduğunu açıklamışlardır. Bu raporlarda yaşam boyu öğrenmenin önemine değinilmekte, her tür okuryazarlık becerisinin edinilmesinin toplumun değişen dünyaya uyum sağlaması için son derece ayırt edici bir öneme sahip olduğu belirtilmektedir. Bu becerilerin temelinde ise “veri, bilgi, belge” kadar, “farkındalık, sorgulama, eleştirme becerisi, alternatifli düşünme, iş birliği yapabilme, paylaşma, iletişim kurabilme, sorumluluk alabilme” gibi yaşam becerilerine vurgu yapıldığı izlenmektedir (NMC Horizon Report, 2015 ve 2017). Diğer yandan Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu'nun (International Federations of Library Associations and Institutions-IFLA) son yıllarda yayınladığı yönerge, kılavuz, manifesto veya raporlarında da (IFLA, 2010;

IFLA, 2018a, IFLA, 2018b; IFLA, 2019a, IFLA, 2019b; IFLA, 2020a; IFLA, 2020b), kütüphanelerin birer yaşam merkezi olarak görülmesi gerekliliği ve kütüphanelerdeki bilgi ve teknoloji hizmetlerinin yanı sıra okuryazarlık ve yaşama dair becerilerin de geliştirilmesi gerektiği (farklılıklara saygı, paylaşma, iş birliği, iletişim becerileri gibi) belirtilmektedir. Bu becerilerin kütüphanelerde erken çocukluktan itibaren kazandırılması ve desteklenerek geliştirilmesinin önemi ise geleceğe yapılan bir yatırım olarak görülmektedir. Halk kütüphanelerinin çocuk bölümlerinin ve çocuk kütüphanelerinin işlevi ve gizil gücü de bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Erken çocukluk döneminde gelişimin her alanı için etkili bir ortam sunabilen çocuk kütüphaneleri, Türkiye’de ilk olarak 1925 yılında Akhisar’da kurulmuştur (Keseroğlu, 1989, s. 109). 1952 yılında ülkemizi ziyaret eden L. S. Thompson’ın sunduğu ve Halk/ Okul/ Çocuk Kütüphanelerini inceleyerek oluşturduğu raporun ardından aynı yıl Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği yayınlanmıştır (Çocuk Kütüphaneleri Hakkında..., 1952, 24 Kasım). 1982’de yayımlanan ve çocuk kütüphanelerinin hizmetleri ile ilgili yasal düzenlemeleri aktaran Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği (Halk ve Çocuk..., 1982, 19 Ağustos), 2012 yılında tek ve bütünleştirici nitelikte ele alınarak Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği (2012, 11 Ocak) adıyla yürürlüğe konulmuştur. Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği (2012) çocuk kütüphanesi kavramını, “il ve ilçe kütüphanesine bağlı olarak on dört yaşına kadar olan çocuklara ayrı bir binada hizmet veren kütüphane olarak” tanımlamakta ve işlevini ise “çocuklara okuma kültürü, kütüphane kullanma alışkanlıkları kazandırmak, onların zihinsel yaratıcılıklarını desteklemek ve bu yönde fırsatlar sağlamak” olarak açıklamaktadır.

Dünyadaki çalışmaların da yakından izlendiği ülkemizde IFLA’nın 2003 sürümünün yeniden gözden geçirilmesinin ardından onaylanan IFLA 0-18 Yaş Grubundaki Çocuklar İçin Kütüphane Hizmetleri Rehberi yayımlanmıştır (IFLA Library Services..., 2018). Çocuk Kütüphanesi hizmetlerinde gerçekleştirilen uygulamaları sunmayı hedefleyen bu rehber, uluslararası olarak incelenen, güncellenen ve yayınlanan IFLA standartlarına yer vermekte ve farklı hizmet ve uygulamalar için, üzerinde fikir birliğine varılan ilkeleri, kılavuzları, iyi uygulama ve modelleri içermektedir. Bu sayede çocukların bilgi, okuryazarlık ve okuma becerilerini destekleyen/geliştiren kütüphane hizmetlerinin değişen/gelişen rolünü topluma aktarmak hedeflenmektedir. Son yıllara kadar çocuk kütüphanelerinde çocuk kullanıcılara ve onların ebeveynlerine/öğretmenlerine sunulan hizmetlerin çeşitli ve nitelikli olmadığı, daha çok kitap ve eğitsel malzeme ödünç alıp verme ile sınırlı kaldığı izlenmiştir. Ancak internet ve sosyal medyanın tüm alanlara olan hızlı ve keskin etkisi, tüm kullanıcıların olduğu gibi çocuk kullanıcıların ve onlara bakım verenlerin de ihtiyaçlarını değiştirmiş, bu da hizmet ve uygulamalara yansımıştır. 10. Kalkınma Planı (2014-2018)’nin 308. maddesindeki “Okuma kültürü yaygınlaştırılacak, çocukların erken yaşlarda kültür ve sanat eğitimi almaları sağlanacaktır” ifadesi (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013); Eğitim Araçları ve Yayınlar Dairesinin çalışma yönergesinde Z kütüphane kurulmasına yönelik projelerin önerilmesi ve IFLA Okul Kütüphanesi Bildirgesinde de bunun okullarda sağlanmasının önemine yer verilmesiyle çalışmalar yoğunlaşmıştır (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı..., 2016). Bu durum çocuk kütüphanelerine de yansımış, çocuk kütüphanelerinde çeşitli gelişim alanlarını destekleyen uygulama ve etkinliklerin yapıldığı, kütüphanecilerin, çocuk ile ilgili çalışan tüm uzmanlarla onların ihtiyaçları üzerinden iş birliği ve fikir paylaşımı yapabildiği izlenmiştir. Bununla birlikte, çocuk kütüphanelerinin tanımı, kapsamı, hizmet ve uygulamalarının hızla değişip geliştiği ve bu ihtiyaçlara ayak uydurup karşılayabilecek, kazanıma dönüştürüp geleceği şekillendirebilecek nitelikli programlara/içeriklere ihtiyaç duyulduğu da bir gerçektir.

Erken çocukluk döneminde tüm gelişimsel ihtiyaçların temelinde bulunan ve kazanımların hayata geçirilmesi için son derece gerekli olan “sosyal beceriler, 21. yüzyıl becerileri ve yaşam becerileri” bulunmaktadır. Bu kavramlar iç içe geçmiş ve literatürde zamanla birbirinin yerine kullanılmaya başlanmıştır. Ancak yaşam becerilerinin daha çatı bir kavram olarak ele alındığı ve Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation-WHO, 1994) tarafından “Bireylerin günlük yaşamın talepleri ve zorluklarıyla etkili bir şekilde başa çıkmasını sağlayan uyarlanabilir ve olumlu davranış yetenekleri” olarak tanımlandığı görülmektedir. Başka bir deyişle, yaşam becerileri, bireyi bir toplum içinde bağımsız ve üretken bir şekilde yaşamaya hazırlayan beceriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı bireyler bir işi nasıl sürdüreceğini bilmeyi, birinin/diğerlerinin neden belirli bir şekilde davrandığını anlamayı ve nasıl daha iyi bir arkadaş olunacağını bilmeyi içeren bu yaşam becerilerini yaşamın içinde kendiliğinden edinmektedir. Yani günlük yaşamın içinde ebeveynler ve sevdikleri tarafından modellenen becerileri öğrenmekte, deneme yanılma yoluyla kendi becerilerini mükemmelleştirebilmektedirler. Ancak bazıları için yaşam becerileri kolayca anlaşılammakta ya da gözlemlenememekte, bu becerilerin öğrenilmesi mücadele gerektirmekte ya da rehberlik edecek kişi ya da ortamlara rast gelinememektedir. Yaşam becerilerinin erken yaşlardan itibaren anlaşılması ve kazandırılması için, çocuklara ve gençlere yaşam becerilerinin her tür öğrenme ortamı ve yaşam merkezinde öğretilmesi son derece önemsenmekte ve bu sayede onları günlük yaşamlarında başarıya hazırlamak hedeflenmektedir. Anılan becerilerin kapsamında bulunan bileşenlere Tablo 1’de değinilmiştir (WHO, 1994).

Tablo 1.

Yaşam Becerilerinin Kapsamında Bulunan Bileşenler

<i>Karar verme</i> ; yaşam olayları esnasında çeşitli seçenekler arasından seçim yapabilmeyi, alternatiflerin artı ve eksi yönlerini analiz etmeyi ve sonuçlara dair sorumluluk almayı (Akfırat vd., 2017; Saunders ve Jones, 1990; WHO, 1997; Whyte, 1991; Yıldırım, 2017).
<i>Problem çözme</i> ; sorunlarla olumlu yaklaşımlar geliştirerek başa çıkabilmeyi, çatışmaları çözebilmeyi, saldırgan davranış örüntülerine başvurmada çözüm bulmayı (Akfırat ve diğerleri, 2017; Sevinç, 2005; Synder ve Synder, 2008).
<i>Eleştirel düşünme</i> ; bilginin düzenlenmesini, tanımlanmasını, çıkarımda bulunmak üzere kullanılmasını, değerlendirilmesini, yorumlanmasını yani objektif şekilde analiz edilmesini ve analiz sonuçlarının günlük yaşamda uygulanabilir olmasını (Akfırat ve diğerleri, 2017; Cüceloğlu, 2016; Facione, 2011).
<i>Yaratıcı düşünme</i> ; yeni fikirler üretmeyi, özgün ürünler oluşturmayı, buluş/keşif yapmayı, esnek olabilmeyi, hayal kurmayı ve tahmin etmeyi (Akfırat ve diğerleri, 2017; Ward, 2004; Yıldırım, 2017).
<i>İletişim becerileri</i> ; kendini ifade edebilmeyi, sözlü ve sözsüz ifadelerle duygu ve düşüncelerini aktarabilmeyi ve aktif dinleme becerilerine sahip olmayı (Akfırat vd., 2017; Hodge, 2013; Yıldırım, 2017).
<i>Kişilerarası ilişkiler</i> ; çevresindeki bireylerle olumlu ilişkiler kurabilmeyi, ilişki başlatıp sürdürebilmeyi ve gerektiğinde yapıcı olarak sonlandırabilmeyi (Sreekumar, 2016; WHO, 1997).
<i>Öz farkındalık</i> ; kendisine, zayıf ve güçlü yönlerine, hoşlanıp hoşlanmadıklarına dair bilincin yüksek olmasını ve bunlardan yola çıkarak kendisini yönetebilmeyi (Akfırat ve diğerleri, 2017; Sreekumar, 2016; Yıldırım, 2017).
<i>Empati</i> ; kendini başkalarının yerine koyabilmeyi, destekleyici olabilmeyi, çevresindekilerin duygu ve düşüncelerini anlayıp bunu karşı tarafa da hissettirebilmeyi (Bolat ve Balaman, 2017; Dökmen, 2008; Yıldırım, 2017).
<i>Stresle başa çıkma</i> ; stres kaynaklarını tanımayı, etkisine dair bilinç kazanmayı ve kendini kontrol edip yatıştırabilmeyi (Akfırat ve diğerleri, 2017; Sreekumar, 2016; Yıldırım, 2017).
<i>Duygularla başa çıkma</i> ; kendisinin ve başkalarının duygularına dair farkındalık geliştirmeyi, duyguları ifade edebilmeyi, duygularına uyan tepkiler vermeyi ve başkalarının duygularını algılayabilmeyi (Akfırat ve diğerleri, 2017; Goleman, 2017).

Yaşam becerileri ile ilgili yapılan çok sayıdaki çalışmada da bu becerilerin erken yaştan itibaren tüm öğrenme ortamlarında ve yaşam merkezlerinde kazandırılması ve bu sürecin etkili ve sürdürülebilir programlar dâhilinde planlanması gerektiğine dair kanıtlar ve öneriler öne sürülmektedir (Fahmie ve Luczynski, 2018; Koimett, 2013; Ramazan ve Özdemir, 2020; Shahabudin ve Arfa, 2019; The World Bank, 2013; Tillman ve Prazak, 2019; Tuğluk ve Özkan, 2019; UNICEF, 2016; Yıldırım ve Temel, 2020). Çocuk kütüphaneleri sözü edilen yaşam merkezlerinden biridir. IFLA (2011), çocuk kütüphanelerinin ana amaçlarının; çocuklara bilgi, işlevsel/görsel/dijital/medya okuryazarlığı, kültürel gelişim, okuma gelişimi, yaşam boyu öğrenme becerileri kazandırmak, boş zamanlar için yaratıcı programlara erişimi kolaylaştırmak, çocukların açık erişimli tüm kaynaklara ve ortamlara erişimini sağlamak, çocuklar/ebeveynler ve bakıcılar için çeşitli etkinlikler sunmak, ailelerin toplum içine girişini kolaylaştırmak, çocukları güçlendirmek, çocukların özgürlüğünü, güvenliğini savunmak, çocukları kendine güvenen ve yeterli bireyler olmaya teşvik etmek ve barışçıl bir dünya için çabalamak olduğunu belirtmektedir. Kütüphanelerin yaşam ve bilgi merkezi olması, yaşadığımız çağın “bilgi çağı” olarak adlandırılması çocukların erken yaştan itibaren bilgi arama, bilgiye erişme ve bilgi okuryazarlığı becerilerine de sahip olmalarını gerektirmekte, bu becerilerin çocukların ileriki yaşantılarına kalite sağlamanın yanı sıra öğrenen toplum olma yolunda da ivme kazandıracakı bilinmektedir. Özellikle bilgi okuryazarlığı standartları incelendiğinde; bilgiye etkin ulaşma, bilgiyi eleştirel değerlendirme, bilgiyi doğru ve yaratıcı kullanma, ilgi alanlarını takip etme, her formattaki bilgiye ilgi duyma, bilgi arama ve üretme, demokratik toplum için bilgiyi savunma, bilgi konusunda etik davranışlar sergileme, bilgi üretimi için işbirliği yapma başlıkları ile karşılaştığı ve dikkatle incelendiğinde bunların yaşam becerileri ile örtüştüğü ve sonraki adımları olduğu görülmektedir (AASL/AECT, 1998; Önal, 2015; Özgüven, 2019; Polat, 2012 ve Polat 2018). Bu noktada yaşam becerilerinin, bilgi okuryazarlığı becerileri kazanımında temel oluşturduğu, bu temelin erken yaştan itibaren fırsat eşitliği ve ücretsiz olma yönünden de güçlenerek çocuk kütüphanelerinde gerçekleştirilebileceği sonucuna varılması mümkündür.

Günümüzde, kütüphanelerin erken çocukluk dönemi için ne denli önemli olduğuna dair farkındalık kazandıran, kütüphanelerde edinilen yaşam becerilerinin çocukların tüm yaşamına katacağı olumlu etkiye vurgu yapan, anılan yaşam becerilerinin kazandırılmasına hizmet eden ve çocuğa görelilik ilkesi ile planlanan programlara ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmanın temel problemi, bilgi ve yaşam merkezi olan kütüphanelerin erken çocukluk dönemi için önemini ve çocukların tüm yaşamı için belirleyici olabilecek olan yaşam becerileri konusundaki etkisini inceleyen kanıt niteliğinde çalışmaların Türkiye’de henüz gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Bu konuya ilişkin olarak çocuk kütüphanelerinde gerçekleştirilen farklı uygulamaların ve hizmetlerin bir program dâhilinde sunulmaması, çocuklara uygunluğu, devamlılığı ve sürdürülebilirliği bakımından incelenmemesidir. Yaşam becerilerinin kütüphanelerde geliştirilmesi için konuya dair özgün etkinlik ve içeriklerden oluşan programlara ve hizmetlere ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Bu çalışma, ilgili literatür, uygulamalar ve erken çocukluk dönemi gelişimsel ihtiyaçları doğrultusunda çocuk kütüphanelerinde yaşam becerilerinin geliştirilmesinin desteklenmesi ve bu hedefle oluşturulmuş özgün etkinliklerin bir plan dâhilinde okul öncesi dönemdeki çocuklar tarafından deneyimlenmesinin sağlanması için gerçekleştirilmiştir. Dünyada çocuk

kütüphanelerinin çocuk yaşamındaki önemine, kütüphanelerin bilgi merkezi olmalarının yanı sıra birer yaşam merkezi olduklarına ve yaşam becerilerinin kütüphanelerde erken yaştan itibaren kazandırılması gerektiğine vurgu yapan pek çok çalışma gerçekleştirilmektedir (Amoo, 2014; Bergman, 1974; Bild Jensen-Sondrup, 2019; Ciravola, 2015; Cohn, 2018; Collence, 2013; Dar, 2017; Deglan ve Leung, 2021; Duncan, 2021; Grad, 2021; Grassi, 2014; Hickey, 2019; IFLA, 2015; Igwebuike vd., 2018; Infante, 2018; Karadeniz, 2011; Koimett, 2013; Mind in the Making, 2015; Oberg, 2009; Pugh ve Doyle, 2019; Robinson, 2020; Samiee, 2019; Shahabudin ve Arfa, 2019; Sirinides vd., 2017; Teachstarter Blog, 2021; The School Run, 2020; Tise, 2011; Tiurmenko vd., 2018; Wickramarachchi, 2021; Wiorogórska, 2014). Türkiye’de ise iyi uygulama örneklerine rastlandığı (Beşir, 2020; Gönen vd., 2015; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020; Yalman, 2020; Yıldırım ve Akkaya, 2018), ancak konuyu tüm hatları ile ve erken çocukluk dönemine uygun biçimde ele alıp planlayan, nitelikli ve sürdürülebilir bir içerik bulunmadığı söylenebilir. Böylece çalışmanın temel amacı, çocuk kütüphanelerinde çocukların yaşam becerilerini geliştirmeyi hedefleyen uygulanabilir bir kütüphane programı oluşturmak olarak belirlenmiştir. Bu amaçtan yola çıkan araştırma sorusu şöyledir: “Çocuk kütüphanelerinde yaşam becerilerinin kazandırılmasını hedefleyen ve erken çocukluk gelişimsel dönem ihtiyaçları göz önüne alınarak geliştirilen bir Kütüphane Programı hangi içerikte hazırlanmalıdır?”

Yöntem

Kütüphane Programının Oluşturulması

Araştırma kapsamında, erken çocukluk dönemindeki çocukların yaşam becerilerinin geliştirilmesine yönelik bir kütüphane programı içeriği oluşturulması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, çalışma süreci çok aşamalı tasarlanmış, her aşama kapsamında izlenecek adımlar ve alt adımlar belirlenmiştir.

1.Aşama: Programın tasarımı

“Çocuk Kütüphaneleri Yaşam Becerileri Geliştirme Programı-ÇKYBGP”nın tasarımı sürecinde; ilgili literatür taraması, benzer uygulama örneklerine ulaşılması (Amoo, 2014; Bergman, 1974; Beşir, 2020; Bild Jensen-Sondrup, 2019; Ciravola, 2015; Cohn, 2018; Collence, 2013; Dar, 2017; Deglan ve Leung, 2021; Duncan, 2021; Gönen vd, 2015; Grad, 2021; Grassi, 2014; Hickey, 2019; IFLA, 2015; Igwebuike vd., 2018; Infante, 2018; Karadeniz, 2011; Koimett, 2013; Mind in the Making, 2015; Oberg, 2009; Pugh ve Doyle, 2019; Robinson, 2020; Samiee, 2019; Shahabudin ve Arfa, 2019; Sirinides ve diğerleri, 2017; Teachstarter Blog, 2021; The School Run, 2020; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020; Tise, 2011; Tiurmenko vd., 2018; Wickramarachchi, 2021; Wiorogórska, 2014; Yalman, 2020; Yıldırım ve Akkaya, 2018) ve çocukların evrensel gelişimsel dönem ihtiyaçlarının birlikte ele alınıp, harmanlanması sonrasında özgün etkinlikler/hikâyeler/içerikler/materyaller oluşturulmuştur.

Eğitim programı geliştirme sürecinin,

- hedeflerin belirlenmesi (kazandırılması planlanan davranışların belirlenmesi),
- içeriğinin oluşturulması (programdaki hedeflerin karşılanmasına yönelik konuların belirlenmesi),

- öğrenme-öğretme süreci (hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilmesi gereken yöntem, uygulama ve stratejilere karar verilmesi),
- ölçme ve değerlendirme (hedeflenen davranışların test edilme biçimini ve kalite düzeyini belirlemek) başlıklı 4 boyutu (Demirel, 2020, s. 5) sağlanmaya çalışılmıştır. Bu sürecin sonunda, oluşturulan kütüphane programının alan uzmanları tarafından incelenmesi sağlanmıştır.

Çocuk kütüphanelerinde uygulanmak üzere geliştirilen programın tasarımı aşağıdaki gibi ayrıntılandırılabilir.

1.a. İlgili literatürün incelenmesi

Öncelikle ilgili literatür incelenmiş ve “yaşam becerileri” kavramının bileşenleri (WHO, 1994) belirlenmiştir. Yaşam becerileri, Dünya Sağlık Örgütü-WHO (1993) tarafından “bireylerin günlük yaşamın talepleri ve zorluklarıyla etkili bir şekilde başa çıkmalarını sağlayan uyarlanabilir ve olumlu davranış yetenekleri” olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma dayanarak yaşam becerilerinin, genç insanlarda hayatın gerçekleriyle yüzleşirken zihinsel sağlığı ve yeterliliği geliştirmeye yardımcı olan yetenekler olduğu söylenebilir.

Kullanılan diğer bir tanımlamaya göre ise yaşam becerileri, kişinin günlük hayatta karşılaşılabileceği talepler ve zorluklarla etkin bir şekilde başa çıkmasını sağlayan kişisel yeterlilikleri ifade etmektedir (Seth, 2002). WHO (1994) tarafından çocukların ve ergenlerin sağlık ve esenliğinin geliştirilmesi için belirlenen temel yaşam becerileri alanları; *karar verme, problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim becerileri, kişilerarası ilişki becerileri, öz farkındalık, empati, stresle başa çıkma ve duygularla başa çıkma* olarak belirlenmiştir. Pan Amerikan Sağlık Organizasyonu tarafından yayınlanan ve alan yazında yaygın kabul görmüş bir sınıflandırmada ise sözü edilen bu yaşam becerileri üç ana kategori altında ele alınmış (Mangrulkar, Whitman ve Posner, 2001) ve bu kategoriler *sosyal beceriler, bilişsel beceriler ve duygularla baş etme becerileri* olarak adlandırılmıştır (aktaran, Koran, 2021). Programın modüllere ayrılmasında da bu sınıflamadan yola çıkılmıştır.

Eğitim programı geliştirme aşamaları göz önüne alınarak, erken çocukluk dönemine uygun hedefler Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programı (Millî Eğitim Bakanlığı, 2013)'nın öngördüğü gelişim alanlarına (bilişsel, sosyal-duygusal, dil, psikomotor gelişim alanları) paralel olarak belirlenmiş, kütüphane kullanıcısı olan çocuklara kazandırılacak istendik davranışlar tespit edilmiştir. Bu hedeflere karar verilirken Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımladığı yaşam becerileri bileşenlerinin kapsamı dikkate alınmıştır (WHO, 1994).

Hedeflerin belirlenmesinin ardından, o hedefleri karşılayacak konular bütünü oluşturulmuştur. Böylece bir eğitim programı geliştirilirken dikkat edilmesi gereken, ‘bir bütün olarak her şeye değinmek, gereksiz olan detayları sınırlamak’ vurgusu sağlanmaya çalışılmıştır (Demirel, 2020, s. 115). İçerikte neler olacağını belirleyecek olan bu aşama kapsamı ifade ettiği için önemlidir.

1.b. İçeriğin oluşturulması

Çocuk Kütüphaneleri Yaşam Becerileri Geliştirme Programının oluşturulmasında temel alınan model Taba ve Tyler’a ait program geliştirme modelidir. Bu model, Taba Modeli ile Tyler Modelinin ortak yönleri bir araya getirilerek oluşturulmuştur (Demirel, 2020, s. 67). Taba-Tyler

Modeline göre ilk aşamada, ihtiyaçlar ve amaçlar belirlenmekte, içerik buna uygun biçimde seçilip düzenlenmektedir. Bir hedefin gerçekleştirilme süresi, başta öğrencilerin düzeyi olmak üzere birçok değişkene bağlıdır. Bu nedenle, programdaki hedeflere yönelik olarak planlanan ders saatleri için tahmini süreler ile yola çıkmıştır. Tablo 1’de görülebileceği gibi, uygulanacak olan kütüphane programında Pan Amerikan Sağlık Organizasyonu (Mangrulkar, Whitman ve Posner, 2001) tarafından da önerildiği gibi üç modül yer almıştır. Bunlar *sosyal beceriler, bilişsel beceriler ve duygularla baş etme becerileridir*. Geliştirilen *Çocuk Kütüphaneleri Yaşam Becerileri Geliştirme Programının* yapısı, tasarımında yer alan modüllere ait hedefler ve öğrenme çıktısı sayıları ve ders saatleri modüllere göre Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 2.

Kütüphane Programı Tasarımı Modül 1

Yaşam Becerileri	Etkinlikler	Hedefler	Hikâyeler	Kukla Tiyatroları	Süre
Karar	1. Kütüphaneme Kitap Öneriyorum	1. Seçenekler arasından karar verebilir. Verdiği kararın nedenlerini açıklayabilir.	En Çok Okunanlar	1.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Verme	2. Kütüphanede Ne Var? Ne Yok?	2. Alternatif seçeneklerden birini seçer, kararının nedenlerini açıklayabilir.	Yeni Kütüphaneye Yeni Kedi	2.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Eleştirel	3.Kitap Bakımı Bilmecesi	3. Yorumladığı bilgiyi açıklayabilir. Yaptığı yorumun nedenlerini açıklayabilir.	Kütüphaneyi Bilmeyen Çocuk	3.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Düşünme	4.Yap-Yapma	4. Bilgiyi günlük yaşamına uygun biçimde yorumlayabilir. Yaptığı yorumun nedenlerini açıklayabilir.	Uzay Kütüphanesi	4.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Problem	5.Kitap Bulmaca	5. Problem çözebilir. Sunulan probleme uygun çözümü üretebilir.	Beklenmedik Oyun	5.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Çözme	6.Raflara Sığar mı?	6. Sunulan probleme uygun çözümü üretebilir. Sunulan probleme dair alternatif çözüm üretebilir.	Dev Bir Kitap	6.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Yaratıcı Düşünme	7.Nasıl Kullanırsın? 8.Aaaa!	7. Fikir geliştirebilir. Geliştirdiği fikirler anlamlıdır. 8. Bilgiyi kullanarak sorgulama yapar. Yönergeyi kullanarak sorgulama yapar.	Belki de Gerekir Kapaksız Kitaplar	7.Kukla Tiyatrosu 8.Kukla Tiyatrosu	45 dk. 45 dk.

Tablo 3.*Kütüphane Programı Tasarımı Modül 2*

Yaşam Becerileri	Etkinlikler	Hedefler	Hikâyeler	Kukla Tiyatroları	Süre
	9. Bana Merhaba De	9. Farklı iletişim yolları önerebilir. Önerdiği iletişim kurma biçimi anlamlıdır.	Dünya Dolusu Kütüphane	9.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Etkili	10. Kütüphane Yelpazesi	10. Dinlediği yönergeyi tam olarak yerine getirebilir. Yönergeyi bir kez dinleyip yerine getirebilir.	Kitap Hastanesi	10.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
İletişim	11. Kuralları Bilmeyen Var	11. Etrafındaki farklı iletişim biçimlerini tanımlayabilir. İletişime dair kuralları ifade edebilir.	Kulaktan Kütüphaneye	11.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
	12.Görev Kavanozu	12. Dinlediği yönergeyi tam olarak yerine getirebilir. Yönergeyi bir kez dinleyip yerine getirebilir.	Nerede Bu Kitap	12.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
	13. Kütüphaneciye Yazıyoruz	13. İlişki başlatma ile ilgili fikir üretebilir. Önerdiği ilişki başlatma biçimi anlamlıdır.	Dünyanın En Eski Kütüphaneleri	13.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Kişiler Arası İlişkiler	14. Kitap Tanıtıyoruz	14. İlişki başlatma ile ilgili fikir üretebilir. Önerdiği ilişki başlatma biçimi anlamlıdır.	Fırtınalı Bir Kütüphane	14.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
	15. İyilik Dolu Sözler	15. Olumlu ilişki kurma ile ilgili fikir üretebilir. Önerdiği olumlu ilişki kurma biçimi anlamlıdır.	Kitap Kurdu Teşekkür Ediyor	15.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
	16. Kitap Gemisi	16. İlişkiyi güçlendiren sözler kullanma ile ilgili fikir üretebilir. İlişkiyi güçlendirmek için önerdiği sözler anlamlıdır.	Tuhaf Bir Kitap	16.Kukla Tiyatrosu	45 dk.

Tablo 4.*Kütüphane Programı Tasarımı Modül 3*

Yaşam Becerileri	Etkinlikler	Hedefler	Hikâyeler	Kukla Tiyatroları	Süre
Öz	17.Kitap, Kütüphane ve Ben	17. Kendini/başkalarını oluşturan bileşenlere dair farkındalığı vardır. Kendisini/başkalarını bileşenleriyle birleştirebilir	İstedğim Gibi Kütüphanesi	17.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Farkındalık	18.Kendi Kütüphaneni Yarat	18.Kendisinin/kişilerin/nesnelere dair özelliklerine dair farkındalığı yüksektir. Kendi özelliklerine dair bilinci yüksektir.	Afacan Kütüphane	18.Kukla Tiyatrosu	45 dk.

Yaşam Becerileri	Etkinlikler	Hedefler	Hikâyeler	Kukla Tiyatroları	Süre
Empati	19.O Kitabın Yerinde Olsam	19. Kendini başkalarının yerine koyarak fikir üretebilir. Kendini başkalarının yerine koyarak önerdiği fikir anlamlıdır.	İhtiyar Kitap Kütüphanede	19.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
	20.Kütüphanede ki Dost	20. Kendini başkalarının yerine koyarak fikir üretebilir. Kendini başkalarının yerine koyarak önerdiği fikir anlamlıdır.	Kütüphanede Yaşayan Biri	20.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Duygularla	21.Bir Kitaptaki Duygular	21.Duyguları tanımlayabilir. İfade ettiği duyguların günlük yaşamına olan katkılarını açıklayabilir.	Kitaptan Dökülen Duygular	21.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Başa Çıkma	22.Kütüphane ve Duygular	22.Duyguları tanımlayabilir. Başkalarının duygularına dair yaptığı tanımlamalar anlamlıdır.	Kütüphanede Duygular Var	22.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
Stresle	23.Gergin Bir Kütüphane	23. Karşılaştığı bir stres durumu tanımlayabilir. Stresi kontrol altına almaya yönelik önerdiği yol anlamlıdır.	Kütüphanede Sulu Köfte	23.Kukla Tiyatrosu	45 dk.
	Başa Çıkma	24.Sorunu Sakince Çöz	24. Stresle başa çıkabilmek için fikir üretebilir. Stresle başa çıkabilmek için önerdiği fikir anlamlıdır.	Kütüphanenin Gözleri	24.Kukla Tiyatrosu

Çocuk Kütüphaneleri Yaşam Becerileri Geliştirme Programının Modül 1, Modül 2 ve Modül 3 bölümlerinin kapsamında yer alan etkinliklerin bir örneği Şekil 1’de, hikâyelerin bir örneği Şekil 2’de ve Kukla Tiyatroları Tartışma soruları ise Şekil 3’te verilmiştir.

2.Aşama: Programın içeriği ve öğrenme-öğretme süreci

Çalışmanın bu aşamasında, tasarımı yapılan programın içeriği oluşturulmuş ve öğrenme-öğretme süreçlerine karar verilmiştir. *Çocuk Kütüphaneleri Yaşam Becerileri Geliştirme Programı* üç modül (bilişsel, sosyal ve duygusal) kapsamındaki on bileşenden (problem çözme, karar verme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim becerileri, kişilerarası ilişki becerileri, öz farkındalık, empati, stresle başa çıkma ve duygularla başa çıkma) oluşmaktadır. Programın uygulanmasında ise oyun etkinlikleri, hikâyeler ve kukla tiyatroları kullanılacaktır. Sözü edilen etkinlikler, hikâyeler ve kukla tiyatrolarının tamamı araştırmacı tarafından özgün olarak oluşturulmuştur. İçeriğin tespiti sonrasında, hedefleri karşılamak ve içerikte ifade edilen konulara gereğince yer verebilmek için nasıl bir öğrenme-öğretme süreci izleneceği belirlenmiştir. Buna göre;

2.a. Oyun etkinlikleri: Üç modül kapsamındaki bileşenleri kapsayan beceriler için oyun etkinlikleri oluşturulmuştur. Hedefi, ait olduğu modüle ve beceriye ait kazanımların çocuklar tarafından içselleştirilmelerini sağlamaktır. Toplam etkinlik sayısı 24’ür. Etkinlikler,

uygulamayı yapan kişinin liderliğinde gerçekleştirilecektir. Her etkinlik için bir etkinlik kartı oluşturulmuştur. Etkinlik kartında oyunun hangi modüle ve hangi bileşene ait olduğu belirtilmektedir. Oyunun adı, hedefleri, malzemeleri, uygulanma biçimi ve nasıl değerlendirileceği de kartlarda bulunan bilgiler arasındadır. Etkinlik kartının bir örneği Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1.

Etkinlik Kartı Örneği

ETKİNLİK NO: 18	MODÜL 3
ETKİNLİĞİN ADI: Kendi Kütüphaneni Yarat	
YAŞAM BECERİSİ: Öz Farkındalık	
HEDEF DAVRANIŞ: Kendisinin/kişilerin/nesnelerin özelliklerine dair farkındalığı yüksektir. Kendi özelliklerine dair bilinci yüksektir.	
MATERYALLER: Büyük bir karton (çizgilerle birkaç satıra ayrılmış olmalı, çizgilerin üzerinde sayılar yer almalı), kitap sırtları biçiminde kesilmiş şerit kâğıtlar (her birinin üzerinde numaralar var), boya kalemleri, tack-it yapıştırıcı	
ÖĞRENME SÜRECİ: Çocuklara duvardaki karton gösterilir ve bunun bir kütüphane olduğu, çizgilerinin de kütüphane raflarını oluşturduğu söylenir. Çocuklara “Şimdi hepimiz en sevdiğimiz kitapları düşünelim. Size kâğıtlar dağıtacağım. Bu kâğıtlar en sevdiğimiz kitapların sırt kısmı olacak. Yani oraya en sevdiğiniz kitabın adını yazacağız. Bu kâğıtlarda sayılar da göreceksiniz. Bu sayılar da kitabı, kütüphanede ait olduğu yere yerleştirebilmemiz için” şeklinde yönerge verilir. Çocuklar tek tek sevdikleri kitapları söylerler. Tüm çocukların birbirinin yanıtlarını duymaları, yeni kitap isimlerini öğrenmeleri önemlidir. Ardından her çocuk kendi kitap şeridi ile birlikte kütüphane raflarına gider ve şeritte yazan numaraya uygun yere kitabını yerleştirir. Çocuklara “Bu bizim SEVİLEN KİTAPLAR KÜTÜPHANEMİZ olsun” açıklaması yapılır. Bu kütüphaneyi taşıyan karton, kütüphane panosunda sergilenir.	

2.b. Hikâyeler: Üç modül kapsamındaki bileşenleri kapsayan beceriler için özgün hikâyeler yazılmıştır. Toplam hikâye sayısı 24’tür. Hedefi, ait olduğu modüle ve beceriye ait kazanımların çocuklar tarafından içselleştirilmelerini sağlamaktır. Hikâyeler resimsizdir, tek sayfaya sığacak uzunluktadır ve çocuklara uygulamayı yapan kişi tarafından okunacaktır. Her bir hikâye için bir hikâye kartı oluşturulmuştur. Hikâye kartında hikâyenin hangi modüle ve hangi bileşene ait olduğu belirtilmektedir. Hikâye kartının bir örneği Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2.

Hikâye Kartı Örneği

HİKÂYE 18

MODÜL 3-ÖZ FARKINDALIK (HİKÂYE)

AFACAN KÜTÜPHANE

Afacan kütüphane şehrin tam ortasında kurulmuş bir kütüphaneydi. Sevimli, rahat ve kitap dolu bir yerdi ve kullanıcıları tarafından çok sevilirdi. Ancak Kütüphaneci Aysun Hanım, kütüphaneye daha çok kişinin gelmesini ve burasının ne kadar keyifli ve eğlenceli olduğunu herkesin anlamasını istiyordu.

Aslında kütüphanede çok güzel etkinlikler düzenleniyordu. Oyunlar, boyama atölyeleri, robot yapma ve deney çalışmaları, yapboz saatleri, yoga ve hikâye günleri, drama, kukla tiyatrosu zamanları vardı. Ayrıca her çocuğun okuma zevkine uygun kitaplar, resimli hikâyeler ve farklı dergiler, renkli kataloglar ya da bilgisayarlar da buradaydı. Ama çoğu insan kütüphane denince sadece kitapların olduğu, sessiz durulan, sıkıcı yerleri anlıyordu galiba. Oysa kütüphaneler bundan daha fazlasıydı artık.

Aysun hanım kütüphanelerin daha iyi tanıtılması gerektiğine karar verip çalışmalarına başladı. Çocukların rahatça kitap okuyacağı minderler tasarladı kütüphaneye. Bu o kadar rahattı ki, üstüne uzanıp dakikalarca okumak isteyebilirdiniz. Kitapların bir kısmını raflardan aldı ve onları elbise askılarına takıp tanıtmaya başladı. Bu çok dikkat çekici ve merak uyandırıcı olmuştu. Ayrıca okuma odalarının bazılarında hafif müzik çalınmasını sağladı. Kitapların bazılarının içine minik sürprizler sakladı. Kütüphanede acikanlara sunmak için çikolatalı kurabiyeler hazırladı.

Ve bir gün kütüphaneye gelen bir gazeteci tüm bunların fotoğrafını çekti. Aysun Hanım ile görüşüp, kütüphanede yapılan her şey ile ilgili bilgi aldı. Aysun hanım onu dinleyenlerin, yaptıklarına önem verenlerin olduğunu düşünüp mutlu oldu. Ama ertesi gün daha da çok şaşırdı. Gelen gazeteci, gazetede Afacan Kütüphaneden söz etmiş ve fotoğraflarını da basmıştı. O günden sonra Afacan kütüphane çok daha fazla ilgi çekmeye başladı. Aysun Hanım'ın gerçekleştirdiği bütün farklılıklar herkesin dikkatini çekmişti. Artık kütüphane dolup taşıyor ve gelenler kütüphanenin sadece kitap dolu raflardan oluşan bir yer olmadığını, çok eğlenceli ve neşeli bir merkez olduğunu anlayabiliyorlardı.

2.c. Kukla tiyatroları: Üç modül kapsamındaki bileşenleri kapsayan beceriler için kukla tiyatroları tartışma soruları oluşturulmuştur. Hedefi, ait olduğu modüle ve beceriye dair yazılan hikâyelerdeki kazanımların çocuklar tarafından içselleştirilmelerini sağlamaktır. Toplam kukla tiyatrosu içeriği sayısı 24, her birinin altında çocuklara yöneltilecek olan tartışma sorusu ise 4-5 adettir. Sorular bir kukla tiyatrosu bağlamı içinde uygulamacı tarafından çocuklara yöneltilecektir. Her kukla tiyatrosu soru grubu için bir kart oluşturulmuştur. Kartta oyunun hangi modüle ve hangi bileşendeki hangi hikâyeye ait olduğu belirtilmektedir. Kukla tiyatrosu kartının bir örneği Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3.*Kukla Tiyatrosu Kartı Örneği***Kukla Tiyatrosu 18-Afacan Kütüphane**

-Afacan kütüphane nasıl bir yer?

-Afacan kütüphanede hangi etkinlikler yapılıyor?

-Aysun hanım kütüphanede hangi değişiklikleri yapıyor?

-Siz bir kütüphanede değişik etkinlikler düzenleyecek olsanız neler yapmayı düşünürdünüz?

Bu süreçte, hedeflere ulaşmak için hangi öğrenme ve öğretme modellerinin, stratejilerin, yöntem ve tekniklerin seçileceği de belirlenmiştir. Çocukların öğrenme süreçlerine aktif katılımı için probleme dayalı öğrenme¹, örnek olay², tahmin-gözlem-açıklama³, beyin fırtınası⁴, argümantasyon⁵, tartışma, soru cevap, sunuş yoluyla öğretim gibi öğrenme-öğretme yaklaşımları, strateji, yöntem ve teknikleri kullanılmıştır.

3.Aşama: Ölçme ve değerlendirme

Program geliştirilirken geçilen sonraki aşamada ölçme ve değerlendirmenin yapılma şekli belirlenmiştir. Bu süreçte, en başta belirlenen her bir hedef davranışın ayrı ayrı test edilmesi, istedik davranışların hangilerinin/ne kadar kazandırıldığı vurgulanmış, böylece verilen eğitimin kalite kontrolünün yapılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda her modülün kapsamındaki her bileşenin hedefleri doğrultusunda, her bir hedef için birer değerlendirme sayfası hazırlanmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan değerlendirme içeriği, her bir hedefin karşılanıp karşılanmadığını çocukların buna dair becerileri kazanıp kazanmadığı üzerinden ölçen değerlendirme sayfalarını içermektedir. Değerlendirme sayfasının bir örneği Şekil 4'te sunulmuştur.

¹ Probleme dayalı öğrenme (PDÖ), öğrencileri esas olarak dersler veya ders kitapları aracılığıyla öğrenmek yerine, gerçek dünyadaki (açık uçlu) sorunlara kendi başlarına veya gruplar hâlinde çözümler aramaya yönlendiren bir öğretim yaklaşımıdır (Sönmez Lee, 2003).

² Örnek olay, belli bir konuda gerçek yaşamda karşılaşılan problem durumların çözülmesi için örnek durumlar üzerinde tartışmak, analizler ve değerlendirmeler yaparak çalışmak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Bu sayede öğrencilerin örnek durumlar üzerinden deneyim, bilgi, beceri ve tutum kazanmaları mümkün olmaktadır (Akgün, 2013).

³ Tahmin-gözlem-açıklama (TGA) yöntemi, White ve Gunstone (1992)'dan aktarıldığına göre tahmin etme, tahminlerini doğrulama, gözlemlerini tanımlama ve yapılan tahmin ve gözlemler arasında var olan çelişkileri giderme basamaklarını içeren bir yöntemdir (Akamca, 2008, s. 23).

⁴ Beyin fırtınası yöntemi, karşılaşılan bazı problemlerde farklı geçmişlere ve deneyimlere sahip bir grup insanın biraraya gelmesi ve etkileşimli bir iş birliği içinde çözüm yollarına dair hep birlikte önerilerde bulunarak çözüm yoluna ulaşmasıdır (Shi, 2011, s. 303).

⁵ Toulmin tarafından ortaya konan argümantasyon, bireylerin bir problem, konu ya da olaya ilişkin iddialarını veriler ile destekleyebilmelerine, iddia ya da fikirlerini farklı gerekçeler sunarak savunabilmelerine, karşıt fikirleri doğru bir dille çürütebilmelerine, bireyin kendi fikrini karşı tarafa kabul ettirebilmesine veya karşı tarafın fikrinin doğru olduğunu kabul edebilmesine dayanan ve bireylerin doğru ve etkili bir tartışma ortamında düşüncelerini ifade edebilmelerini sağlayan bir süreç olarak tanımlanabilir (Gül ve diğerleri, 2018).

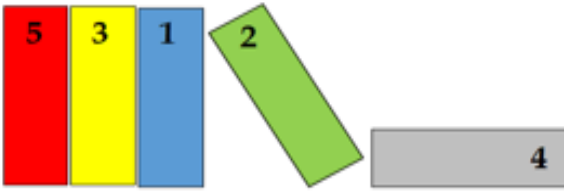
Şekil 4.

Değerlendirme Sayfası Örneği

ETKİNLİK 18
Etkinliğin Adı: KENDİ KÜTÜPHANENİ YARAT
Yaşam Becerisi: Öz farkındalık
Modül 3 (Duygusal Beceriler)
Hedef Davranış: Kendisinin/kişilerin/nesnelerin özelliklerine dair farkındalığı yüksektir. Kendi özelliklerine dair bilinci yüksektir.

Kütüphane

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Yönerge: Kitapların her birini numarasına uygun biçimde kütüphane rafına birleştir. İlk rafa çok sevdiğin bir kitabı koyacak olsan, bu kitap ne ile ilgili olurdu?

Uygun eşleştirmeyi yapabilme Var Yok

Numara sisteminin mantığını açıklayabilme Var Yok

4.Aşama: Uzman görüşü

Sürecin son aşamasında, oluşturulan program, alan uzmanlarının (1 ÇGE Uzmanı, 1 Eğitim Bilimleri/Program Geliştirme uzmanı, 1 Klinik Çocuk Psikoloğu, 1 Bilgi ve Belge Yönetimi uzmanı ve 1 Kütüphaneci) görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütler doğrultusunda yapılan düzeltmelerin ardından programa son hâli verilerek, uygulamaya hazır duruma getirilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Yaşam becerilerinin kazandırılması konusunda yapılması gerekenler planlanırken çocuk kütüphanelerinin rolü çok önemli görünmektedir. Çocukların kütüphanelerden olabilecek en yüksek düzeyde yararlanabilmesi için “çocuğa görelilik” ilkesi ile yola çıkan, disiplinlerarası

bakış açılarıyla planlanan ve standart hâle getirilmeye çalışılan, tasarım/uygulama/değerlendirme konularında bir bütün olarak ele alınıp sürdürülebilir olan kütüphane programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, ortaya koyduğu “yaşam becerileri” kavramı ile bu becerilerin erken çocukluk döneminde kazandırılmasının önemine dikkat çekmekte, IFLA da bu becerilerin bilgi okuryazarlığı kavramı ile birlikte ele alınabileceğinin altını çizmektedir. Eğitimin erken yaşlardan itibaren başladığı ve yaşam boyu sürdüğü düşünülürken, bazı kavramların bu yaşlarda kazandırılmasının önemi yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla çocuk kütüphaneleri, yaşam becerileri, kütüphane programı gibi konular çocukların yaşamında olabildiğince erken karşılık bulmalı ve oyun/etkinlik/uygulamalarla davranış ve alışkanlığa dönüştürülebilir olumlu algılar yaratmalıdır.

Günümüzde erken çocukluk döneminde çocuk kütüphaneleri ve yaşam becerilerini birleştiren uygulama ve programlar bulunmakta, konu ile ilgili akademik çalışmalar ve projeler yürütülmektedir. Her ülke ve her ülkenin içindeki farklı kütüphaneler konuyu ele almaktadır. Ancak özellikle erken çocukluk döneminde bir konunun çalışılması sürecinde, konunun çocuğa görelilik ilkesi ile uyum içinde olması, iyi planlanmış olması, sağlam bir kavramsal çerçeveye dayandırılması, eğitim programlarının düzenlenmesi, ihtiyaçların belirlenmesi, eğitimcilerin eğitilmesi, erişime açılabilmesi, kaynak sağlanabilmesi ve tüm bunlar yapılırken hedef konu ve kavramın sınırlarının dışına çıkılmamasına ya da boşluk bırakılmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, erken çocukluk döneminde yaşam becerileri kavramı, çocuk kütüphaneleri bağlamında ele alınmış ve kütüphane gibi “herkes için” olma özelliği taşıyan yaşam merkezlerinin bu kavramın kazandırılmasında hangi uygulamaları yapabileceğine dair önerilerde bulunularak bir kütüphane programı tasarımı oluşturulmuştur. Çalışma bu hâliyle kavramsal çerçeve sunmasının ardından, kütüphane, çocuk, program ve yaşam becerileri kavramlarını birleştirmek ve oluşan etkileşimli bütünü bir arada tutma, sürdürülebilirlik kavramının içselleştirilmesini sağlama hedefli oyun tabanlı kütüphane uygulamaları oluşturmak için yola çıkmıştır. Literatürdeki pek çok çalışmanın vurguladığı üzere, çocukların bu becerileri kazanmaları ve birer davranış örüntüsü hâline getirebilmeleri için yaşantıya, yani uygulama yapmaya ihtiyacı vardır. Çalışmada çocuk kütüphanelerinde, halk kütüphanelerinin çocuk bölümlerinde, anaokullarında ve/veya ilköğretim okullarının ilk kademesinde, okul kütüphanelerinde ve evlerde kütüphaneci, eğitimci ya da ebeveynler tarafından yönlendirebilecek, çocukların gelişim düzeylerine uygun, sadece yaşam becerilerine değil, bilgi okuryazarlığına ve eğitim kazanımlarına da karşılık gelen oyun içerikli uygulamalar yer almaktadır. Bir program taslağı olarak düşünülebilecek bu çalışma, devamında etkisinin ölçülmesinin planlandığı bir ampirik çalışmanın ilk adımı olarak görülebilir. Çalışma sonucunda, ilerleyen süreçte konunun daha ayrıntılı ve farklı değişkenler kapsamında ele alınabilmesi için şu önerilerde bulunulmuştur:

1. Kavramların oyunlaştırılabilmesi, çocukların ilgisini çekebilecek nitelikte olması ve öğrenilmesi için önemli bir adımdır. Programın bu özelliğiyle katkıya açık bir özellik içerdiği fark edilmeli, çocuk kütüphanelerinin, kütüphanecilerin, eğitimcilerin, ailelerin ve çocukların ihtiyacına göre zenginleştirilebilir olduğu ayırt edilmelidir. Dolayısıyla bu programın temel alınmasıyla yaşam becerileri ile çok çeşitli oyun/etkinlik yazılmalı ve bu etkinlikler herkesin dijital olarak erişebileceği etkinlik havuzlarında tutulmalıdır. Bu

bakımdan “herkes için” ilkesiyle, ücretsiz hizmet veren tüm kütüphanelerin ortak bir bilinçle bu havuz oluşturmaları, alan uzmanlarıyla birlikte hareket etmeleri ve bu havuza dair farkındalığı artıracak paylaşımlar/reklamlar/tanıtlar yapmaları gerekmektedir.

2. Bu kavramların okulların eğitim programlarına kalıcı birer içerik olarak eklenmesi, okullar ve kütüphanelerin aralarındaki bağı güçlendirmeleri ve bütünleşik programlar yapmak için bir araya gelmeleri gerekmektedir. Kütüphanelerin de bir eğitim ve yaşam merkezi olduğuna vurgu yapılarak, Türkiye'deki kütüphanelerde yaşam becerileri programları uygulanmalı ve bu sayede okula giden çocukların kütüphanelere yönlendirilmesi sağlanarak, ikincil kazanımlar oluşturulmalıdır. Bu çabanın Dünya Sağlık Örgütü yaşam becerileri kazandırma hedeflerinin gereklerine son derece uygun olacağı da gözden kaçırılmamalıdır.
3. Öğrenme yaşantısının önemli elemanlarından birisi uygulamacılardır. Bu çalışmadaki uygulamacılar; kütüphaneciler veya eğitimcilerdir. Tercih edilen durum ise okullar ve kütüphanelerin eş güdümlü çalışması ve programa dair etkinliklerin her iki uygulamacı grup tarafından/birlikte gerçekleştirilmesidir. Kütüphanede başlayıp okulda devam eden, okulda başlayıp kütüphanede devam eden uygulamaların birbirinden olumlu anlamda beslenmesi ve her iki yapı için de iyi sonuçlanacağı düşünülmektedir.
4. Bu noktada uygulamacı olan kütüphaneci ya da eğitimcilerin, yaşam becerilerini kendi içlerinde içselleştirmiş, yaşantılarına yansıtabilmiş olmaları, konuya dair merak/ilgi duyarak bilgi sahibi olanlar ve çocukluk dönemine dair temeli bulunanlar arasından seçilmeleri ya da hizmet içi eğitimlerle bu noktaya getirip hazırlanmasının sağlanması anlamlı olacaktır.
5. Uygulamaların etkisinin ölçülebilmesi ve yaşam becerileri kavramının çocuklar tarafından ne derece kazanıldığına dair değerlendirmelerin yapılması için ölçeklere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ölçeklerin erken çocukluk dönemi için geliştirilmiş olan örneklerinden, Türk çocuklarının özelliklerine uygun biçimde uyarlanması ya da Türkiye'deki alan araştırmacıları tarafından geliştirilmesi gerekmektedir.
6. Geliştirilen bu programda yer alan uygulamaların sayısının artırılması, çeşitlendirilmesi, yaşam becerilerini yansıtmayı/kapsaması bakımından daha bütüncül biçimde yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Programın sunulan bu şeklinin bir başlangıç çalışması olduğu, yapılacak uygulama ve değerlendirmelerle daha yoğun içerikli, kapsamlı bir son çalışmaya dönüştürüleceği unutulmamalıdır.
7. Programın kapsamındaki uygulamalar Dünya Sağlık Örgütü yaşam becerileri hedefleri üzerinden şekillendirilmiştir. Erken çocukluk döneminin 0-8 yaş arasını kapsadığı düşünülerek, okul öncesi ve ilköğretim için ayrı içerikte alt programların hazırlanması, gelişim ilkelerine daha uygun davranılmasını ve çocuklara ihtiyaçlarına uygun etkinlikler/uygulamalar sunulmasını sağlayacaktır.
8. Programın kapsayıcı olabilmesi ve herkes için yararlı hâle getirilmesinin önemi vurgulanarak, dezavantajlı çocuklar, mülteci çocuklar, özel gereksinimli çocuklar vb. için farklı alt programların hazırlanması üzerinde düşünülmelidir.

9. Yaşam becerileri kavramı üç ayrı boyutta incelenebilmektedir. Çocuklar için hazırlanan programlar ve kapsamındaki uygulamaların bu boyutlar açısından incelenmesi ve bu konulara dair akademik araştırmalar yapılması gerekmektedir.
10. Kütüphane hizmeti olarak planlanan bu programın etkili olabilmesi ve hedefine ulaşabilmesi için yaygınlaştırılması gerekmektedir. Dolayısıyla uygulamalı bu tür programların basın, yerel politikacılar, savunucular, sivil toplum kuruluşları, eğitimciler ve ailelere tanıtılması için uygun ortamlar sağlanmalı; sergilenebileceği ve çok sayıda kişiye ulaşabileceği festivaller/çalıştaylar/toplantılar ve organizasyonlar planlanmalıdır. Bu planlamalar, yaratıcı kütüphanecilerin düzenleyeceği dijital ya da yaşamın içinden platformlar üzerinden yapılabilirdir.
11. Çocukluk döneminde yaşam becerilerinin kazanılması için geliştirilen bu tür program uygulamalarının çeşitlendirilmesi, bu konuyu çalışan araştırmacıların motive edilmesi ile de sağlanabilir. Geliştirilen uygulamaların sunulabileceği iyi örnekler platformları, kongreler, sempozyumlar planlanmalı, dünyaya Türkiye kütüphanelerinde de bu tür vizyoner çalışmaların yapılmakta olduğunu belirten izlenimler verilmeli, IFLA'nın düzenlemekte olduğu yarışmalar takip edilerek, katılımında bulunulmalıdır.

Çocuk kütüphanelerinin kullanıcıları içinde en büyük orana sahip grup çocuklardır. Çocukların temel yaşam becerilerini geliştirmek, bu kütüphanelerin ana işlevlerini gerçekleştirmeyi desteklemede hem kullanıcı niteliklerini yükseltmek hem de yenilikçi hizmet sunmak anlamına gelecektir. Bunun çocuk kütüphaneleri açısından değeri ise yadsınamaz. Çalışmamızda önerilen program bu amaçla kullanılabilir bir örnek olarak görülebilir.

Teşekkür

Bu çalışmada kütüphane programının oluşturulması sürecine değerli görüş ve yorumlarıyla katkı veren Prof. Dr. İsmihan Artan'a, Prof. Dr. Selahattin Gelbal'a, Prof. Dr. Şebnem Soysal Acar'a, Prof. Dr. Asiye Kakırman Yıldız'a ve Kütüphaneci Hilal Taşçı'ya çok teşekkür ederiz.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Etik Kurul İzni

Yazarlar araştırmanın etik kurul izninin Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonunun 14 Haziran 2022 tarihli toplantısında alındığını beyan etmiştir.

Yazarlık Katkısı

Nihan Temiz: Fikir / Kavram, Kavramsal arka plan, Metodoloji, Veri toplama, Veri analizi, Veri görselleştirme, Yazım, Değerlendirme ve İnceleme

Bülent Yılmaz: Fikir / Kavram, Kavramsal arka plan, Metodoloji, Değerlendirme ve İnceleme

Kaynakça

AASL/AECT (American Association of School Librarians/Association for Educational Communication and Technology) (1998). Information Literacy Standards for Student Learning. Chicago, ALA.

Akamca, G. Ö. (2008). *İlköğretimde analogiler, kavram karikatürleri ve tahmin-gözlem-açıklama teknikleriyle desteklenmiş fen ve teknoloji eğitiminin öğrenme ürünlerine etkisi* [Doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Akfirat, O. N., Çuhadaroğlu, A. ve Ulusoy, Y. Ö. (2017). İlkokul öğrencilerine yönelik hazırlanan yaşam becerileri geliştirme programının eylem araştırması yöntemiyle revize edilerek yeniden uygulanması. *Current Debates in Education*, 5, 103-129.
- Akgün, İ. H. (2013). Sekizinci sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinde örnek olay yöntemiyle öğretimin öğrenme düzeyine ve kalıcılığa etkisi [Doktora tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Amoo, A. A. (2014). Libraries as a third place for children in Nigeria [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Loughborough University. https://www.researchgate.net/profile/Abiola-Amoo/publication/281291001_Libraries_as_a_third_place_for_children_in_Nigeria/links/55e0429008aede0b572c9b60/Libraries-as-a-third-place-for-children-in-Nigeria.pdf
- Arı, M. (2003). Türkiye’de erken çocukluk dönemi ve kalitenin önemi. Müzeyyen Sevinç (Ed.), *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar* (s. 31-35) içinde. Morpa Yayınları.
- Bergman, B. (1974). Public library service for the preschool child (Graduate Research Papers 1754, University of Northern Iowa). <https://scholarworks.uni.edu/grp/1754>
- Beşir, H. (2020). *Bebek kütüphanesinde verilen “duyusal deneyimler” eğitim programının bebeklerin gelişim alanlarına ve duyu gelişimine etkisinin incelenmesi* [Doktora tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Bild Jensen-Sondrup, G. (2019). *Biblioteksverksamhet för de allra yngsta.: Belastning eller belöning för bibliotekens grunduppdrag? En innehållsanalys av HelGe-bibliotekens planer* [Yüksek lisans tezi]. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1318184/FULLTEXT01.pdf>
- Bolat, Y. ve Balaman, F. (2017). Yaşam becerileri ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 22-39.
- Ciravola, H. (2015). Life skills: Using the library – Dewey Decimal System. <http://www.startsateight.com/using-the-library-dewey-decimal-system/>
- Cohn, P. (2018). Museums and libraries: Community resources for developing executive function life skills. <https://earlylearningnation.com/2018/08/museums-and-libraries-community-resources-for-developing-executive-function-life-skills/>
- Collence, T. C. (2013). Zimbabwean school libraries as social spaces: Empowering students with life-wide skills in the new Millennium. In International Association of School Librarianship. Selected Papers from the... Annual Conference (p. 174). International Association of School Librarianship. https://iasl-online.org/resources/Documents/c4_5chisitarf.pdf
- Cüceloğlu, D. (2016). *Savaşçı* (49. baskı). Remzi Kitabevi.
- Çocuk Kütüphaneleri Hakkında Yönetmelik (1952, 24 Kasım). *T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 15(722), 201-208.
- Dar, M. (2017). Libraries provide teens with important life skills | ALA Annual 2017. <https://www.slj.com/?detailStory=libraries-provide-teens-with-important-life-skills-ala-annual-2017>
- Deglan, S. ve Leung, A. (2021). Research roundup, student edition: Social-emotional Learning (SEL) and early childhood. *Children and Libraries*, 19(2), 25-27. <https://doi.org/10.5860/cal.19.2.25>
- Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. Pegem Akademi.
- Dökmen, Ü. (2008). *İletişim çatışmaları*. Remzi Kitabevi.
- Duncan, M. K. (2021). A picture book is worth a thousand words: building a character literacy library. *Children and Libraries*, 19(1), 16-21.
- Facione, P. A. (2011). Critical thinking: What it is and why it counts. *Insight Assessment*, 2007(1), 1-23.
- Fahmie, T. A. ve Luczynski, K. C. (2018). Preschool life skills: Recent advancements and future directions. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 51(1), 183-188.

- Goleman, D. (2017). *Duygusal zekâ EQ neden IQ'dan daha önemlidir?* Varlık Yayınları.
- Gönen, M., Temiz, N. ve Akbaş, S. C. (2015). Erken çocukluk döneminde çocuk kütüphanelerinin rolü ve önemi: Bir kütüphane programı örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 208, 76-89.
- Grad, K. (2021). School age programs and services committee: Out of school time: Inspiring engagement in children's programming. *Children and Libraries*, 19(2), 33-34.
- Grassi, R. (2014). Mind your manners: Teaching life skills in the library. <https://www.alsc.ala.org/blog/2014/10/mind-your-manners-teaching-life-skills-in-the-library/>
- Gül, A. C., Apaydın, Z., Çobanoğlu, E. O. ve Tağrikulu, P. (2018). Fen öğretiminde toulmin argümantasyon modelinin sınıf dışı (outdoor) eğitim süreci ile bütünleştirilmesi: Örnek etkinlikler. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 103-120.
- Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği (2012, 11 Ocak). Resmî Gazete (Sayı: 28170). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120111-18.html>
- Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği (1982, 19 Ağustos). Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı. <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-264443/halk-ve-cocuk-kutuphanleri-yonetmeliği.html>
- Hickey, K. (2019). Adapting the Reggio Emilia approach in libraries. *Children and Libraries*, 17(3), 13-19.
- Hodge, K., Danish, S. ve Martin, J. (2013). Developing a conceptual framework for life skills interventions. *The Counseling Psychologist*, 41(8), 1125-1152.
- IFLA (2010). *Guidelines for Children's Library Services*. <https://www.ifla.org/publications/guidelines-for-children-s-library-services>
- IFLA (2011). Çocuk kütüphanesi hizmetleri için ilkeler (çev. B. Yılmaz ve S. Ekici). *Türk Kütüphaneciliği*, 24(4), 545-552.
- IFLA (2015). How libraries for children and young adults are supporting development by providing access to information. <https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/libraries-for-children-and-young-adults.pdf>
- IFLA (2018a). Guidelines for library services to babies and toddlers, IFLA Professional Report. <https://cf4-www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/100.pdf>
- IFLA (2018b). Guidelines for library services to children aged 0-18/revised. <https://www.ifla.org/publications/node/67343>
- IFLA (2019a). IFLA Strategy 2019-2024. <https://www.ifla.org/strategy>
- IFLA (2019b). Trend report 2019 update. https://trends.ifla.org/files/trends/assets/documents/ifla_trend_report_2019.pdf
- IFLA (2020a). IFLA public library service guidelines. <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/988/2/ifla-publication-series-147.pdf>
- IFLA (2020b). IFLA UNESCO public library manifesto. <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/168/1/pl-manifesto-en.pdf>
- IFLA Library services to children and young adults section. (2018). IFLA guidelines for library services to children aged 0-18 (C. Rankin, ed.). (2. bs.). <https://www.ifla.org/publications/node/67343?og=51>
- Igwebuike, E. U., Agbo, A. D., ve Echezona, N. P. (2018). Developing effective library services for children and young people in public libraries: A structured review. *Information Impact: Journal of Information and Knowledge Management*, 9(4), 14-25.
- Infante, M. A (2018). *Collaborative and inclusive community-based occupational therapy early intervention library program for preschool children* [Doktora tezi]. Misericordia University.

- Johnson, L., Levine, A., Smith, R., ve Stone, S. (2010). *The 2010 horizon report*. The New Media Consortium.
- Johnson, L., Smith, R., Willis, H., Levine, A. ve Haywood, K., (2011). *The 2011 horizon report*. The New Media Consortium.
- Johnson, L., Adams, S. ve Cummins, M. (2012). *The NMC horizon report: 2012 higher education edition*. The New Media Consortium.
- Johnson, L., Adams Becker, S., Cummins, M., Estrada, V., Freeman, A., ve Ludgate, H. (2013). *The NMC horizon report: 2013 higher education edition*. The New Media Consortium.
- Johnson, L., Adams Becker, S., Estrada ve V., Freeman, A. (2014). *The NMC horizon report: 2014 higher education edition*. The New Media Consortium.
- Karadeniz, C. (2011). 3. Ulusal çocuk ve gençlik edebiyatı sempozyumu. Sever, S., Aslan, C., Kant Soysal, Ö., Canlı, S., Önal, Ş., Çıldır, B., Karagül, S., Doğan, B. N. ve İce Samur, Ö. (Yay. Haz.), *Dünyada çocuk kütüphaneleri ve Japonya örneği: Bunko* (ss. 841, 847). ÇOGEM.
- Keseroğlu, H. (1989). *Halk kütüphanesi politikası ve Türkiye Cumhuriyeti'nde durum*. Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayınları.
- Koimett, E. (2013). The impact of school libraries on students' life skills: The Kenyan perspective. 2013: IASL conference proceedings (Bali, Indonesia): Enhancing students' life skills through the school library. <https://doi.org/10.29173/iasl7829>
- Koran, N. (2021). Yaşam becerileri. Ummanel, A. (Ed.), *yaşam becerilerinin tanımı ve önemi* (ss. 1-20). İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları. <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/yasambecerileri.pdf>
- Mangrulkar, L., Vince-Whitman C. ve Posner, M. (2001). Life skills approach to child and adolescent healthy human development. Pan American Health Organization, USA.
- Millî Eğitim Bakanlığı, (2013). Okul öncesi eğitimi programı. <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf>
- Mind in the making (2015). How libraries and museums can strengthen executive function. <https://www.ims.gov/sites/default/files/webinar/pdfs/brain-buildingpowerhousespresentation.pdf>
- NMC horizon report (2015). 2015 library edition. <https://library.educause.edu/~media/files/library/2017/12/2015nmchorizonreportlibraryEN.pdf>
- NMC horizon report (2017). 2017 library edition. <https://library.educause.edu/~media/files/library/2017/12/2017nmchorizonreportlibraryEN.pdf>
- Oberg, D. (2009). Changing school culture: The role of the 21st century teacher-librarian. University of Alberta, Education Rethought. www.quasar.ualberta.ca/tl-dl
- Önal, İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık: Türkiye deneyimi. *Bilgi dünyası*, 11(1), 101-121.
- Önal, İ. (2015). Okul kütüphaneleriyle öğrencilerin 21. yüzyıla hazırlanması. *Millî Eğitim Dergisi*, 45(208), 233-248.
- Özbek, O. E. A. (2014). Açık ve uzaktan öğrenmenin günümüzdeki durumu. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 54-165.
- Özgüven, Ü. (2019). *Öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerini geliştirmede kullanıcı eğitiminin rolü: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi örneği*. [Yüksek lisans tezi]. Çankırı Karatekin Üniversitesi.
- Polat, C. (2012). Yaşam boyu öğrenmenin anahtarı bilgi okuryazarlığı ve üniversite kütüphanelerinin bilgi okuryazarlığı öğretimindeki rolü. Külcü, Ö., Çakmak, T. ve Özel, N. (Yay. Haz.), *K. Gülbün Baydur'a armağan* (ss. 117-131). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.

- Polat, C. (2018). Dijital yerlilere bilgi becerilerinin kazandırılmasında çocuk kütüphaneleri. Kakırman Yıldız, A. ve Özdemir, L. (Yay. Haz.), *1. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri* (ss. 152-162). Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Pugh, C. ve Doyle, B. (2019). Equity, diversity, inclusion: Seattle's "Loud at the Library" collaboration. *Children and Libraries*, 17(3), 27-29. <https://doi.org/10.5860/cal.17.3.27>
- Ramazan, M. O. ve Özdemir, H. (2020). Okul öncesi çocuklarının öğrenme merkezlerinde geçirdikleri süreler ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 682-699.
- Robinson, A. A. (2020). Mastering mindfulness: Fostering a mindfulness culture in children. *Children and Libraries*, 18(1), 17-18. <https://doi.org/10.5860/cal.18.1.17>
- Samiee, M. (2019, Ağustos). *Natural library: An opportunity for children to familiarize with practical life skills*. IFLA WLIC 2019'da sunulan poster, IFLA, Yunanistan. https://library.ifla.org/id/eprint/2622/1/158-samiee-en_poster.jpg
- Saunders, C. ve Jones, J. (1990). Temporal sequences in information acquisition for decision making: A focus on source and medium. *Academy of Management Review*, 15, 29-46.
- Seth, A. (2002). *Promoting well being through development of life skills among adolescents*. Maharshi Dayanand University. http://shodhganga.inflibnet.ac.in:8080/jspui/bitstream/10603/216089/4/04_%20chapter%201.pdf
- Sevinç, M. (2005). Bilişsel gelişim ve düşünce becerilerinin eğitimi. M. Sevinç (Ed.), *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar* içinde. Morpa Kültür Yayınları.
- Shahabudin, M. ve Arfa, M. (2019). Peran program bengkel baca tulis perpustakaan sekolah alam auliya kendal dalam pembelajaran lifeskill siswa. *Jurnal Ilmu Perpustakaan*, 6(3), 231-240.
- Shi, Y. (2011). Brain storm optimization algorithm. G. Wangs (Ed.), *Advances in swarm intelligence* içinde. Springer.
- Sirinides, P., Fink, R. ve DuBois, T. (2017). A study of early learning services in museums and libraries. *Early Childhood Education Journal*, 45(4), 563-573.
- Snyder, L. G. ve Snyder, M. J. (2008). Teaching critical thinking and problem solving skills. *The Journal of Research in Business Education*, 50(2), 90.
- Sönmez Lee, D. (2003). *Problem-based learning in science*. ERIC Digest.
- Sreekumar, V. N. (2016). Life skill education among adoloscents. *International Journal of Current Research*, 8(10), 40787-40790. <https://www.journalcra.com/sites/default/files/issue-pdf/18306.pdf>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu kalkınma planı 2014-2018 (Yayın No. 1041). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020). Etkin Kütüphane: Kütüphanecilik Çalışmaları Dizisi. Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Özel Ofset Basım Yayın.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Z Kütüphane (2016). Sıkça sorulan sorular. <https://z-kutuphane.meb.gov.tr/Home/SikcaSorulanSorular>
- Teachstarter Blog (2021). Fun activities to make the most of library time. <https://www.teachstarter.com/us/blog/library-activities-for-kids-make-the-most-of-library-time-us/>
- The School Run (2020). 14 things to do in the library (apart from borrowing books). <https://www.theschoolrun.com/things-to-do-in-the-library-time-us/>
- The World Bank (2013). Life Skills: What are they, Why do they matter, and How are they taught? https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Gender/1323447_AGI_Learnin gFromPracticeSeries.pdf

- Tillman, K. S. ve Prazak, M. (2019). Friendship club: development and implementation of a 12-week social skills group curriculum. *Counselling and Psychotherapy Research*, 19(2), 158-166.
- Tise, E. R. (2011, 5-11 Ağustos). School libraries empowering the 21st century learner. Proceedings of the International Association of School Librarianship Conference Incorporating the 15th International Research Forum on Research in School Librarianship.
- Tiurmenko, I., Khaletska, L. ve Klynina, T. (2018). Libraries of Ukraine for children as sociocultural centers of community. Kakırman Yıldız, A. ve Özdemir, L. (Yay. Haz.), *1. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri* (ss. 315-328). Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Tuğluk, M. N. ve Özkan, B. (2019). MEB 2013 okul öncesi eğitim programının 21. yüzyıl becerileri açısından analizi. *Temel Eğitim*, 1(4), 29-38.
- UNICEF (2016). Review of the life skills education program. <https://www.unicef.org/maldives/reports/review-life-skills-education-program>
- Ward, T. B. (2004). Cognition, creativity, and entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 19(2), 173-188.
- WHO-World Health Organization (1993). Life skills education for children and adolescents in school. Introduction and guidelines to facilitate the development and implementation of life skills programmes. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/59117/WHO_MNH_PSF_93.7B_Rev.1.p
- WHO-World Health Organization (1994). Life skills education in schools. *World Health*, 93(7), 48.
- WHO-World Health Organization (1997). Life skills education for children and adolescents in schools. Programme on mental health. World Health Organization. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/63552/1/WHO_MNH_PSF_93.7A_Rev.2.pdf
- White, R.T. ve Gunstone, R.F. (1992). *Probing Understanding*. London.
- Whyte, G. (1991). Decision failures: Why they occur and how to prevent them? *Academy of Management Executive*, 5(3), 23-31.
- Wickramarachchi, A. (2021). The social role and the responsibilities of public libraries and librarians in transforming society. *Sri Lanka Library Review*, 35(1), 1-21.
- Wiorogórska, Z. (2014). The role of libraries in shaping 21st century skills in Poland. Kurbanoglu, S., Spiranec, S., Grassian, E., Mizrachi, D. ve Catts, R. (Ed.), *Information literacy: Lifelong learning and digital citizenship in the 21st century* (ss. 634-641). Springer.
- Yalman, F. (2020). *Kütüphanede verilen "Kitapların Eğlenceli Dünyası" eğitim programının çocukların erken okuryazarlık becerilerine etkisinin incelenmesi* [Yüksek Lisans tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Yıldırım, Y. (2017). *Anasınıfına devam eden çocuklara uygulanan yaşam becerisi eğitim programının çocukların yaşam becerilerine ve sosyal uyumlarına etkisi* [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Yıldırım, Z. ve Akkaya, M. A. (2018). Türkiye’de IFLA Çocuk Kütüphanesi Hizmet İlkeleri’nin uygulanabilirliğine yönelik analiz: Üç büyükşehirden üç bağımsız çocuk kütüphanesi örneği. Kakırman Yıldız, A. ve Özdemir, L. (Yay. Haz.), *1. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri* (ss. 518-530). Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Yıldırım, Y. ve Temel, Z. F. (2020). Yaşam becerileri eğitim programının anasınıfına devam eden çocukların yaşam becerilerine ve sosyal uyumlarına etkisinin incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 34(2), 384-405.

Karl Bridges (Ed.). (2014). Customer-based collection development: An overview. Facet Publishing. ISBN: 978-185-604-931-3

Karl Bridges (Ed.). (2014). Kullanıcı merkezli koleksiyon geliştirme: Genel bir bakış. Facet Publishing. ISBN: 978-185-604-931-3

Aykut Kaya*

Kitap Tanıtımı / Book Review

Collection development is a term that refers to a broad process such as the selection of a library resource, the establishment of selection policy, the systematic evaluation of potential user needs and the current collection, budget analysis and resource sharing. This study includes a review of the book "Customer-Based Collection Development: An Overview" by Karl Bridges, which describes the Patron-Driven Acquisition (PDA) applications for e-books in different academic libraries in America.

Koleksiyon geliştirme; bir kütüphane kaynağının seçimi, seçim politikasının belirlenmesi, potansiyel kullanıcı ihtiyaçlarının ve mevcut koleksiyonun sistematik olarak değerlendirilmesi, bütçe analizi ve kaynak paylaşımı gibi geniş bir süreci ifade eden bir terimdir. Bu çalışmada Karl Bridges tarafından hazırlanmış olan, e-kitaplar için Amerika'daki farklı akademik kütüphanelerdeki Kullanıcı Odaklı Sağlama/koleksiyon geliştirme (Patron-Driven Acquisition - PDA) uygulamalarını ele alan "Customer-Based Collection Development: An Overview" başlıklı kitap incelenmiştir.

Koleksiyon/derme geliştirme, kütüphanecilikte oldukça önemli iş süreçlerinden biri olup kütüphanelerdeki materyal seçiminden kaynak paylaşımına kadar olan geniş bir süreci ifade etmektedir. Ancak koleksiyon geliştirme, ülkemizdeki kütüphanecilik/bilgi bilimi literatüründe az sayıda akademik çalışmaya konu olmuştur. Dolayısıyla bu çalışma yurt dışında bulunan kütüphanelerdeki koleksiyon geliştirme uygulamalarını açıklamayı amaçlamaktadır. Karl Bridges'in editörlüğünde hazırlanan "Customer-Based Collection Development: An Overview" adlı kitap, on bir bölümden oluşmakta ve Amerika'daki farklı akademik

* Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. E- posta: aykutkaya@uludag.edu.tr
Bursa Uludağ University Directorate of Library and Documentation. E-mail: aykutkaya@uludag.edu.tr

kütüphanelerin e-kitaplar için Patron-Driven Acquisition (PDA - Kullanıcı Odaklı Sağlama)¹ programlarını nasıl başlatıp yönettiğine ve bu kütüphanelerdeki PDA çalışmalarına örnek olay incelemeleri ile genel bir bakış sağlamaktadır. Dolayısıyla kitap teoriden ziyade, uygulamaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Kitap; kütüphaneci, kütüphane, arşiv, konsorsiyum gibi farklı alanlardaki kullanıcı odaklı sağlama ve koleksiyon geliştirme programlarını açıklamaktadır. Kitaptaki bazı çalışmaların oldukça ayrıntılı olmasının yanı sıra çoğu çalışmada istatistikî bilgilerin görselleştirilmesi amacıyla grafik ve tablolardan da yararlanılmıştır.

Kitabın “E-Books and Patron-Driven Acquisitions in Academic Libraries” başlıklı ilk bölümünde Cristina Caminita, e-kitaplarda PDA kavramına değinirken aynı zamanda akademik kütüphanelerdeki zaman içinde değişen e-kitap satın alma ve koleksiyon geliştirme şartları ile bu kütüphanelerin değişen şartlar karşısındaki e-kitap PDA modelini benimsemesindeki avantajlarını ve yine bu modelin getirdiği bütçe, erişim, lisans gibi sorunları da tartışmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde Sarah Hartman-Caverly, Amy McColl, Norm Medeiros ve Mike Persick, “A Hard DDA’s Night: Managing a Consortial Demand Driven Acquisitions Program for E-books” başlıklı çalışmada, Tri-College Kütüphane Konsorsiyumu olarak da adlandırılan Amerika’daki üç üniversite (Bryn Mawr College, Haverford College ve Swarthmore College) kütüphanesi tarafından oluşturulan ve bu üç üniversite kütüphanesi arasındaki kaynak paylaşımına dayanan ortaklıktan bahsetmektedir. Bölümde Tri-College Kütüphane Konsorsiyumu’nun başlattığı e-kitap DDA’ya yönelik bir yıllık ortak koleksiyon geliştirme projesi açıklanmaktadır. Bölümün sonucu, konsorsiyum ortaklığındaki e-kitap DDA uygulamalarının basılı kitap koleksiyonlarını tamamlamaya yardım edebileceğini göstermektedir. İkinci bölümdeki bu çalışma, DDA’nın konsorsiyumlar tarafından uygulanmasını göstermesi açısından kitaptaki diğer bölümlerden ayrılmaktadır.

Üçüncü bölümde “Selectors’ Perceptions of e-Book Patron-Driven Acquisitions” başlıklı çalışmada Judith M. Nixon, Suzanne M. Ward ve Robert S. Freeman, Amerika’daki sekiz üniversite kütüphanesinde (Indiana, Minnesota, Iowa, Northwestern, Pennsylvania State, Wisconsin-Madison, Purdue ve Illinois at Urbana-Champaign) çalışan koleksiyon geliştirme kütüphanecilerine bir anket uygulamıştır. Anket, bahsi geçen üniversitelerdeki kütüphanecilerin e-kitap PDA hakkındaki tutumlarını hangi faktörlerin etkilediğini (kişisel e-kitap okuma, koleksiyon geliştirme deneyimi, e-kitap PDA programının planlanmasına katılım ve koleksiyon geliştirme sorumluluğunun konu alanı gibi) ve bu kütüphanecilerin e-kitap PDA kullanımını tercih edip etmediğini araştırmaktadır. Çalışmanın sonucu, ankete katılan üniversite kütüphanelerindeki kütüphanecilerin büyük çoğunluğunun e-kitap PDA kullanımını desteklediğini göstermektedir.

¹ Patron-Driven Acquisition (PDA - Kullanıcı Odaklı Sağlama) veya Demand Driven Acquisition (DDA - Talep Odaklı Sağlama) olarak da adlandırılan model, kütüphanelerdeki kullanıcı etkinliklerinin sonucunda kitapların satın alınıp yine kullanıcıların talepleri doğrultusunda koleksiyonlar oluşturmaya yönelik bir kütüphane sağlama modelidir. PDA, bir kütüphanenin ihtiyaç duyduğu anda kütüphane kullanıcılarının personel aracılığı veya gözetimi olmadan koleksiyon için belirli kitapları seçmesine ve satın almasına olanak tanımaktadır. PDA programlarının çoğunda kullanıcılar tarafından seçilen kitaplar dijital formatta (e-kitap) satın alınmaktadır. Bu modelin en büyük avantajı kütüphane tarafından satın alınan kitapların kullanıcılar arasında erişime açılmasıdır. PDA modelinin bir başka avantajı da satın alınan ürünlerin kullanımını garanti ederek kütüphanede kullanılmayacak materyalin satın alınmasını önlemesidir (Esposito, Walker ve Ehling, 2013; Yılmaz ve Ünal, 2020, s. 435).

Dördüncü bölümde Jamie L. Conklin ve Erik Sean Estep “Flying in Late: A Pilot PDA on a Microscopic Budget” başlıklı çalışmada, Güney Illinois Üniversitesi Lovejoy Kütüphanesinde uygulanan düşük bütçeli e-kitap PDA projesini açıklamakta ve kütüphanelerde PDA uygulamaları için ayrılacak uygun bütçe hakkında ipuçları vermektedir. Proje, düşük bütçe ile de olsa PDA’nın kütüphanelerde koleksiyon geliştirme için uygulanabileceğini kanıtlamaktadır.

Kitabın “A Case Study for PDA on a Shoe-String Budget: An Evolving Vision for Collection Development through Three Pilot Projects” başlıklı beşinci bölümünde Naomi Ikeda Chow ve Ryan James, Mānoa’daki Hawaii Üniversitesi Kütüphanesinde PDA’ya yönelik küçük bütçeli üç farklı yöntemin uygulanmasını açıklamaktadır. Bu yöntemlerden ilki, “MyiLibrary” adı verilen e-kitap PDA için, e-kitap başlık kayıtlarının kütüphane kataloğuna yüklenmesi projesidir. Projedeki amaç, kütüphane koleksiyonundan kayıt alt kümesi parametreleri elde etmek, küçük boyutlu, yönetilmesi kolay, kullanım potansiyeli yüksek, çeşitli disiplinleri kapsayan bir başlık havuzu oluşturmaktır. İkinci yöntem, kütüphanenin ILL (Interlibrary Loan-Kütüphaneler Arası Ödünç Verme) taleplerine dayalı PDA’ya yöneliktir. Yöntemdeki amaç, kütüphane koleksiyonu için potansiyel kullanıcıların taleplerine hızlı bir geri dönüş sağlamak ve kullanımı garanti edilen kitapları satın almaktır. Üçüncü ve son yöntem ise bölüm yazarlarının ifadesiyle “yeni veya olağandışı” olarak kabul edilmektedir. Yöntem, geleneksel ILL ile erişilemeyen kaynaklar için bir gayri resmi satın alma uygulamasına dayanmaktadır. Buna göre, kütüphanenin ILL birimi bir kredi kartına benzeyen bir üniversite kartına sahiptir ve ihtiyaç duyulan kaynaklar hızlı bir biçimde bu kart vasıtasıyla satın alınmaktadır. Kütüphane, bahsi geçen üç yöntemi de başarıyla uygulamıştır. Bu çalışma sonuç olarak, PDA uygulamalarının küçük bir bütçe ve ölçekte de yapılabileceğini ve bu tür uygulamalar için büyük büyük bütçelere gerek olmadığını göstermektedir.

“Technical Services Aspects of Demand-Driven Ebook Acquisitions” başlıklı altıncı bölümde Kay Downey, Kent State Üniversitesi Kütüphanesinde hem bir proje dâhilinde hem de konsorsiyumun birleşiminden oluşan bir DDA e-kitap satın alma modelindeki teknik hizmetler iş akışını açıklamaktadır. Downey’e göre kütüphaneler için DDA, kurumlarda mevcut sağlama iş akışıyla bütünleşebilme, gelecekteki harcamalar için bütçe öngörüsü sağlama, kullanıcılar için e-kitap hizmetlerini geliştirme gibi çeşitli avantajlar taşımaktadır.

Kitabın yedinci bölümünde Jared L. Howland, Rebecca Schroeder ve Tom Wright “Brigham Young University’s Patron-Driven Acquisitions: Does It Stand the Test of Time?” başlıklı çalışmada, Amerika’daki Brigham Young Üniversitesi Kütüphanesinde kullanılan beş PDA stratejisinden (fakültelerden gelen hızlandırılmış talepler, ILL talepleri, çevrimiçi kitap talepleri, çoklu kopya talepleri ve e-kitap talepleri) bahsetmektedir. Çalışmada, bu PDA stratejilerini kullanmanın geleneksel sağlama ve koleksiyon geliştirme yöntemlerinden daha uygun maliyetli olduğu ve yine bahsi geçen PDA stratejilerinden faydalanmanın geleneksel sağlama yöntemleri ile kütüphane koleksiyonuna dâhil edilen kaynaklara göre koleksiyonda daha fazla kullanım sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sekizinci bölümde Maura Valentino “Patron Driven Digital Collection Development in Archives” çalışmasında, kütüphanelerde PDA kullanımının aksine arşivlerdeki kullanıcı odaklı dijital koleksiyon geliştirme konusunu ele almaktadır. Valentino, kullanıcı odaklı ilkeleri, Oregon State Üniversitesi Özel Koleksiyonlar ve Arşivler Araştırma Merkezi’ndeki bir fotoğraf

koleksiyonunun dijitalleştirilmesi bağlamında örnek olay çalışması olarak inceleyerek yine bu ilkeler kapsamında kullanıcıların dijital koleksiyonların içeriğini seçmeye ve geliştirmeye yardımcı olabileceğini, bunun da hem maliyet hem de diğer kaynaklar açısından tasarruf imkânı sağladığını belirtmektedir.

Kitabın dokuzuncu bölümündeki “PDA in a Multi-Library Setting: Challenges, Implementation, and Outcomes” başlıklı çalışmada Jeanne Harrell, Carmelita Pickett, Simona Tabacaru, Jeannette Ho, Ana Ugaz ve Nancy Burford, Texas A&M Üniversitesi kütüphanelerinde yapılan e-kitap PDA programını ve programın uygulanması için gerekli onay planlarının hazırlanması süreçlerini anlatmaktadır. Başarılı bir PDA programının uygulamasında dikkatli bir planlama ve önceden hazırlanmış bir iş akışı kritik öneme sahip olduğundan çalışmada program kapsamında satın alınan e-kitapların iş akış süreçleri (kitapların kütüphane sistemine yüklenmesi, kataloglanması gibi) ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

John Buschman kitabın onuncu bölümünde yer alan “Seven Reasons to be Skeptical about Patron Driven Acquisitions: A Summary” başlıklı çalışmada diğer bölümlerden farklı olarak PDA’nın olumsuz yönlerine odaklanmakta ve kütüphaneler için PDA’nın benimsenmesi ve uygulanması konusunda neden şüpheli olunması gerektiğine dair yedi konuya değinmektedir. Buschman’ın değindiği konulardan ilki, PDA’nın yeni bir kavram olmadığı hususundadır. Buschman’a göre kütüphaneciler zaten en başından beri işleri gereği PDA yapmaktadır. Çünkü kütüphaneler kullanıcılarının tercihleri tarafından şekillendirilmektedir. İkinci konu, birçok kullanıcının PDA ile sağlanan e-kitap kullanımını tercih etmediğidir. Üçüncü konu, e-kitapların yüksek maliyet taşıması dolayısıyla PDA ile seçilen kitapların (özellikle akademik) çok uygun maliyetli olmamasıdır. Dördüncü konu, PDA ile sağlanan e-kitapların kullanıcılar arasındaki kullanım sayısının düşük olması sebebiyle PDA’nın etkinliğinin düşük olmasıdır. Beşinci konu, PDA’nın kütüphaneciler ve kullanıcılardan ziyade yayıncılarla ilgili olmasıdır. Bunun devamında Buschman’a göre altıncı konu PDA’nın, yayıncılar ve satıcılar tarafından bir pazarlama aracı olarak üretilen bir kavram olmasıdır. Yedinci konu, PDA ile oluşturulan koleksiyonların kütüphanelerin geniş koleksiyon geliştirme amaçlarını karşılayamayacağıdır. Sonuç olarak Buschman, kütüphanelerde uygulanan PDA’nın bir kurtarıcı olarak değil de aracı olarak kabul edildiği takdirde doğru bir role kavuşacağını belirtmektedir.

Kitabın on birinci ve son bölümünde ise Dracine Hodges, “Patron-Driven vs. Librarian-Selected: Three Years of Comparative E-book Usage” başlıklı çalışmada Ohio State Üniversitesi Kütüphanesinde gerçekleştirilen e-kitap PDA projesini özetlemekte ve proje kapsamında satın alınan kitaplar ile Ohio State Üniversitesi kütüphanecileri tarafından seçilip proje ile aynı dönemde satın alınan e-kitapların üç yıllık (2009-2012) kullanım analizini karşılaştırmalı olarak yapmaktadır. Sonuç olarak Hodges, kütüphaneler için koleksiyon geliştirme yöntemi olarak hem PDA’nın hem de kütüphanecilerin seçimine dayanan melez bir modelin bir arada kullanılmasını önermektedir. Bunun yanında Hogdes çalışmasında PDA e-kitap kullanımı ve erişilebilirliğinin önündeki maliyet, e- kitap formatları için standardizasyon eksikliği, dijital haklar yönetimi gibi engellere de kısaca değinmektedir.

“Customer-Based Collection Development: An Overview” adlı kitap literatürü hızlı değişen bir alanda olduğundan güncelliğini kaybetmiş gibi görülebilse de kitapta bulunan örnek olay çalışmaları kullanıcı ya da talep odaklı e-kitap sağlama konusuyla ilgilenen sağlama veya

koleksiyon geliştirme birimlerinde çalışan kütüphaneciler için yararlı bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Yazarlık Katkısı

Çalışma tek yazarlıdır.

Kaynakça

Esposito, J. J., Walker, K. ve Ehling, T. (2013). PDA and the university press: A report prepared for The Andrew W. Mellon Foundation. *Journal of Scholarly Publishing*, 44(3), 1-62. <https://doi.org/10.3138/jsp.44.3.011>

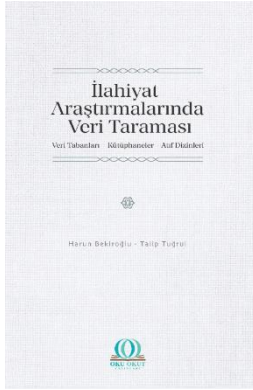
Yılmaz, D. ve Ünal, Y. (2020). E-kitaplar için koleksiyon geliştirmede farklı sağlama modellerinin etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(3), 432-457. <https://doi.org/10.24146/tk.759686>

Bekiroğlu, H. ve Tuğrul, T. (2021). İlahiyat araştırmalarında veri taraması: Veri tabanları - kütüphaneler - atıf dizinleri (A. Demir, Ed.). Oku Okut Yayınları. ISBN: 978-605-74416-9-0

Bekiroğlu, H. ve Tuğrul, T. (2021). Data search in theological researches: databases, libraries and citation indexes (A. Demir, Ed.). Oku Okut Yayınları. ISBN: 978-605-74416-9-0

Ömer Dalkıran*

Kitap Tanıtımı / Book Review

This book presents some national and international databases and libraries for theological studies. The work includes both full-text and citation databases. This important work can help theological researchers in their literature searches and access to information resources.

İncelemekte olduğumuz “İlahiyat Araştırmalarında Veri Taraması: Veri Tabanları - Kütüphaneler - Atıf Dizinleri” başlıklı bu eser ilahiyat akademisyenleri Harun Bekiroğlu ve Talip Tuğrul tarafından kaleme alınmıştır. Oku Okut Yayınları tarafından 2021 yılı gibi oldukça yakın bir zamanda e-kitap olarak yayınlanan bu eserin editörlüğünü de ilahiyat alanındaki bir akademisyen yapmıştır. İlk bakışta sadece bu bilgilere bakarak dahi eserin ilahiyat alanındaki literatür taraması konusuna rehberlik etmeyi amaçladığı anlaşılabilir. Nitekim kitapta da söz konusu eserin İslami ilimler araştırmalarına yardımcı olabilecek önemli ulusal ve uluslararası kütüphaneleri ve atıf veri tabanları da dâhil olmak üzere veri tabanlarını tanıtmayı hedeflediği belirtilmektedir.

Kitabın genel anlatım stratejisi, önemli kaynak ve merkezlerin Web sitelerinde yer alan “hakkında” bilgisine dayalı olarak tanıtım yapmaktır. Ayrıca arama, erişim vb. işlemlerin nasıl gerçekleştirileceği yazarlar tarafından görsellerle açıklamalı ve uygulamalı biçimde ifade

* Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E- posta: odalkiran@kastamonu.edu.tr
Kastamonu University, Department of Information and Records Management,. E-mail: odalkiran@kastamonu.edu.tr

edilmektedir. Dolayısıyla eserin deneyimli araştırmacıların yanı sıra tecrübesiz araştırmacılara da yol gösterici biçimde kurgulandığı görülmektedir.

Eser dört bölüm olarak düzenlenmiştir. Bu bölümlere kısaca değinmek eserin içeriğine ışık tutması bakımından yararlı olacaktır.

“Akademik Kimlik Tanımlamaları” başlıklı birinci bölümde akademik ortamda yazar ve eserlere dair kimlik numarası benzeri işlev gören araçlara değinilmektedir. Ayrıca çoğu zaman akademik ortamdaki performans ve yükselmelere kaynaklık eden ölçümlemelere de yer verilmiştir. Bu bağlamda literatür taraması için kullanılabilir kaynakların tanıtımına geçmeden önce ORCID, DOI, ResearcherID gibi bilinen araçlara yer verilmesi oldukça makuldür.

Kitabın ikinci bölümünün başlığı “Veri Tabanları”dır. Bu bölüm ulusal ve uluslararası belli başlı veri tabanlarını kategorik olarak ele almaktadır. Bu çerçevede örneğin, ilahiyatçılar için çok önemli bir kaynak olan İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) bünyesindeki veri tabanlarına, YÖK Tez Merkezi ve ULAKBİM bünyesindeki veri tabanları gibi genel kapsamlı kaynaklara yer verilmiştir. Ayrıca konuya ilişkin özel ve ticari girişimlere değinilmesi de yararlı bulunmaktadır. Uluslararası düzeyde ise Google ve ilgili akademik hizmetlerinin yanında Index Islamicus ve Al Manhal gibi alana özel kaynaklar tanıtılmıştır. Ek olarak Scopus Web of Science, DOAJ gibi genel bağlamda çoğu disiplinde kullanılabilen veri tabanları ve kaynaklar anlatılmıştır. Bunun yanında Researchgate ve Academia.edu gibi akademik platformların unutulmaması da özellikle dikkate değerdir.

Çalışmanın üçüncü bölümü “Kütüphaneler ve Kataloglar” üzerinedir. Bu bağlamda konuyla doğrudan ilgili olması nedeniyle İSAM Kütüphanesi başta olmak üzere ilahiyatçıların araştırmalarında yararlanabileceği dini veya genel odaklı diğer önde gelen kütüphanelere yer verilmiştir. Aynı şekilde uluslararası düzeyde yararlanılabilecek birkaç kütüphaneye de değinilmiştir. Bunun yanı sıra ulusal ve uluslararası kütüphanelerin kataloglarını toplu olarak taramaya yarayan TO-KAT ve WorldCat gibi oluşumlar tanıtılmıştır. Son olarak ilahiyatçıların özellikle kullanışlı bulduğu ve sıklıkla yararlandığı haritalara, atlaslara ve bunları kapsayan belli başlı girişimlere ilişkin bilgi verilmiştir.

Dördüncü ve son bölüm “Atıf Arama” konusunu işlemektedir. Google Akademik, İSAM, SOBİAD vb. platformlar tanıtılarak hem genel hem de ilahiyat özelinde atıfların nasıl aranacağına uygulamalı olarak değinilmiştir.

Eserin sonuç kısmında bazı saptamalara yer verilmiştir. Örneğin, veri tabanlarının önemine ve sağladığı kolaylıklara değinilmekte ve kütüphanelerin bu yöndeki girişimlerinin arttığından bahsedilmektedir. Öte yandan sonuçlar arasında özellikle ilginç bulunan bazı belirlemeleri burada vermek yararlı olacaktır. Örneğin, aşağıda verilen ifadeler veri tabanlarının kütüphaneleri gölgede bıraktığına dair anlayışı göstermesi bakımından dikkate değerdir:

“Akademik çalışmalarda veri tabanları, çalışılacak konunun birincil ve ikincil kaynaklarını tespit etme ve onlara ulaşma hususunda başat rol oynamaktadır. Bu hususta kütüphanelerin işlevini yaptıkları hatta kütüphanelerin önüne geçtikleri de söylenebilir. Kütüphaneler de bu yeni tirende ayak uydurma ve veri tabanı oluşturma eğilimindedirler” (s. 84).

Bu konuda bir diğer önemli saptama da akademik literatürün bibliyografik denetiminin, dijitalleştirilmesinin ve veri tabanı çalışmalarının önemini gözler önüne sermektedir:

“Tüm akademik çalışmalara tek bir veri tabanı üzerinden erişmek mümkün değildir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde gerek ulusal gerek uluslararası veri tabanlarının var olan tüm akademik yayınları kapsayıcı olmadığı ve konu bazlı aramalarda birçok farklı veri tabanı üzerinden ancak var olan literatüre ulaşmanın mümkün olduğu tespit olmuştur” (s. 84).

Bunlara ek olarak ilahiyatçıların bilgi davranışlarına işaret eden “... İslami ilimlere dair birçok eserin pdf şekillerinden ibaret arşivlemeler yaygınlaşmıştır. Artık birçok ilahiyatçının tasnif edilmiş dijital kütüphanesi mevcuttur” (s. 85) tespiti de oldukça dikkate değerdir. Son olarak “Bazı ticari kitap sitelerinde kurumsal kütüphanelerde bulunmayan eserlere rastlamak mümkündür” (s. 85) belirlemesi kütüphanelerin koleksiyonlarını zenginleştirme gerekliliğine işaret etmesi bakımından önemlidir.

Söz konusu eser ilahiyat araştırmacıları için ihtiyaç anında sıklıkla kullanılacak adeta bir el kitabı veya rehber niteliğindedir. Eser okunup sindirildiği takdirde gerek sosyal bilimlerdeki diğer disiplinlerde gerekse de ilahiyat alanındaki araştırmalarda literatür taraması ve kaynaklara erişim bakımından kolaylık sağlayacak niteliktedir. Yazarlar ilahiyatçı oldukları için doğal olarak bilgi kaynaklarını ve veri tabanlarını Bilgi ve Belge Yönetimi alanındaki standart terimlerle ifade etmemişler, bunun yerine daha genel ifadelerle kaynakları tanımlamışlardır.

Öte yandan çalışmaya dair dikkat çekici bir diğer husus da Bilgi ve Belge Yönetimi alanından/araştırmalarından çok az yararlanılmasıdır. Bilindiği gibi bilgi kaynakları ve türleri, veri tabanları, bilgi (t)arama, bilgiye erişim, kataloglar vb. konular Bilgi ve Belge Yönetimi bilim dalının en temel konularındandır. Kuşkusuz bu durum eserin oluşturulması sürecinde alanımız literatürünün yok sayılmasından ziyade araştırmacıların ilgili konuda yeterince yetkin olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Nitekim eserin ortaya çıkışı bile başlı başına yazarların konuya hâkimiyetini göstermektedir. Ayrıca, içerik ve sunum olarak eser amaçladığı noktaya varacak niteliktedir. Ancak, “söz konusu eserde konunun doğrudan ilişkili olduğu Bilgi ve Belge Yönetimi alanından daha fazla yararlanılmış olsaydı kuşkusuz kitabın içeriği daha da zenginleşebilirdi” kanaatindeyiz.

Tüm bunlardan ayrı olarak konuya bir de Bilgi ve Belge Yönetimi çerçevesinden bakılması gerektiğini düşünmekteyiz. Bilindiği gibi alanımızda “konu uzmanlığı” veya “fakülte kütüphaneciliği” gibi adlarla belirli alan, sektör ve endüstrilerde uzmanlaşma eğilimi bulunmaktadır. Bölümlerde bunun için hukukta, sosyal bilimlerde, tıpta vb. bilgiye erişim dersleri verilmektedir. Ancak söz konusu uzmanlıklar için yeterli derecede Türkçe kaynak bulunmadığı, literatürümüzün bu anlamda eksik olduğu söylenebilir. Mevcut ortam ve koşullarda ilahiyatçıların bilgiye erişimlerine yönelik literatüre oldukça somut ve olumlu bir katkı olarak ortaya çıkan bir eserin Bilgi ve Belge Yöneticilerine de anlamlı mesajlar verdiği/vermesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu mesajlardan ilk olarak farklı alanlardaki literatüre erişim ile ilgili rehberliğe ve kaynağa ihtiyaç bulunduğu anlaşılmaktadır. İkinci olarak; normal şartlarda bu eksikliği gidermesi beklenen Bilgi ve Belge Yönetimi alanına yönelik düşük farkındalıkla hareket edilebildiği, bu alana ilişkin boşlukların hissedilmediği; mevcut

boşlukların farklı disiplinlerce doldurulabileceği veya doldurulabileceğine olan bir inanç ve yaklaşımın giderek büyümesi riskidir.

“İlahiyat Araştırmalarında Veri Taraması: Veri Tabanları - Kütüphaneler - Atıf Dizinleri” adlı bu eser ilahiyatçı akademisyenler için oldukça önemli bir ihtiyaca cevap verebilecek bir çalışma konumundadır. Konuların sistematik ve kategorik biçimde ele alındığı, içeriklerin adım adım, titiz, sade ve görsellerle zenginleştirilerek okuyucuya aktarıldığı bu eser ilahiyat araştırmacılarının başucu kitaplarından birisi olmaya adaydır. Eseri yazan ve editörlüğünü yapan akademisyenleri kutlarken benzer çalışmaların hem ilahiyatçılar hem de Bilgi ve Belge Yöneticileri eliyle artarak devam etmesini ummaktayız.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Yazarlık Katkısı

Çalışma tek yazarlıdır.

Kaynakça

Bekiroğlu, H., ve Tuğrul, T. (2021). *İlahiyat araştırmalarında veri taraması: Veri tabanları - kütüphaneler - atıf dizinleri* (A. Demir, Ed.). Oku Okut Yayınları.